



Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

X.2. L'ENTRADA DE L'EXÈRCIT FRANCÈS

X.2.1 Angulema, la Junta provisional i la Regencia del Reyno

La nit del 7 al 8 d'abril el duc d'Angulema¹¹³, al front del gruix de l'Exèrcit francès d'invasió, conegut amb el nom de *els cent mil fills de Sant Lluís*, entrà a Espanya pel Bidasoa¹¹⁴. El total de les forces de l'exèrcit francès que entraren a Espanya era de 94.500 homes, 22.000 cavalls i 108 canons, dividits en cinc cossos: el primer comandat pel Mariscal Oudinot (les dues Castelles, Extremadura, Galícia i Astúries), el segon pel general Molitor (a l'Aragó, País Valencià i Múrcia), el tercer pel príncep d'Hohenlohe (Cantàbria, País Basc i Navarra), el quart pel mariscal Moncey (Catalunya), i el de reserva pel general Bordesoulle (que finalment acabà entrant i tombant pel nord-oest peninsular¹¹⁵). L'exèrcit francès anava precedit per les tropes reialistes que s'havien refugiat a França, davant l'ofensiva de Mina a Catalunya i Torrijos a Navarra, i que nosaltres calculem en uns 12.500 homes com a màxim (la meitat d'ells catalans, i dividits en tres divisions: la Navarra comandada pel Comte d'Espanya, la Basca comandada per Quesada i la Catalana comandada per Eroles), lluny dels 35.000 que dona la historiografia pro-reialista¹¹⁶. Un dels dirigents reialistes catalans que entrà amb aquest

¹¹³ Luis Antonio de Borbón (Verasalles, 1775; Goritz, 1844). Vegeu DBTL, pàg.93-94.

¹¹⁴ Informació sobre la campanya d'aquest exèrcit a Jean-Claude CLAUSEL DE COUSSERGUES: *Observaciones varias sobre la revolución de España*, Perpinyà, 1823 i GEOFFROY DE GRANDMAISON: *L'expédition française d'Espagne de 1823*, París, 1928, WALTON: *The revolution...*, pàg.286-329, SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.57-81 (73-75 per Catalunya), i C. FERNÁNDEZ-CORDERO: "Intervención francesa en España en 1823. Los Cien Mil Hijos de San Luis", dins *Boletín de la Biblioteca Menéndez Pelayo*, XLVI (1970), pàg.341-370 i LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.66-96. Una exhaustiva nota bibliogràfica sobre la guerra de 1823 a Alberto GIL NOVALES: "La guerra de 1823. Consideraciones historiográficas", dins Jean R. AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN (ed.): *La imagen de Francia en España (1808-1850)*, París-Bilbao, 1997, pàg.63-77. La retirada del general Ballesteros que comandava l'exèrcit que havia d'aturar l'entrada dels francesos va ser clau per explicar la relativa facilitat amb que ocuparen bona part de la província com ha assenyalat MARLIANI: *Historia política...*, pàg.75.

¹¹⁵ Les dades a GRANDMAISON: *L'expédition...*, pàg.89 i 97-101. SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.51, dona la xifra de 95.780 homes per l'exèrcit francès. Per la marxa de l'expedició francesa per la Península vegeu SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.57-81. Vegeu per l'ocupació francesa ARTOLA: *La España...*, pàg.810-827.

¹¹⁶ Segons la versió reialista (FERRER, TEJEDA i ACEDO: *Historia...*, II, pàg.85-86 i 101), acceptada sense crítica per historiadors de tot tipus (LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.52; CARRERA PUJAL: *Historia política...*, II, pàg.158; COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.199-200 i ARTOLA: *La España...*, pàg.812), l'exèrcit reialista estaria format per uns 35.000 homes, xifra que ens sembla del tot desorbitada, tot i que també la fa seva MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.189. BARDINA: *Orígenes...*, pàg.422, l'eleva fins els 40.000 perquè hi hagi més espanyols que francesos (35.000). BAYO: *Historia...*, III, pàg.76-78, també dona la xifra de 35.000 reialistes, i diu que "*las facciones realistas, compuestas de las heces del vulgo, donde pululaban los frailes y los fanáticos, marchaban pues delante de las tropas francesas*". HUBBARD: *Histoire...*, II, pàg.131: "*on en doit pas estimer à moins de 35.000*

exèrcit fou Salvador Malavila que seria nomenat segon comandant de l'exèrcit reialista a les províncies basques.

Angulema havia publicat un manifest justificant la invasió el 2 d'abril de 1823 i, entre d'altres coses, deia:

*“Españoles. La Francia no está en guerra contra vuestra patria. Voy a pasar los Pirineos al frente de cien mil franceses, más solamente a fin de reunirme con los Españoles amigos del orden y de las leyes, para ayudarles a libertar a su Rey cautivo, para levantar el Trono y el Altar, para arrancar a los sacerdotes de la proscripción, a los propietarios del despojo y al pueblo entero de la dominación de algunos ambiciosos que proclamando la libertad solo preparaban la esclavitud y la ruina de los Españoles.”*¹¹⁷

El 9 d'abril Angulema constituí formalment a Oyarzún la “Junta Provisional de Gobierno de España e Indias” que es reunia en la seva presència, presidida per Francisco de Eguía, i formada per Antonio Gómez Calderón i Juan Bautista de Erro com a vocals, i José de Morejón, com a secretari general (Eroles que també n'era membre no assistí mai a les seves reunions per trobar-se al cap davant de l'exèrcit reialista a Catalunya). Aquesta Junta es convertiria en l'autoritat “legítima” dels invasors fins a l'arribada a Madrid i que, un dies abans (Baiona, 6 d'abril), justificà també l'entrada dels francesos amb un manifest titulat “A los Españoles”:

“La Europa conmovida de vuestras aflicciones, y fatigada del grito de la sedición, se interesa vivamente en poner término a vuestros males; y un generoso nieto de San Luis, al frente de un ejército lleno de lealtad y de gloria, entra por vuestras fronteras a auxiliar vuestros esfuerzos y a llenar los votos de las naciones.

No son aquellos estandartes que amenazaron un tiempo vuestra libertad; es la bandera de la paz sostenida por guerreros valientes, destinados a vendar las heridas que os ha abierto el desorden y la anarquía; a reunir bajo su benéfica sombra los hijos del valor que vienen a elevar el Trono y el Altar, y a libertar a nuestro desgraciado REY y su Real Familia del cautiverio en que los tienen una porción de vasallos rebeldes.

[...]

Españoles: A vosotros está reservada la gloria de exterminar la hidra revolucionaria, que arrojada de todos los estados de Europa, ha venido buscando asilo a esterilizar y llenar de

hommes le nombre de soldats armés que les apostoliques étaient parvenus à recruter contre le système constitutionnel”. Aquesta xifra en realitat intentaria encobrir la importància del desplegament francès i la debilitat del reialisme armat, ja que situaria la força invasora meitat i meitat entre francesos i reialistes espanyols (COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.186). De fet, diferents fonts coetànies utilitzades per SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.51-52, xifren en 12.500 el nombre d'integrants dels “Exèrcits de la Fe”. Pel que fa a les forces franceses sembla haver-hi coincidència que el seu nombre real se situaria al voltant dels 95.000 homes (SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.51, GEOFFROY: *L'expédition...*, pàg.89 i HUBBARD: *Histoire...*, II, pàg.131). El *COMPTE général...*, pàg.94, xifra en 22.534 els espanyols incorporats a l'exèrcit invasor, però es refereix a l'octubre de 1823, no pas als reialistes exiliats que entraren l'abril.

¹¹⁷ Un exemplar a l'APR, “PRFVII”, vol.21, fol.17-18. J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.250 justifica la invasió: “yo solo diré que nadie es dueño de impedir que los vecinos de una casa que arde, vayan a apagar el fuego que temen con fundamento que ha de pegarse a las suyas” i afegeix que “demos las gracias después de Dios y de María Santísima patrona de nuestra península, a la magnánima nación francesa” per la decisió d'entrar i donar suport als reialistes, doncs aquests estaven desunits i eren incapaços de guanyar la guerra (pàg.253).

desastres vuestro suelo. Sea pues la más perfecta unión la divisa de nuestra noble causa, y no hay más que una voluntad donde no hay más que una opinión y un mismo interés, que es el de salvar la Religión, el REY y la Patria."¹¹⁸

El manifest de la Junta es mostra especialment preocupat per oferir una bona imatge dels francesos que ara, a diferència de 1808, vindrien a salvar la pàtria "*de tres años de calamidades públicas que ha traído sobre la nación la rebelión de algunos malos hijos*"; uns exèrcits que respondrien a una crida de la majoria del poble: "*toda la Nación oprimida está verdaderamente interesada en la participación de este grande suceso*". Per altra banda, l'orientació política ultra d'aquesta Junta, ben lluny dels compromisos adquirits pel mateix Ferran VII davant Lluís XVIII, resta prou clara en aquests dos paràgrafs de l'esmentat manifest:

"Españoles: Vuestro Gobierno declara que no reconoce, y que mira como si jamás hubiesen existido todos los actos públicos y administrativos y todas las providencias del Gobierno erigido por la rebelión; y restituye en consecuencia provisionalmente las cosas al estado legítimo que tenían antes del atentado del 7 de marzo de 1820.

[...]

La Junta Provisional de Gobierno de la Nación Española no reconoce otra residencia ni origen a la autoridad soberana que en el REY, y por consiguiente tampoco ninguna modificación en su antiguo sistema político que no sea dada por S.M., libremente, y con el consejo de las personas sabias a quienes se dignare consultar."

L'actuació de la Junta provisional la podem resseguir mitjançant la seva activitat governativa¹¹⁹. Les primeres mesures, bon indicador de la seva línia política, foren les de cessar totes les autoritats liberals, i substituir-les per les d'abans de l'1 de març de 1820: "*siendo indispensable restablecer todos los ramos de la administración pública en los mismos términos en que se hallaban el día 1º de Marzo de 1820*"¹²⁰. Això sí, calia una

¹¹⁸ Un exemplar manuscrit al volum XXI, fol.36-37, i un imprès a al vol.24, fol.73-74, dels "PRFVII", APR. Vegeu l'ordre de la creació d'aquesta Junta a BAYO: *Historia...*, III, pàg.94-95. La historiografia pro-reialista, profundament nacionalista espanyolista, ha intentat justificar de mil formes aquesta "entrada" (segons ells), vegeu FERRER i altres: *Historia...*, II, pàg.101 i COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.184-186.

¹¹⁹ Utilitzem com a base l'imprès realitzat per la mateixa Junta: *Circulares de la Junta Provisional de Gobierno de España e Indias*, Madrid, 1823 (un exemplar al volum XXIV dels PRFVII-APR, n'hi ha una reimpressió feta a Barcelona, Impremta d'Antoni Brusi, 1823 [AHCB, B.1823, 8º op.3]. Si no diem el contrari en aquest apartat utilitzarem aquesta font. Una activitat criticada, per excessivament absolutista per CAZE: *La vérité...*, pàg.17-19, ja que tots els seus decrets anaven contra la declaració de França al entrar a Espanya. Vegeu també l'exposició de Caze al general en cap, vescomte Dijon de maig de 1824, en la qual s'assenyala com a primer error dels francesos la constitució de la Junta d'Oyarzún encapçalada per Eguía i que significà una desautorització de la Regència d'Urgell que tenia bona acollida dins el reialisme peninsular: "*Il resulta, de ces actes, des précédents qui alarmèrent la classe nombreuse des Espagnols qui, bien qu'enemis de la révolution, redoutaient cependant, et avec raison, ainsi que l'expérience l'a démontré, les mesures violentes, et qui perdirent tout-à-coup la confiance qu'avait fait naître en eux la proclamation du duc d'Angoulême.*" (pàg.86-95).

¹²⁰ Això és el que immediatament es farà a Roa (Burgos) quan una partida depenen del cura Merino entri el 26 d'abril de 1823 a la població i reposi en el seu càrrec a l'antic alcalde, Gregorio

qualificació de no haver estat constitucional (ordres de 9 d'abril i aclaratòria de 17 d'abril):

“Los Concejales del año 1820 que no hayan servido empleos públicos en el tiempo del pretendido Gobierno constitucional, ni hayan sido Milicianos nacionales, ni dado otra prueba pública de su adhesión a aquel sistema, sean los que califiquen con intervención del Cura Párroco a los que deban ser excluidos o entrar en ejercicio”.

Dins d'aquesta línia podem destacar també el fet que tota l'autoritat militar i civil passés a mans dels capitans generals de les províncies i dels comandants reialistes (instrucció de 12 d'abril); l'obligació de retornar a les seves cases als liberals que haguessin abandonat les seves llars sota pena de multa i d'entregar les seves armes i municions (ordres de 9 i 25 d'abril); i la repressió dels regulars secularitzats i prohibició de que confessin i prediquin (ordre de 28 d'abril); separació de empleats constitucionals i reposició de reialistes que haguessin estat acomiadats, i investigació dels nomenats amb anterioritat de 1820 i que no haguessin estat acomiadats (ordre de 18 d'abril). En aquesta reorganització del poder absolutista cal fer esment del nomenament de noves autoritats militars, com per exemple el baró d'Eroles com a Capità General de Catalunya; i el de Salvador Malavila com a comandant general interí de les províncies basques (ordre de 21 d'abril de 1823)¹²¹; i la reorganització del simbòlic cos de la Guàrdia Reial (ordre d'1 i de 10 de maig).

Altres mesures anaven destinades a garantir una bona relació entre tropes reialistes i franceses com l'ordre que manava *“que los soldados españoles hagan los honores correspondientes a los Oficiales franceses”* (30 d'abril). Entre les tropes franceses i la població, ja que aquesta s'aprofitava de la bona disposició dels francesos de pagar les seves consumicions i augmentava els preus: *“en algunos pueblos se impone a las tropas aliadas del ejército libertador un excesivo precio en los comestibles”* (per això es fixaria una tarifa dels comestibles, al mateix temps que s'autoritzava la circulació de moneda francesa, ordre de 13 d'abril). Entre les partides reialistes i la població, prohibint les quintes i exaccions de partides que no estiguin sota el comandament dels capitans generals, arran de les queixes de diversos ajuntaments en contra de *“la*

González Arranz, que en deixarà una acurada memòria escrita (Sebastián LAZO: Memorias del Alcalde Roa, Madrid, 1935, pàg.26-40).

¹²¹ Els nomenaments foren els següents: Capità General de Catalunya: Baró d'Eroles, de Navarra: Comte d'Espanya (Tinent General), d'Aragó: Felipe de Fleyres (Mariscal de Camp), de Castella la Vella: Carlos O'Donell (Tinent General); Primer Comandant del País Basc: Manuel Llauder (Brigadier), segon comandant: Salvador de Malavila (Brigadier), Comandant de Burgos: Fortunato Fleyres (Brigadier), Comandant de Santander: Francisco Longa (Mariscal de Camp).

arbitrariedad con que algunos Gefes y Comandantes de partidas obligan indistintamente a los mozos de los pueblos a tomar las armas para aumentar sus respectivas fuerzas con perjuicios trascendentales, en particular a la agricultura, como así mismo de las exacciones indebidas que partidas desconocidas hacen de raciones y otros efectos” (ordre de 22 d’abril).

Un altre objectiu de la Junta fou el de provocar la deserció de les files de l’exèrcit liberal, i en aquest sentit prometé indulgència als que es passessin de bàndol i fins i tot la integració a les files reialistes de caporals i soldats (ordre de 9 d’abril), i cridà a la deserció dels soldats quintats pels liberals prometent-los que podrien tornar a les seves cases si ho desitjaven (tot i que subjectes a noves quintes) o servir quatre anys amb els reialistes i alliberar-se definitivament de ser quintats (ordre de 28 d’abril). En l’aspecte econòmic es decidí de mantenir les duanes a la línia de França, cosa que era especialment important per les províncies basques (ordre de 13 d’abril). També procurà la Junta de donar relleu a la reposició de l’absolutisme; així s’ordenà la celebració de Te-Déums i rogatives per l’entrada dels francesos (ordre de 17 d’abril) i misses pels reialistes que havien mort defensant el rei amb les armes (ordre de 8 de maig):

“En todos los pueblos libres ya de la anarquía y del yugo revolucionario, o que vayan libertándose, se celebre con la mayor solemnidad un Te-Deum en acción de gracias por la entrada en España del ejército libertador, y por el memorable suceso de su instalación. Y al mismo tiempo ha venido S.A.S. en mandar haya rogativas públicas por espacio de nueve días consecutivos en todas las iglesias de los mismos pueblos [per la salut del rei].”

També ordenà la concessió de distincions i privilegis als signants del manifest dels Perses (ordre de 9 de maig), i al general Elio (ordre de 12 de maig). I, finalment, la mesura més simbòlica del canvi de poder: es manava treure les plaques de la Constitució, i que la plaça que portava aquest nom passés a dir-se plaça Reial (ordre de 8 de maig):

“Una de las primeras atenciones de los Gefes militares realistas, ha sido derrocar las lápidas llamadas Constitucionales, conforme han ido poniendo en libertad a los pueblos; pero como puede suceder que aun permanezca este monumento en algunos otros del país libre, ha venido S.A.S. en resolver desaparezca de todos ellos y de los que en lo sucesivo vayan saliendo de la opresión de los anarquistas; y que en lugar de la inscripción de Plaza de la Constitución, se ponga la de Plaza Real.”

A finals d’abril es plantejà la possibilitat que la Regència de Mataflorida entrés a Espanya, en una maniobra no sabem si inspirada pels liberals o pels francesos amb l’objectiu de dividir els reialistes i treure’n benefici. El cert és que Mataflorida refusà la proposta al·legant que *“sería promover una guerra civil, nueva desunión y anarquía”* i

que desconfiava dels francesos perquè ja l'havien deixat tirat més d'una vegada¹²². El 27 d'abril donava les darreres ordres a Balmaseda dient-li que la Regència d'Urgell havia finalitzat: “yo creo que en día no debe dar un paso, sino suspender toda operación diplomática haciendo en este concepto quanto le parece mejor pues que ya no se esperan fondos ni hai posibilidad de que se haga nada por la Regencia”¹²³.

Les columnes franceses entraren a Navarra i Biscaia (sense ocupar però Sant Sebastià, Pamplona o la Corunya) i, en poc temps, ocuparen Madrid (23 de maig de 1823)¹²⁴. Després continuarien fins a Cadis sense excessius problemes¹²⁵. Pensem de totes maneres que cal matisar les afirmacions típiques i tòpiques, com la de Miñano: “los franceses avanzaban sin hallar casi ninguna oposición por parte de las tropas, y sin que los pueblos hiciesen la más mínima demostración de estar descontentos con su llegada; antes bien daban muestras de regocijo y de satisfacción”, que considerem del tot exagerades si tenim en compte l'important resistència que oferí Catalunya i altres indrets, tot i que puntuals, de l'estat i que els francesos entraren a començaments d'abril i fins a començaments de novembre, és dir set mesos després, no aconseguiren dominar tota la península¹²⁶.

¹²² Carta de Mataflorida a Balmaseda, Urgell 21 d'abril de 1823 (“Índice...”, XVIII, 9,80).

¹²³ Carta de Mataflorida a Balmaseda, Urgell 27 d'abril de 1823 (“Índice...”, XVIII, 9,81).

¹²⁴ Prèvia a l'ocupació francesa de Madrid, el dia 20 de maig Bèssieres intentà amb els seus homes atorgar-se la glòria de ser el primer cap reialista en entrar a Madrid, però fou sorprès per la resistència de la guarnició encapçalada pel general Zayas que tot i ser inferior els derrotà àmpliament. Arran d'aquest fet, el diputat català Septien proposà a les Corts d'equiparar aquestes fets al dos de maig de 1808 o al 7 de juliol de 1822, i contrarestar de fet la traïció del general La Bisbal d'uns dies abans. Assenyalem que quan es discutia això a Sevilla, Madrid ja feia tres dies que era ocupada pels francesos. El mateix dia els diputats catalans Prta i Septien proposaven a les Corts que en base a “los servicios hechos por varios pueblos de la antigua Cataluña en defensa contra facciosos, proponga los premios a que se hayan hecho merecedores, extendiéndose esta resolución a todos los demás pueblos de la Península que se hallen en iguales circunstancias.” (Gaceta Española, Sevilla, de 28 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 27, pàg.177-178).

¹²⁵ Podem resseguir l'activitat de les tropes franceses i espanyoles mitjançant MIÑANO: Examen..., pàg.202-301. Aquest autor assenyalava com a causa de la ràpida penetració dels francesos a Espanya al fet que les Corts i el ministeri van abandonar precipitadament Madrid sense consultar el caps de l'Exèrcit i les Diputacions (pàg.209).

¹²⁶ MIÑANO: Examen..., pàg.223, ja més endavant, pàg.194 assenyalava que “la masa de la nación que había combatido a todo trance a los extranjeros en 1808 los recibía con los brazos abiertos en 1823”. Més exemples de la visió típica a Las Glorias Nacionales, t.IV, pàg.588; FERRER i altres: Historia..., II, pàg.112 i COMELLAS: Los realistas..., pàg.199. Una visió diferent a SALES: “La crisi...”, pàg.176-177, i FONTANA: La fi..., pàg.206-207: “els exèrcits que manava el duc d'Angulema van trigar sis mesos a arribar a Cadis i en els mateixos moments que iniciaven el setge d'aquesta ciutat no dominaven cap plaça important al nord del país”. BAYO: Historia..., III, pàg.83, en una posició intermèdia, assenyalava que la poca resposta de l'exèrcit espanyol cal cercar-hi les intrigues del govern francès, promentent una mena de reforma de la Constitució als sectors moderats del liberalisme i el suborn econòmic d'alguns caps militars liberals. La recerca en curs d'Irene Castells sobre les resistències a la invasió francesa l'any 1823 contribuirà, sens dubte, a clarificar aquesta qüestió.

La Junta provisional anà desplaçant-se amb l'exèrcit invasor fins a Madrid, tot i que els primers dies es mantingué a Tolosa (fins el 13 d'abril), després passà a Vitòria del 14 al 1 de maig i, finalment a Burgos del 2 al fins el 23 de maig. En aquesta data fou destituïda per Angulema: "*Hoy Señores entra el Ejército Francés en Madrid; una Regencia definitiva encargada del Gobierno del País durante la Cautividad del Rey, va a establecerse, en consecuencia vuestra obra se halla concluida y vuestra comisión cesa*"¹²⁷. L'anònim redactor dels Successos descriu així l'ocupació de Madrid pels francesos:

*"lo tirano duque d'Enguleme ja abia entrat en la desgraciada bila de Madrit, ahon abi trobat los treyðors o mals españoles, que entre estos abi mols bisbes y perlats y trayðors fraras y nobles, y al tonante Fernando los fidelisims dipotats de Corts lo abian fet pasar de Madrit a Sibilla y Càdis per tenir-lo més segu, perquè no se'n pesés ab los tiranos fransesos y treyðors espanols."*¹²⁸

El 25 de maig Angulema (a proposta dels Consells de Castella i d'Índies) formà a Madrid una nova "*Regencia del Reyno*" integrada pel duc de l'Infantado (president), el duc de Montemar, Juan de Cavia (bisbe d'Osma), Antonio Gómez Calderón i el baró d'Eroles (que continuà a Catalunya), com a vocals, i com a secretari actuava Francisco de Calomarde¹²⁹. La Regència nomenà un govern integrat per José García de la Torre (Gràcia i Justícia), Víctor Damián Sáez (Estat), José de Sant Juan (Guerra), José Asnarez (Interior), Luis Salazar (Marina), i Juan Bautista Erro (Hisenda)¹³⁰.

¹²⁷ Traducció de l'ordre d'Angulema donada a Alcobendas el 23 de maig de 1823, i que figura com a apèndix núm.13 de l'Exposició al rei amb data d'1 de desembre de 1823 a l'APR, "PRFVII", vol.24, fol.91.

¹²⁸ Successos..., pàg.39.

¹²⁹ La actuació d'aquesta Junta i de la Regència vegeu Jean SARRAILH: La contre-révolution sous la Régence de Madrid, Burdeus, 1930; CONSERGUES: Observaciones..., capítols XIII i XIV: "*D'après les ages dispositions du gouvernement, le sort du cultivateur ne sera pas d'ailleurs aggravé per le paiement de cette prestations en denrées, il est déchargé d'impôts insolites en argent, que les Corts lui avaient imposés.*" (pàg.225). Vegeu també BAYO: Historia..., III, pàg.96-151 i MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.2196-209, i Documentos..., II, pàg.249-284. Poden resseguir-se les primeres activitats de la Regència i les activitats de l'exèrcit francès a Catalunya, mitjançant El Reialista, periòdic madrileny que, en el seu núm.1 (23 de maig de 1823) deia a la seva editorial: "*amantes tan ardientes de la libertad razonable a que propende naturalmente todo ser que piensa, como enemigos implacables del imperio de las pasiones y de la anarquía, realistas desde que tenemos uso de razón, monárquicos por convencimiento*".

¹³⁰ Ofici de la *Regencia del Reyno* amb data de 27 de maig de 1823 (Fons Creixell, "Impresos s.XIX", caixa 2). Podem seguir l'activitat de la Regència mitjançant el recull dels seus Decretos, ordenes y reglamentos expedidos por la Regencia del Reino desde su instalación; Madrid, 1823, reimprès a Manresa, Pedro Juan Periu, 1823, 97 pàgines i que abasta des de l'acta de la instal·lació el 26 de maig fins el Decret de 30 de juliol de 1823. Per aquesta Regència es interessant l'estudi de Jean SARRAILH: La Contre-Révolution sous la Régence de Madrid (mai-octubre 1823), Viena, 1930, tot i que exagera la moderació francesa, front els radicalisme conservador dels reialistes (especialment a les pàgines 93-107). Vegeu també BUTRÓN: La ocupación..., pàg.15-26. BAYO: Historia..., III, pàg.94-97, assenyalava que "*Fernando no solo designó los hombres que debían componer la regencia, sino hasta los ministros que habían de*

Angulema en el seu manifest als espanyols insistia en dir que havia vingut a Espanya per salvar el rei i ajudar els bons espanyols:

“Antes que el ejército francés pasase los Pirineos declaró a vuestra generosa Nación que la Francia no se hallaba en guerra con ella; anunció que veníamos como amigos y auxiliares para ayudar a restablecer sus altares, a poner en libertad su Rey, y para hacer reinar de nuevo en ella la justicia, el orden y la paz; prometí respeto a las propiedades, seguridad a las personas, protección a los hombres tranquilos. La España prestó fe a mis palabras. Las provincias que he recorrido han recibido a los soldados franceses como a hermanos, y la voz pública os habrá informado si me he hecho acreedor a este acogimiento, y si he cumplido con mis promesas.”¹³¹

Per la seva part, la nova Regència també es dirigí als espanyols:

“Vosotros le habéis visto llegar rodeado de un poderoso ejército, el cual hasta ahora no ha tenido, ni tendrá probablemente otros obstáculos que vencer, sino los que pudiera presentarle el exceso de vuestro regocijo y entusiasmo, si no lo templara vuestra sensatez. [...] Pues son aquellos mismos que valiéndose de la más escandalosa rebelión que recuerda la historia, os hicieron perder en un momento todas vuestras posesiones ultramarinas; los que para cubrir su cobardía y su vileza intentaron trastornar las ideas hasta el punto de querer ser tenidos por héroes y por restauradores del género humano; los que se pretextó de corregir los abusos del antiguo régimen se arrojaron como buitres hambrientos sobre todos los caudales de la Nación; los que prometiéndolo mejorar la administración de la Hacienda Pública, han aumentado nuestra deuda en más de 30 millones de reales; los que ostentando ser enemigos de la arbitrariedad, han hegercido la tiranía más cruel y espantosa; los que proclamándose apóstoles de la filosofía y de la tolerancia, no han podido sufrir que ninguno se atreva a pensar de distinto modo que ellos, y ni siquiera han permitido que se observasen impunemente las leyes que ellos mismos habían promulgado; últimamente aquellos que habiendo provocado con sus crímenes y baladronadas la guerra civil y la extranjera, han sido los primeros en huir de todos los riesgos, llevándose cautivo a nuestro Rey, y dejándonos abandonados a la generosidad de aquellos mismos a quienes quisieran convertir en enemigos [...]. Nuestro actual gobierno está tan distante de querer oprimir la justa libertad del pueblo español, que antes por el contrario solo se ocupa de cicatrizar las heridas que le han hecho los abusos de ella. Está sin duda cercano el día en que libre nuestro Monarca de la cautividad en que le tienen algunos súbditos rebeldes, vendrá a restituirmos el gozo, la alegría y la paz de que estamos privados en su ausencia.”¹³²

La formació de la Regència del Reyno fou agrament criticada per Eguía per “*los males incalculables que semejante auto de soberanía ejercido por un Príncipe extranjero que entraba bajo el título de auxiliador hubiera podido ocasionar a esta desgraciada Monarquía, si no la hubiera salvado la esperanza, y por fin, la conseguida libertad y presencia de V.M.*” Eguía acusava a Angulema i el duc de l’Infantado de conspirar des de Burgos en contra seva: “*con el objeto de separar el exponente del encargo que V.M. le había conferido, a pretexto de su dureza, de su vejez y de su*

sentarse en las sillas del despacho; de suerte que desde Sevilla dirigía hasta cierto punto la reacción, y presidía a sus más importantes actos”. La tasca d’aquesta Regència ha estat crítica per CAZE: *La vérité...*, pàg.19-49, pel seu excessiu intregisme, i tancar les portes a qualsevol intent de reconciliació: “*accumula les fautes, et mécontenta tous les partis*” (pàg.23), però alhora acusa al govern francès de desentendre’s d’aquests problemes i deixar fer als absolutistes més recalcitrants.

¹³¹ Alcobendas, 23 de maig de 1823. També publicada a la *Gaceta Extraordinaria de Madrid* del 29 de maig de 1823.

¹³² *Gaceta de Madrid*, del 29 de maig de 1823. Vegeu la proclama “La Regencia del Reino a los Españoles” amb data de 4 de juny de 1823 (AHMR, lligall 2.6.4.7).

debilidad de Cabeza.” Cosa que demostra, de nou, que Eguía no tenia res de moderat, ja que precisament fou allunyat del poder per ser excessivament ultra, com demostra la seva exposició al rei un cop finalitzada la guerra, especialment en l’apartat referent a l’anàlisi dels antecedents del Trienni i les propostes de govern que fa. Eguía reconeix implícitament que ha estat desplaçat de la Junta pel seu tarannà ultra:

“El carácter inflexible justo del exponente, no cruel y sanguinario como mal intencionadamente se ha supuesto, no podía, en el ejercicio de Presidente de la Junta provisional de gobierno, conciliarse ni contemporizar con el débil de muchos españoles que acompañaban a la Junta, ni con el de otros que se acercaban a ella, y que atentos solo a dominar exortaban frecuentemente el ejercicio de la moderación con los enemigos del Trono y del altar, que jamás la conocieron, desacreditaron mañosamente a los que han espuesto sus vidas por V.M. y han protegido a los enemigos de tan sagradas instituciones.”¹³³

Eguía, a més, retreu que els conspiradors que l’han desplaçat, s’havien amagat fins l’entrada dels francesos, ja que mentre ell dirigia la contrarevolució:

“Los intrigadores y ambiciosos, se negaron a dar la cara, no quisieron exponerse a los riesgos de una fuga, ni a sufrir incomodidad alguna por que no veían seguridad hasta que dentro de sus casas mismas vino a ofrecérsela, por consecuencia de los trabajos de los vasallos fieles, un ejército de más de 100.000 hombres unido con todas las tropas realistas que se hallaban con las armas en la mano en muchas provincias, a cuya sombra y con cuya seguridad era muy dulce entrar a mandar.”¹³⁴

Afegia que mentre la seva Junta provisional havia pres grans iniciatives, la nova Regència:

“Cuya nulidad notoria redujo sin saber como la fuerza de los valientes Españoles que han trabajado; amalgamó el espíritu público, y eligió para el desempeño de las funciones más importantes del Estado en las circunstancias a hombres que habiendo hecho muy poco, o no habiendo hecho cosa alguna en favor de V.M. aparece que han hecho algo contra su causa y han merecido cuando menos la confianza del Gobierno revolucionario, quien les había conservado en ocupaciones importantes, les había fiado otras, y no les había incomodado de manera alguna.”¹³⁵

Mataflorida, tot i ésser enemic d’Eguía, compartia les seves idees respecte de la Junta de govern creada a Madrid:

“A la llegada del Señor Duque de Angulema a Madrid creó por si, otra Junta con el impropio nombre de Regencia no menos ilegítima que la creada en Bayona; y se ha conciliado el odio de la Nación que solo ve en sus pasos no administrarse justicia, rodearse de revolucionarios; empleando a algunos en los destinos, y dispensando honores y [?] a los que no tienen más motivo que haber sido empleados por Villèle contra la Regencia de Urgel, y fomentar el sistema representativo. [...]

Para lograr los fines de las otras Ponencias del Norte hubiera sido lo más sensible a la Francia haber reconocido a la Regencia de Urgel, empleando con oportunidad sus tropas

¹³³ Exposició al rei amb data d’1 de desembre de 1823 a l’APR, “PRFVII”, vol.24, fol.28v. Vegeu una reproducció parcial a l’Annex X.1.

¹³⁴ Tots els textos d’aquest paràgraf a l’Exposició al rei amb data d’1 de desembre de 1823 a l’APR, “PRFVII”, vol.24, fol.22.

¹³⁵ Exposició al rei amb data d’1 de desembre de 1823 a l’APR, “PRFVII”, vol.24, fol.22v.

realistas, ampararla el empréstito que abrió con facultades legítimas, y adoptar el proyecto de aquella de livertar al Rey dentro de Madrid mismo, pues cortado el paso por la Espalda de la Corte se hubieran apresurado los enemigos a soltar a la Real presa, y no se hubiera permitido a los facciosos conducirla de prisión en prisión entre insultos para despojarlo en Sevilla de su Cetro y conducirlo forzado a Cádiz. [...]; para dos meses antes de entrar en España las tropas francesas, se había supuesto de que el Rey Fernando Séptimo, lo habían de sacar de Madrid, por si entre vejaciones se le arrancaban condescendencias que repugnaban su corazón. Y en fin si aun no tomadas las medidas referidas se hubiera al menos hecho un desembraco de tropas a tiempo que cortase la retirada a Cádiz de las Cortes revolucionarias, con el Rey, hubiera quedado este en libertad y aquellas sugetas; pero no hubiera habido entonces proporción para que Villèle y sus encargados continuasen sus negociaciones con los rebeldes, para que al sacar partido de su criminal conducta dejaran más arraigada la revolución."¹³⁶

No estaven sols Eguía i Mataflorida en les seves demandes de restaurar l'absolutisme pur i dur. Els arquebisbes de València i Tarragona, els bisbes de Oviedo, Ciudad Rodrigo, i el patriarca de les Índies, entre altres autoritats eclesiàstiques, es dirigien a començaments de desembre de 1823 al rei reclamant-li que només donés càrrecs a persones de provada fidelitat absolutista -*"a personas que a cierta ciencia sean leales, amantes de su Persona y de los derechos de su soberanía"*-, i que restaurés la Inquisició:

"La nación toda, Señor, pide Inquisición; la Iglesia y el pueblo claman por ella; y los enemigos de V.M., sea fingiendo que es preciso aguardar para más adelante, sea aparentando de parte de los estrangeros obstáculos insuperables, que acaso ellos mismos suscitan, sea desacreditándola y haciéndola considerar o por superflua, o por digna de reforma, ganan tiempo, engañan a V.M. y eluden el golpe mortal decisivo que saben puede solo desconcertar sus planes abominables. Mientras tanto las sectas trabajan sin cesar, y están ya socabando otra vez el edificio. Sus adictos tratan de adormecer a V.M. con proyectos de decretos ineficaces y enteramente ilusorios. Los libros impios y sediciosos, las pinturas y estampas obscenas inundan el reyno; la enseñanza está todavía confiada a muchas personas irreligiosas, que pervierten la juventud; la moral siempre más relajada no halla ningún freno; los libertinos y los incrédulos hablan con horrible descaro, hacen prosélitos y predicán abiertamente sus máximas, porque nadie les impone ni temen ningún castigo; y así la revolución apenas algo amortiguada, pero no estinguída, ocultaemente se extiende, y brotará de nuevo cuando no habrá ningún medio humano para detenerla y apagarla."¹³⁷

Des d'una perspectiva diferent, el marquès de Miraflores criticà la constitució d'aquesta Regència que considerava excessivament ultra:

"Hizose creer al populacho más soez, instigado de mil maneras, que nadie podía ni debía contener las demostraciones de lo que se decía lealtad, reducidas a insultar, prender, matar, saquear, incendiar y robar, aprovechándose de un terrorismo, comparable solo al de la ominosa revolución Francesa. [...].

Prisiones, asesinatos, tropellias inauditas y de todas especies, el más furioso democratismo, desarrollado a la Augusta sobre de lealtad, de restauración de las Antiguas Leyes, y de la Religión de un Dios de paz y misericordia; este era el aspecto que ofrecía la desventurada España, a medida que caía en ella el régimen Constitucional. [...]. En Zaragoza, 1.500 personas son llevadas a la carcel pública por el populacho, conducido por frailes y curas. [...]. Tan funesto estado presentaba la restauración; la Regencia lo veía, y no solo lo toleraba sino que tácitamente lo aplaudía. Sus autoridades subalternas nada hacían, o coadyudaban a

¹³⁶ Carta de Mataflorida a Metternich amb data de 2 d'agost de 1823 (vol.22, fol.335-340 dels "PRFVII" de l'APR), reproduïda a l'Annex X.2.

¹³⁷ Exposició datada a Madrid el 5 de desembre de 1823 (una còpia manuscrita al vol.22, fol.238-240 dels "PRFVII" de l'APR).

las persecuciones, y participaban de los despojos de los perseguidos”¹³⁸.

Amb l'entrada dels francesos a Madrid s'inicià la publicació d' El Realista, un diari que segons el seu primer editorial es definia com a:

*“Amantes tan ardientes de la libertad razonable a que propende naturalmente todo ser que piensa, como enemigos implacables del imperio de las pasiones y de la anarquía, realistas desde que tenemos uso de razón, monárquicos por convencimiento, el cual quisiéramos por el bien de la humanidad y por el triunfo de la moral llevar al alma de todos los individuos de la sociedad; tolerantes sin embargo por temperamento y por principios; españoles en fin, nos dejaremos ver por ahora solo cuando lo exija el interés de los acontecimientos, siempre empero sin miedo ni esperanza”*¹³⁹.

Els primers que s'afanyaren a felicitar Angulema per la seva conquesta foren el *Grandes de España* que feren públic un manifest de suport. També els personatges més importants de la capital es dirigeixen el 21 d'agost de 1823 a la Regència demanant més repressió, en una actuació que, segons Miraflores, ha estat inspirada per les societats secretes ultrareialistes:

*“Más por desgracia han renacido y se han generalizado las sospechas de que la facción impía y enemiga de la legitimidad, pueda alcanzar sobre los bordes de su inexistencia, un término medio que la de vida, y que perpetúe en el seno de la religiosa y fiel España sus talleres de iniquidad y de turbulencias. [...] [Solicitamos] el cabal restablecimiento de todas las instituciones religiosas y políticas existentes en 7 de Marzo de 1820, particularmente la del Santo tribunal de la Inquisición; [...] una puntual observancia en el contenido y letra de la circular de 13 del corriente, acerca de la calificación de las personas contra quienes haya pruebas de abuso en su conducta política; la separación de todos los empleados que no hayan testificado positivamente su amor al Rey nuestro Señor.”*¹⁴⁰

El govern liberal pressionà el rei perquè dictés un decret (13 de juliol de 1823) que declarava que “*son indignos del nombre de español y traidores a su Patria y a su Rey*” els signants de l'esmentat manifest¹⁴¹. Al mateix temps el govern obligà el rei a signar un decret (11 de juliol de 1823) en el qual es declarava “*indignos del nombre español y traidores en el más alto grado a su Patria y a su Rey*” als dirigents de la contrarevolució i els membres de la Regència del regne recentment nomenada¹⁴².

Mitjançant un manuscrit servat a la Biblioteca Nacional de Madrid podem

¹³⁸ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.206-209 i 219-220.

¹³⁹ El Realista, núm.1, de 23 de maig de 1823, pàg.2. En aquest número s'expliquen els fets del dia 20 a Madrid quan Bessières entrà a la capital i fou refusat per Zayas. Bessières s'haurà de justificar per aquesta acció i pel seu passat “republicà”, i per fer-ho publicarà un “Manifiesto que hace a la Nación española el Marsical de Campo de los Reales Ejércitos D. Jorge Bessières” datat a Madrid el 8 de juny de 1822, publicat a El Realista, núm.8 de 10 de juny de 1823, i un altre “El General Bessières al heroico pueblo de Madrid” publicat a El Realista, núm.9 d'11 de juny de 1823. Amb motiu de l'entrada de l'exèrcit francès a Madrid es publicaren nombroses cançons exaltant el triomf dels reialistes sobre els constitucionals, dues de les quals hem reproduït a l'Annex X.6 i X.7.

¹⁴⁰ Document reproduït per MIRAFLORES: *Documentos...*, II, pàg.299-302.

¹⁴¹ ACD, lligall 36, expedient 100.

resseguir breument la tasca d'aquesta Regència¹⁴³. El mes de juliol la Regència demanà a Angulema que prengué mesures contra el trasllat del Rei a Cadis, bloquejant per terra i mar Cadis, i aquest traslladà a mitjan mes el seu quarter general a Andalusia. Les relacions entre la Regència i l'ambaixador francès foren força complexes. Així, per una banda li donaven gràcies per l'actitud decidida d'Angulema (30 de juliol), i per l'altra li recriminaven la conducta del vice-cònsol de San Lucar de Barrameda, Francisco de Elisa qualificat de "*sujeto exaltado hasta el último grado por el ominoso gobierno Constitucional mantiene tertulias en que según me informó mi antecesor se sostienen las inicuas máximas de la Anarquía y de la subversión del orden establecido*" (18 de juliol). Però els problemes més greus van venir pel tractament que havia de donar-se als constitucionals, ja que la Regència criticà la intromissió de les autoritats franceses en aquests afers a partir de l'incident que es produí a Burgos el dia 27 de juliol, quan el Mariscal de Camp Comandant superior de Burgos, Verdieri, demanà la llibertat d'uns presoners i la fi dels embargaments dels béns dels liberals, i ordenà que cap persona pogués ser arrestada sense el seu vist i plau. Les autoritats civils reialistes contestaren el mateix dia dient que Espanya tenia un govern legítim reconegut per la Santa Aliança e instal·lat amb tota formalitat:

*"En tal caso, el Reyno todo que ve con placer a la cabeza del Ejército a S.A.R. el Sr. Duque de Angulema, no podría de ningún modo obedecer sus órdenes en asuntos políticos que están fuera de las atribuciones militares, e intervención de las armas, sino antecede orden de dicho Superior gobierno que prevenga su observancia. [...] el Pueblo leal que no puede mirar sin horror a los enemigos declarados de Dios, del Rey y de la Patria, se resentiría extraordinariamente y se espondría acaso la tranquilidad. I por último los inicuos que solo han buscado y buscarán siempre medios de derribar la grande obra emprendida por la Santa Alianza podrán de estos disgustos y acontecimientos sacar un considerable partido dividiendo a los buenos españoles de los franceses y exponiendo por tanto a todo el Reyno a la más lamentable situación"*¹⁴⁴

A les 11 de la nit contestà el Comandant francès dient que ell pensava complir les ordres que li havien donat, però les autoritats locals s'hi tornaven a negar. L'endemà les autoritats reialistes de Burgos es dirigeixen a la Regència per criticar que els liberals que havien estat empresonats intentaven valdre's:

"De la ingenuidad de nuestros aliados intentando incautamente seducirlos con su locuacidad engañadora para aparentar rectas sus intenciones, y de atentados, los más rectos procedimientos de los Jueces contra ellos [...] Y lo peor es que como nuestros auxiliares no lleguen a conocer el sumo grado de maldad que abrigan sus corazones, disfrazados bajo la

¹⁴² ACD, lligall 10, expedient 440.

¹⁴³ Manuscrit 1.414 (microfilm 1.737): Papeles referentes a la Regencia del Reino

¹⁴⁴ Carta amb data de 3 d'agost de 1823 (Papeles..., fol.9-21).

capa de amistad que les aparentan, sin entender que esta mira a concluir con ellos mismos y procurarles su ruina, han logrado en ésta Ciudad atraer a su partido a el Señor comandante general Francés para que en el día de ayer cometiese el arrojó de sacarlos arbitrariamente y a la fuerza de la prisión en que estaban tan justamente puestos”.

La situació s’agreuja amb l’anomenat decret d’Andujar fet per Angulema el 8 d’agost en el qual es manava:

“Que no se ejecuten prisiones algunas en el País ocupado por el Exército aliado sin autorización de los Comandantes franceses; que los Sres. Generales en Gefé hagan soltar los presos arbitrariamente por opiniones políticas, singularmente milicianos que hayan vuelto a sus casas, excepto el caso de haber justo motivo de queja después de su presentación; que dichos generales puedan prender a los contraventores”;

i que motivà una nova queixa de la Regència a l’ambaixador francès en la qual li deixaven clar que la Regència era un poder polític independent i que els generals reialistes espanyols no podien estar sota les ordres de comandaments inferiors francesos. Afegien que els empresonaments s’incrementaren arrel de la deportació del Rei a Cadis i l’incendi de l’església de l’esperit Sant, però que estaven d’acord en deixar en llibertat els no processats¹⁴⁵.

Pocs dies després esclataven nous conflictes: a Madrid l’exèrcit francès alliberà, la nit del 14 al 15, 22 presoners que havien estat detinguts pels reialistes per opinions polítiques o per ser ex-milicians; el 13 d’agost a Vitòria el Comandant francès arrestava les autoritats (batlle i diputat general) per uns empresonaments manats pel Trapense, *“con el doble objeto de separarlos de la vista del público y al mismo tiempo mirar por la Seguridad de sus personas”*; el mateix dia 13 a Bilbao el Comandant francès també sol·licità l’alliberament del presoners, cosa que motivà la queixa de les autoritats reialistes locals:

“A luego que por los exemplares impresos fixados en carteles por la autoridad militar francesa se instruyó el público de su contenido, se ha notado una extraordinaria y general efervescencia, que probaba el extremado disgusto con que han sido recibidas sus disposiciones.. Los Vizcainos no pueden mirar con indiferencia el que les sean dictadas ni comunicadas ordenes por otro conducto que el legitimo y el que sean despojadas sus autoridades de las atribuciones que les competen”¹⁴⁶.

Tot plegat provocà la resposta airada d’alguns dirigents reialistes que, com els de l’autodenomiat Exèrcit Reial de Navarra, s’havien dirigit a Angulema recriminant-li la

¹⁴⁵ Carta amb data de 12 d’agost de 1823 (*Papeles...*, fol.28-32). No sabem la relació que aquest fets van poder tenir amb la renúncia de 10 d’agost d’ Antonio Vargas y Laguna a la primera secretaria del Despatx d’Estat, que passa en propietat a Victor Sáez. La posició dels diferents governs europeus que donaven suport a la invasió ver la Regència poden seguir-se a SCHMIEDER: *Prusia...*, pàg.166-207.

¹⁴⁶ Carta de la Regència a l’ambaixador francès amb data de 16 d’agost de 1823 (*Papeles...*, fol.34-36).

seva intervenció en assumptes polítics interns. Però la Regència, temerosa de les conseqüències que podia tenir i conscient que en realitat devia la seva existència a la presència de l'exèrcit francès, ordenà que no circulés el manifest i que s'iniciés el judici contra els seus signants (oficials i caps de l'esmentat exèrcit)¹⁴⁷.

També es mostrava interessada la Regència en controlar l'exili cap a França dels constitucionals de cara a poder aplicar la repressió. Per això demanava a l'ambaixador francès (7 d'agost) que *"para evitar el abuso que se notaba en la expedición de pasaportes para Francia, se ha servido resolver S.A.S. que los pasaportes para pasar a aquel Reyno solo se concedan por las Autoridades principales de la Provincias y de ningún modo a los sujetos conocidos por sus ideas revolucionarias y adhesión al llamado Gobierno Constitucional, a no justificar asuntos reales y verdaderos en aquel país"*. Però tot i les preteses reclamacions d'independència, la Regència acostumava a cedir davant les pressions dels francesos. Així quan a mitjan mes de setembre les autoritats franceses es queixaren de l'impost de 13 pessetes per càrrega de vi francès entrat a Espanya que havia imposat a Catalunya Barrafón, Intendent de les tropes d'Eroles, i que s'afegia a les 3,5 pessetes que pagaven abans per drets de portes, la Regència decidí de treure'l¹⁴⁸.

La Regència començà a rebre notícies no massa bones des de Cuba, on s'anunciava que l'esperit d'independència era cada cop més fort¹⁴⁹. Com assenyalava un ric propietari a l'Havana, Andrés de Jauregui:

*"No sé en que parará la península con su exaltación, en hora buena que allá les acomode unos votos de constitución o muerte, por acá respondemos península o muerte; toda variación de este propósito que es el de todos los hombres que tienen algo, nos arruina irremediabilmente."*¹⁵⁰

De fet els temors d'una revolta independentista a Cuba encapçalada per Bolívar, eren cada cop més forts a mesura que s'apropava la fi de 1823. Al mes de setembre, s'escrivia des de l'Havana que:

"1º Siendo positivo que de lo que tratarán los independientes es de alborotar nuestros negros, parece que la Inglaterra debe tener un interés en evitarlo, por la conservación de Jamaica, por el ventajoso comercio que hacen actualmente con esta Isla, por los tratados de amistad que unen a las dos naciones y por el grande interés que tiene toda la Europa en mantener este"

¹⁴⁷ Per la seva banda els francesos es queixaven d'un article publicat al núm.53 d' El Restaurador (carta de la Regència a l'ambaixador francès amb data de 8 de setembre de 1823).

¹⁴⁸ Carta de la Regència a l'ambaixador francès amb data de 30 d'octubre de 1823.

¹⁴⁹ Vegeu la correspondència entre el duc de San Carlos ambaixador a París per la Regència i el secretari d'Estat Víctor Damián Sáez, per exemple carta de 19 de juliol, 24 de novembre, 13 i 30 de desembre de 1823 (AHN, Estado, lligall 5.228).

¹⁵⁰ Carta de 28 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 5.228).

punto en manos europeas. ¿Y no podría V. hacer valer estas consideraciones en el gabinete Inglés, y empeñarla en que hiciese a Bolívar la indicación de que no permitiría expedición alguna contra la Isla?

2º Estando España en absoluta incapacidad de enviarnos la fuerza naval que necesitamos ¿No sería posible conseguirla de los ingleses, a lo qual no se opondría la Francia, pagando sus costos este país?

3º Si el [?] anterior tiene inconvenientes ¿lo tendrá el que nos prestasen los cascos de un buen navio y dos grandes fragatas para devolverlos dentro de dos años o antes si se concluyen estos enredos pagando todos los costes?

Todo esto se puede pagar muy fácilmente estableciendo el derecho que convenga proporcionado sobre los artículos el qual sirva de hipoteca a los interesados para pagarles en seis u ocho años el capital e intereses de esta deuda.”¹⁵¹

Curiosament, però, el govern espanyol, en lloc dels anglesos, sol·licità l’ajut naval als francesos que, naturalment, no en volgueren saber res.

A començaments d’agost, en plena polèmica pel decret d’Andujar d’Angulema, Mataflorida es dirigia a Metternich sol·licitant la intervenció de les potències del nord per acabar d’esclafar completament la revolució, ja que considerava que els francesos no hi actuaven decididament:

“Ya ha visto el Señor Duque de Angulema los efectos de su sistema en España: los pueblos se hallan disgustados porque no se administra justicia, y la revolución al cavo de varios meses sigue quasi la misma, las partidas de revolucionarios se aumentan cometiendo los mayores excesos en las Provincia, los facciosos Españoles y varios extrangeros de su clase continúan su misma irregular conducta en Madrid, y aun la persona de su Alteza Real últimamente ha corrido peligro por planes convinados de los revolucionarios mismos. Así, Señor, se extinguen revoluciones que amenazan toda Europa. La secta no se arrepiente, sus principios no perdonan y cuando se les hace esta gracia se preparan a nuevos sucesos. Con la conducta que se observa no se castigan los ultrages de un Rey, ni se impone respeto por los demás. Aun en la sola prisión de muchos rebeldes y sus familias pudo tener rehenes la vida de Fernando Séptimo y le hubieran libertado de muchos ultrages y peligros. Ese no es medio de dejar a un Rey en verdadera livertad para dar leyes a su Pueblo. Así no se castigan sediciones militares, ni se proporcionan al Monarca los medios de crear un ejército puro y fiel.

*En tal situación observo que solo el poder de las altas Potencias del Norte pueden poner en verdadera libertad a mi Rey y dar fin a los daños verificados, y a los que amenazan. Mi Rey al salir de su cautiverio se halla[rá] sin ejército porque no se ha disuelto el revolucionario. Ni por falta de fuerzas se hallará en libertad para formar uno enteramente nuevo y fiel. Se halla[rá] sin dinero porque no es recurso seguro el que se proporcione por mano de Villèle, sino condescendiendo a sus injustos planes, se hallará rodeado de los mismos que lo han perseguido sin medios para contenerlos y conibanido por todas partes de las redes de Villèle. No es pues posible a mi Soberano vencer estos obstáculos sin el poder de las grandes Potencias del Norte, y el mismo le es necesario para adquirir la integridad de su territorio, cuyo despojo entra en los planes de sus enemigos.”*¹⁵²

Però Mataflorida anava més enllà i proposava a les esmentades potències, Rússia, Prússia i Àustria, per mitjà de Metternich que aprofitessin l’ocasió per acabar amb la Carta francesa i evitar així el contagi revolucionari per Europa. I encara hi ha historiadors que

¹⁵¹ Carta de 22 de setembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 5.228).

¹⁵² Carta de Mataflorida a Metternich amb data de 2 d’agost de 1823 (vol.22, fol.335-340 dels “PRFVII” de l’APR).

sostenen que Mataflorida representava una via reformista entre revolució i contrarevolució:

“No nos cansemos, Señor, ese sistema de Villèle influencia de manos pérfidas será la ruina de España y la Francia; y Dios quiera no trascienda al resto de la Europa. Esa carta de este País tiene que arrancar más lágrimas, que las que en treinta años de revolución ha tenido que verter la Europa.

Observo que de establecerse el Gobierno representativo en el mediodía de la Europa más o menos, las revoluciones han de cundir por toda ella y procurarán trastornar los sistemas Monárquicos del resto. Cuando no lograre esto la Secta, la fuerza reunida en el mediodía podía formar un choque continuo para sostener pretensiones, e intereses acaso los más indevidos, y no es fácil sugetar tales enemigos porque la Nación más fuerte del mediodía pondría a su disposición la voluntad de las potencias representadas, reduciendo a sus Reyes a Esclavos coronados por la mera compra de algunos botos de las Cámaras. Así que interesa a las Altas potencias mantener a España y Portugal separadas de tales Gobiernos representativos y sostenidos sus Reyes para hacer frente a tentativas injustas; y conservada la energía de otros semejantes, viendo que los Soberanos del Norte saben mantenerlos intactos en su Trono.

Hoy puede ser el momento de destruir el empeño de la Secta: En España y Portugal pueden conservar las Altas Potencias para destruir con el tiempo tal gobierno representativo, germen de discordia aun en los reinos que más lo abrigan; y se asegurará por este medio la paz de la Europa. Las Potencias que para su engrandecimiento se alimentan de conmociones ajenas son las que suspiran por estos gobiernos que se las aseguran; y solo por este medio destructor de la especie humana creen poder rivalizar el poder colosal del Norte y los intereses de sus Pueblos. [...].

Disimule V.A. que llevado del celo de desempeñar mis deveres ofrezca a su alta comprehensión noticias y observaciones que no se escaparán a su conocimiento, pero resuelto a sepultarme en las ruina de mi Patria por la gloria de haber sido útil a todas las testas coronadas y fiel a mi Rey de quien he merecido su confianza en el alto encargo de que acompaño copia confidencial a V.A., no puedo menos de Suplicarle que al continuarla por ahora en el Secreto que está en el mío incline la voluntad del Señor Emperador para que no aparte la vista de la desgraciada suerte de mi Rey; que emplee su poder en hacer ilusorios los planes de Villèle, destructores de los Tronos; que contribuya a la verdadera libertad de los Reyes de España y Portugal impidiendo el establecimiento del sistema representativo que los sujeta al carro revolucionario, y en esto asegurará también S.M.I. su Trono atacado un día en detalle por los mismos tiros de la secta.”

X.2.2 L'activitat de les Corts durant l'ocupació francesa a Sevilla i Cadis

En el discurs inaugural de les Corts a Sevilla el 23 d'abril el President animà els diputats a continuar la tasca legislativa i a defensar la pàtria:

“Firmes y constantes por lo mismo en nuestro propósito, y dignos Representantes de la heroica Nación Española, mientras que con una mano vamos proporcionando la consolidación, y aun la perfección y adorno del templo santo que nos hemos propuesto levantar a la libertad y a la virtud, tendremos siempre en la otra la espada dispuesta para defenderle de todos los que intentan destruirle; y si necesario fuese, confundidos con nuestros conciudadanos en las filas, nuevos ejemplos de virtud y de valor harán ver al mundo entero que cada día somos más dignos de la animadversión y odio de los tiranos, del amor, y gratitud de todos los pueblos libres, y de la admiración de las naciones ... y de los siglos.”¹⁵³

¹⁵³ ACA-RA, “Cartas Otorgadas”, Registre 1.278 (1823), fol.240-241 i Gaceta Española, Sevilla, de 24 d'abril de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 23, pàg.1-2. Vegeu Rafael SANCHEZ MANTERO: Las Cortes en Sevilla en 1823, Sevilla, 1986.

Les Corts respongueren al missatge del rei d'inauguració de la legislatura a Sevilla el dia 23 d'abril¹⁵⁴, amb una nota de 29 d'abril que assenyalava entre altres coses que:

*“La invasión de nuestro territorio, hecha por el Gobierno francés sin previa declaración de guerra, con pretextos en que compite lo frívolo con lo odioso; esta invasión injuriosa no menos a la persona de V.M. que al decoro y lustre de su trono, no menos a la gloria y honor que a la felicidad del pueblo español; esta invasión subversiva, no solo de los derechos de los pueblos libres, sino aun de aquellos principios por nadie controvertidos, que aseguran la respectiva independencia de las naciones y de sus Gobiernos; esta invasión en fin de tan horrible y extraño carácter, debía causar en el ánimo del Rey constitucional de la heroica nación española la indignación más viva, y el deseo más vehemente de patentizar a los pueblos sobre que reina, al mundo entero y a la posteridad la abominación que le inspiran las acciones, el lenguaje y las doctrinas de los invasores.”*¹⁵⁵

Curiosament aquests dies, és a dir mig mes després de l'entrada dels francesos a Espanya, les Corts encara no en tenien notícies certes, malgrat que els rumors assenyalaven que els francesos havien ocupat ja Vitòria el dia 11 d'abril¹⁵⁶. Els diputats tiraren en cara al govern la passivitat davant d'aquestes notícies i que encara no s'hagués declarat la guerra a França i s'hagués fet un manifest a la nació i als altres països¹⁵⁷. Un mes després diversos diputats exigiren del govern i del rei un manifest dirigit a Europa, tal i com manifestava Munárriz:

*“Los liberales de la Europa entera están aguardando con ansia ese manifiesto que corrobore sus ideas y sus sentimientos; sin embargo de esto, el Gobierno calla y los enemigos del sistema dirán: ‘cuando ese Gobierno calla, ¿será porque no tiene razones convincentes para hablar?’ Preciso es pues hablar, mayormente cuando esa farsa de Verona prueba o poca sinceridad, o que no está bien instruida de nuestros negocios.”*¹⁵⁸

El Secretari de Guerra presentà a les Corts una memòria relativa a les relacions amb França, que reconeixia el fracàs de les actuacions dels governs anteriors vers aquest país, tal i com es deduïa de l'examen:

“De la conducta observada por el Gobierno francés desde que en el año de 21 había puesto en las fronteras de España un ejército con el nombre de cordón sanitario, que luego mudó en el de ejército de observación; la falsedad de las seguridades que había dado al Gobierno de S.M.; la escandalosa protección que dispensó siempre a los facciosos y demás traidores que empuñaron las armas contra su patria, y por último, la inaudita y pérfida agresión de aquel

¹⁵⁴ El discurs de Ferran VII s'imprimí i es circulà arreu de la península: “Españoles”, Alcázar de Sevilla, 23 d'abril de 1823.

¹⁵⁵ *Gaceta Española*, Sevilla, de 9 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 8, pàg. 82.

¹⁵⁶ *Gaceta Española*, Sevilla, de 24 d'abril de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 23, pàg. 2-6.

¹⁵⁷ El govern presentà a les Corts la declaració de guerra a França el dia 24 de març (*Gaceta Española*, Sevilla, de 25 d'abril de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 24, pàg. 7-8).

¹⁵⁸ *Gaceta Española*, Sevilla, de 3 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 2, pàg. 45-46.

Malgrat la situació, el diputat Adan s'oposà a que es decretessin noves contribucions *"cuando no se saben si las decretadas en el año anterior han sido satisfechas, ni si han sido suficientes para hacer marchar al sistema, ni tampoco que cargas puede sufrir la nación"*¹⁶⁰. A començaments de maig, un nombrós grup de diputats, entre ells els catalans Busaña, Salvato, Prat, Baiges, i Septien presentaven una proposició a les Corts demanant que *"en atención a las urgencias del Erario, y pobreza de la nación para sostener la guerra que tan injustamente nos hace la Francia, se apliquen íntegras a los gastos de ella todas las rentas procedentes de las fincas rurales y urbanas del clero secular, exceptuándose las casas rectorales y los palacios de los muy RR Arzobispos y RR Obispos"*, però la proposta fou rebutjada per un estret marge de vots (55 en contra i 51 a favor)¹⁶¹. A mitjan mes de febrer el govern demanava a les Corts 160 milions *"para atender a las urgencias del Estado"*, que es pensaven treure 100 de la territorial i 60 de consums¹⁶². El diputat català Adan s'oposà a aquesta nova contribució assenyalant que una part del territori espanyol estava ocupat pels francesos i que per tant les bases de repartiment no eren correctes: *"Son ya algunas las provincias que están regidas por el Gobierno absoluto, abandonadas por las autoridades, y en donde el Gobierno legítimo no ejerce autoridad ninguna; y en estas oscilaciones ¿que resultaría si no que todas las provincias no podrán contribuir, y por consiguiente que no habrá proporcionalidad?"*¹⁶³. Però les observacions de Adan no foren escoltades, i les Corts aprovaren de recaptar 160 milions extraordinaris. El mes de juny les Corts autoritzaren els ajuntaments perquè invertissin la liquidació dels pòsits *"en los suministros de las tropas constitucionales, y en los pedidos que se les hagan para*

¹⁵⁹ Gaceta Española, Sevilla, de 14 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 13, pàg.105-106. La memòria, completada pel dictamen de la comissió fou discutida a les Corts en la sessió de 23 de maig (Gaceta Española, Sevilla, de 24 de maig de 1823, pàg.157-158).

¹⁶⁰ Gaceta Española, Sevilla, de 24 d'abril de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 23, pàg.6.

¹⁶¹ Gaceta Española, Sevilla, de 24 d'abril de 1823, 9 i 12 de maig amb les actes de la sessions de les Corts dels dies 23 d'abril, 9 i 11 de maig, pàg.2-6, 82 i 96.

¹⁶² Gaceta Española, Sevilla, de 14 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 13, pàg.103. El diputat català Prat proposà que les despeses fetes per aprovisionar les places catalanes de Figueres i Tortosa anessin a compte dels 160 milions (Gaceta Española, Sevilla, de 9 de juny de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 8, pàg.229).

¹⁶³ Gaceta Española, Sevilla, de 19 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 18, pàg.133.

formar almacenes y provisiones de plazas, o mantener los ejércitos”¹⁶⁴.

Més complicat va ser el trasllat de Sevilla a Cadis, ja que davant la resistència del rei les Corts el declararen en estat d'alienació transitòria i el desposseïren del seu estatut mentre dura el trasllat, essent substituït per una Regència provisional segons l'acord de la sessió pública de les Corts d'11 de juny de 1823¹⁶⁵. Els diputats catalans Prat i Surrà formaren part de la comissió que comunicà al rei la decisió de les Corts, i Salvato formà part de la Comissió que proposà els noms dels Regents. Un cop a Cadis (juny-juliol de 1823), les Corts, ja força minvades d'efectius, ja que ben just arribava a cent el nombre de diputats, intentaren de legislar diferents mesures extraordinàries per fer front a la situació, però moltes d'aquestes mesures dividiren en dos blocs els diputats presents a Cadis provocant llargues discussions que feren que moltes no s'aproessin, i que, en cas d'aprovar-se no es poguessin dur a terme pel reduït territori que ja en aquells moments controlava el govern liberal, malgrat les afirmacions del diputat català Adan, que a finals de juny, deia que: *“deseaba que las actuales Cortes imitasen a las Constituyentes, que reducidas por circunstancias extraordinarias a este recinto, han sido después muy útiles; añadió que era necesario también ahora desplegar toda la fuerza y toda la energía a pesar de nuestros enemigos que, aunque terribles, cada día van a menos*”¹⁶⁶.

El 29 de juliol diversos diputats, entre ells el català Adan, van fer una proposta a les Corts *“sobre no oír proposición alguna del Gobierno francés de modificación en la Constitución, interin subsista su ejército dentro de España”*, i que entra d'altres coses deia que:

“Entre todos los medios de que se han servido los enemigos públicos y secretos de la libertad, independencia y decoro Nacional, para introducir la discordia, sembrar la desconfianza y dividir la opinión ninguno ha producido tanto daño como el suponer a las Cortes y al Gobierno en plena transacción con los franceses; [...], pedimos a las Cortes se sirvan hacer una declaración con toda la solemnidad posible, manifestando a la Nación y a la Europa entera, que por su parte no oirán proposición alguna del actual Gobierno francés, relativa a

¹⁶⁴ Gaceta Española, Cadis, de 21 de juny de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 11, pàg.233.

¹⁶⁵ Gaceta Española, Cadis, de 19 i 21 de juny de 1823, amb les actes de la sessions de les Corts dels dies 11 i 18, pàg.233-234, i 248-249. Una justificació d'aquesta decisió a Agustín de ARGÜELLES: De 1820..., pàg.25-31 i 202-220. Vegeu també Sobre la traslación del Rey a Cádiz y nombramiento de una Regencia, Cadis, Impremta Nacional, 1823 (ACD, PRFVII, t.59, fol.1-17). Vegeu també BAYO: Historia..., III, pàg.102-110, MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.215-224, i COPONS y NAVIA: Memorias..., pàg.120-137-157. Posteriorment, l'Audiència de Sevilla condemnà el 63 diputats que votaren a favor de la Regència (11 de maig de 1825). Vegeu també Emilio La PARRA LÓPEZ: “La Regencia de 1823 (Un testimonio inédito de Manuel Ciscar)”, dins Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne, núm.15 (1992), pàg.89-100.

¹⁶⁶ Gaceta Española, Cadis, de 28 de juny de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 27, pàg.274.

hacer modificaciones o alteraciones en la Constitución política de la Monarquía Española, sancionada en Cádiz en 1812, mientras el ejército de aquella Nación subsista en el territorio de la Península; y pedimos al mismo tiempo, acuerden que el Gobierno la circule a todas las autoridades civiles y militares, para que dando a esta resolución de las Cortes la mayor publicidad, se desmienta la maledicencia de nuestros enemigos, y se prevenga los males que con todas sus maquinaciones pueden producir.”¹⁶⁷

Argüelles s’oposa a la proposició perquè considerava que els diputats ja havien jurat no fer cap modificació fins que fes el temps prescrit a la mateixa Constitució. Finalment, però, el dia 31 de juliol s’aprovà la proposta.

Citem com exemples una llei addicional que restringia la llibertat d’impresma i a la qual s’hi oposaren els diputats catalans, Salvato i Septien¹⁶⁸, o la que suspenia el dret de reunions polítiques¹⁶⁹, o les formalitats constitucionals en els districtes en estat de guerra que, com assenyalava Adan, eren tots¹⁷⁰; un reglament que pretenia suspendre l’aplicació de les finques dels religiosos per indemnitzar els partícips llecs i que comptà amb la decidida oposició del diputat català Adan, i amb el suport del membre de la Comissió d’Hisenda Surra¹⁷¹; sobre l’atorgament de facultats extraordinàries al govern i caps militars per detenir, empresonar i expulsar “*a toda persona de quien tenga fundados motivos para considerarla perjudicial a la causa de la libertad o al orden público*”, proposta que comptà amb l’oposició del diputat Septien¹⁷².

Una mesura despertà especial atenció i debat, tot i que finalment no fou aprovada: la que presentà la Comissió de Legislació destinada a limitar el dret d’ésser elegits diputats a que “*se tenga una renta anual proporcionada, procedente de bienes propios*” i que situaven en 11.000 rals anuals “*y los bienes de que haya de provenir los de predios rústicos y urbanos*”, al·legant que l’article 92 de la Constitució ho permetia, sobretot tenint en compte que ja han estat “*removidos los estorbos y’ sueltas en lo posible todas las trabas que encadenaban la libre circulación de propiedades territoriales en el año 1812, principal o único motivo por el que, [...], se suspendía y*

¹⁶⁷ Reproduït per MIRAFLORES: *Documentos...*, II, pàg.306-307.

¹⁶⁸ *Gaceta Española*, Cadis, de 27 i 28 de juny, 1 de juliol de 1823, amb les actes de les sessions de les Corts dels dies 26, 27 i 30 de juny, pàg.270-281).

¹⁶⁹ *Gaceta Española*, Cadis, de 2 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 1, pàg.286.

¹⁷⁰ *Gaceta Española*, Cadis, de 7 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 6, pàg.297-300.

¹⁷¹ *Gaceta Española*, Cadis, de 28 de juny de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 27, pàg.273-274.

¹⁷² *Gaceta Española*, Cadis, de 2 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 1, pàg.283-284

suspendió el efecto del art.92 de ella”¹⁷³. S’oposà, el també membre de la Comissió, Ruiz de la Vega al·legant que aquesta mesura semblaria presa sota la pressió de l’exèrcit francès ja que es tractava de modificar la Constitució: “*siempre repugnaria al pundonor de la nación española dictar un decreto que parecería arrancado por la fuerza de las bayonetas extranjeras, sancionado por una cobarde y débil condescendencia*”. I que les circumstàncies eren les mateixes, sinó pitjors, que les de l’any 1812: invasió estrangera, concentració de la propietat, crisi econòmica, béns en mans mortes, etc., i que feien “*que por muchos años no podrá dividirse la propiedad del modo que conviene*”. Finalitzava la seva oposició assenyalant que d’aquesta manera es marginaria una part molt important de la població:

*“Se excluirían de ser Diputados de Cortes casi todos los eclesiásticos, los militares, los empleados, los comerciantes, los fabricantes, los magistrados, los jueces, los letrados, los médicos, la mayor parte de los labradores, y otros que son de los más ilustrados, que poseen un gran caudal de conocimientos prácticos, y que han recibido la mejor educación. La nación debe esperar mucho más de esta benemérita clase del Estado que de aquellos a quienes la fortuna hizo herederos de padres opulentos, y se han acostumbrado a vivir del sudor ajeno, mirando con fría indiferencia la miseria de sus semejantes.”*¹⁷⁴

Finalitzat el període ordinari de les Corts, el mes de juliol, es convocaren Corts extraordinàries que s’iniciaren el 7 d’agost¹⁷⁵, i en les quals diferents diputats catalans ocuparen càrrecs de responsabilitat, Surrà a Hisenda, Septien a Agricultura, Rey a Instrucció pública, i Salvato i Busaña a Responsabilitats¹⁷⁶. A més d’aquests, els altres diputats catalans que seguiren les Corts fins a Cadis foren Bages, Adan, i Navarro.

¹⁷³ Gaceta Española, Cadis, de 27 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 26, pàg.370.

¹⁷⁴ Gaceta Española, Cadis, de 27 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 26, pàg.370-371.

¹⁷⁵ Gaceta Española, Cadis, de 7 d’agost de 1823, pàg.423-424. A més havien estat escollits membres de la Diputació permanent de les Corts els diputats catalans Adan i Surrà (Gaceta Española, Cadis, d’1 d’agost de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 31 de juliol, pàg.389).

¹⁷⁶ ACD, PRFVII, t.57, fol.99-133.

X.3 L'EXÈRCIT FRANCÈS A CATALUNYA I LA RESISTÈNCIA CONSTITUCIONAL

X.3.1 L'entrada de l'exèrcit francès a Catalunya

El 18 d'abril, entrava, per Puigcerdà al crit de "*vive le Roi*", el Mariscal Moncey, duc de Conelagio, Comandant el quart cos de l'exèrcit francès d'invasió format per 21.099 soldats d'infanteria, 4.376 cavalls i 24 canons (vegeu el quadre X.1)¹⁷⁷, i acompanyat de les tropes reialistes que amb uns 6.000 homes comandava el baró d'Eroles (vegeu el quadre X.2)¹⁷⁸. Mentre una altra columna de l'exèrcit francès ocupava

¹⁷⁷ Les dades a GEOFFROY: *L'expédition...*, pàg.89 i HUGO: *Histoire...*, I, pàg.200. Vegeu a més les pàg.110-115; SOBRAQUES: "Memòires...", pàg.206-207 i SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.49-50, 72-75 i 182-183. Vegeu també MINA: *Memorias...*, II, pàg.8 i 11, i GALLI: *Memorias...*, pàg.140-141, i WALTON: *The revolutions...*, pàg.295, que xifren en 20.000 infants, 2.500 cavalls i 7.000 reialistes les tropes que creuen la frontera. Les tres divisions d'aquest quart cos de l'exèrcit francès estaven comandades pels generals Curial (cinquena), baró de Damas (novena) i Donnadiu (desena) i estaven formades per 36 batallons d'infanteria i 22 esquadres de cavalleria. GRANDMAISON: , pàg.89, assenyalava que la tropa de Moncey es composava de 16.000 infants, 2.700 homes de cavalleria i 12 canons. CAPEFIGUE: *Récit...*, pàg.119-214 per la campanya de Catalunya, diu que els francesos portaren 81.000 homes, 21.000 d'ells a Catalunya, i que Espanya disposava d'un exèrcit regular de 70.000 homes (pàg.51-56), a més assenyalava que els catalans són "*fiers, braves et religieux*" (pàg.120). Informació molt concreta sobre Girona a Carles RAHOLA: "Estudis sobre la invasió francesa del 1823" dins *Revista de Catalunya*, núm.1 (1924), pàg.22-34 i Santiago SOBREQÜÉS (ed.): "Mémoires du Baron de Damas", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIV (1960), pàg.201-227.

¹⁷⁸ GALLI: *Memorias...*, pàg.140-141 i MINA: *Memorias...*, I, pàg.413, parlen de 7.000 reialistes (més endavant, vol.II, pàg.11, parla de 6.500 homes i 200 cavalls), i el mateix fa *El Centinela de los Pirineos Orientales*, núm.22, de 17 d'abril de 1823, pàg.3. Bernard DRUENNE: *Siege et prise de la Seo de Urgel (1823)*, Lleida, 1969, pàg.267, situa en entre vuit i nou mil homes els reialistes a les ordres d'Eroles a França; MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.191 la situa en 9.000 homes i el mateix fan HUBBARD: *Histoire...*, II, pàg.131: "*le baron d'Eroles pouvait apporter au maréchal Moncey le précieux secours d'un contingent de près de 9.000 Catalans soudoyés par la régence d'Urgel*", i CAMP: "Joaquin Ibañez...", pàg.258. Una xifra força més encertada sembla la del baró de Damas que assenyalava que el mes de març de 1823, hi havia prop de Perpinyà "*4 ou 5.000 Espagnols, presque tous Catalans, qui composaient les restes du corps du baron d'Eroles; entretenus par la gouvernement, ils entrèrent bientôt en campagne avec nous*" (SOBRAQUES: "Mémoires...", pàg.206. En canvi és del tot exagerada la xifra de 10.000 reialistes manats per Eroles que ofereixen CAPEFIGUE: *Récit...*, pàg.124, i HUGO: *Histoire...*, I, pàg.200. Cal assenyalar que les relacions entre reialistes i francesos no foren gaire bones i les topades entre uns i altres sovintejaren força, vegeu SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.83-114. *El Centinela de los Pirineos Orientales* que es publicava a Girona, en el seu número 22, de 17 d'abril de 1823, és a dir a la vigília de l'entrada francesa, assenyalava que els francesos entrarien per La Portús, Cerdanya i Mont-Lluís amb tres divisions de 8.325 homes cada una: uns 18.000 francesos i 7.000 reialistes, dades que s'aproximen força a les nostres. Els mateixos reialistes ens diuen que entraren dotze (i en alguns casos tretze) batallons i cada batalló acostuma a tenir unes 500 places són, per tant, entre 6.000 i 6.500 homes (FERRER, TEJERA i ACEDO: *Historia...*, II, pàg.86-87: 1: Manuel Vicente Jorge, 2: Joaquin de Quevedo, 3 José Benito de Valonga, 4: Benet de Plandolit, 5: Josep Augé, 6: Antoni Coll, 7: Joan Rafi Vidal, 8: Antoni Andreu, 9: Vicenç de Montagut, 10: Pere Nolas Bassa, 11 Antonio Utrilla, 12: Antonio Fuster). GEOFFROY: *L'expédition...*, pàg.110, diu que les tropes d'Eroles foren més un entrebanc que un ajut per Moncey: "*les troupes mal disciplinées du baron d'Eroles qui cheminent à ses côtés no la faciliteront pas*". *El Centinela de los Pirineos Orientales*, núm.22,

la Jonquera, acompanyada d'un batalló reialista comandat per Josep August¹⁷⁹, tot plegat sense que "*l'ennemi ne se présente sur aucun point*"¹⁸⁰. La columna d'August fou la que realitzà el setge a Figueres que durà del 22 de maig fins el 29 de setembre quan capitulà la fortalesa de Sant Ferran¹⁸¹. Paral·lelament Eroles adreçà una proclama als catalans en la qual manifestava que "*la armada que viene a restablecer vuestra felicidad esta formada por amigos y hermanos, pertenece a una nación generosa*"¹⁸².

Quadre X.1 Quart cos de l'exèrcit d'invasió francès comandat pel Mariscal Moncey

<i>cossos</i>	<i>total</i>
<i>Infanteria</i>	
3 divisions (5, 9 i 10)	13
6 brigades	26
10 regiments de línia i 3 d'infanteria lleugera	58
<i>Cavalleria</i>	
divisions	4
3 brigades de cavalleria	19
5 regiments de caçadors	36
1 d'husars	
<i>Artilleria</i>	
5 companyies a peu	42
4 companyies a cavall	10
companyia de ponters	2
1/2 companyia d'obriers	2
11 companyies de tren	59
4 brigades de mules per l'artilleria de campanya	4
<i>Enginyers</i>	
4 companyies de tropes	14
companyies de tren	2
<i>Equipatges militars</i>	
2 companyies de tren	9
1 companyia d'obriers de tren	3
6 brigades de mules de treball	22

Font: COMPTE général..., pàg.9

La notícia de l'entrada dels francesos arribava a Barcelona el dia 22, com

de 17 d'abril de 1823, pàg.3, donava informació dels punts previstos per la invasió francesa: Portús, Cerdanya i Mont-Lluís, es parla de tres divisions de 8.325 homes cadascuna (18.000 francesos i 7.000 reialistes).

¹⁷⁹ Amb aquest motiu es publicà un romanço: Papel suelto. Nueva canción patriótica sobre la entrada de los franceses en España por seducción de los viles feotas y larga bolsa de la mayor parte de los frailes y demás religiosos hipócritas, indignos del nombre español. El batalló reialista esmentat era el cinquè.

¹⁸⁰ HUGO: Histoire..., I, pàg.204.

¹⁸¹ Expedient personal de Pere Solà a l'AGM-S, D1°S1°, lligall 3019.

¹⁸² CAPEFIGUE: Récit..., pàg.124-126.

assenyalava Mateu Crespi: “*también se [h]a tenido noticia de que el ejército Francés el día 19 entró en España o en Cataluña por la parte de la Junquera y Ceret con la intención de apoderarse de Cataluña*”¹⁸³. A Catalunya, i especialment a Barcelona, l’entrada dels francesos a Espanya va generar un sentit patriotisme que l’anònim redactor dels Successos manifestava així: “*Constitució o muri[r] entre les sendr[e]s de esta prende tant sagrada*” i “*en Barcelona ab lo major entosiasme anàbam fortifican los fors y posan las estacadas en tot lo boltan de Barcelona*”¹⁸⁴. Tot i això, com assenyala maliciosament fra Serrahima, els liberals calcularen malament el suport que obtindrien dels catalans davant la invasió estrangera:

*“Los Constitucionals creian que tot Cataluña pendria part en este guerra com en lo añ 1808, però fou molt al revés, pues tothom exia a rebre-los com als nostres Libertadors; perquè tothom estava ja cansat de tanta esclavitut y crueltat. A proporció que els francesos anavan entrant tots los Constitucionals dels pobles (que per tot [h]avia poch o molts) y los milicianos voluntaris se retiravan a Barcelona; de modo que Barcelona se umpli de tota la canalla de la Provincia.”*¹⁸⁵

El 22 de maig Romagosa adreçava una proclama als Cerdans en la que els deia:

*“Nosotros unidos con los Franceses no venimos como enemigos, si solo por la tranquilidad de nuestra desgraciada España, que tres años que gime bajo el jugo de dèspotas revolucionarios enemigos declarados de su Rey y Religión; advirtiendole que si alguno de vosotros se hubiese ausentado de su casa por algún temor fundado en su conducta pasada, podrá valerse del indulto que a este fin os concedo, regresando y permaneciendo en vuestras casas pacíficos y tranquilos sin temor de ser insultados por nuestras Tropas; no obstante si alguno de vosotros fuese ultrajado por nuestros Soldados, podrá dar parte, que serán castigados con todo el rigor de Ordenanza.”*¹⁸⁶

Per tal de dissipar la mala fama que podien tenir els reialistes i les tropes franceses, Romagosa dictà un seguit de normes per a les seves tropes per evitar el saqueig i l’anarquia que es preveia, manant als oficials que “*procuren portarse con aquel ayre*

¹⁸³ CRESPI: Diario..., fol.28 (1823); també COROLEU: Memorias..., pàg.115-123. Per l’ocupació francesa de Catalunya i els enfrontaments amb les tropes constitucionals vegeu MINA: Memorias..., II, pàg.5-104, IRIBARREN: Espoz y Mina..., pàg.348-358 i GALLI: Memorias..., pàg.140-243, per un costat i CAPEFIGUE: Rècit..., pàg.124-214, HUGO: Histoire..., I, pàg.200-243 i 385-434, i II, pàg.149-201 i 307-340, i J.M.R.: Memorias..., II, pàg.253-428, per l’altre.

¹⁸⁴ Successos..., pàg.37-38. GEOFFROY: L’expedition..., pàg.174, assenyala que la concentració de refugiats liberals i milicians a la ciutat, i l’actitud de les autoritats militars havien fet que hi hagués un esperit patriòtic semblant al del 1793 a França: “*régnait une excitation pareille à celle qu’on avait vue en France en 93*”. Vegeu, també, FONTANA: La revolució..., pàg.49-55.

¹⁸⁵ Breve relació..., fol.250. Vegeu la narració sencera a l’Annex I.2. De totes formes la literatura conservadora ha exagerat la facilitat amb que els francesos ocuparen Espanya, així SEGURA: Morella..., pàg.475 diu: “*su marcha hasta la corte fue una ovación de los pueblos*”. MIÑANO: Examen..., vol.I, pàg.233: “*Los franceses avanzaban sin hallar casi ninguna oposición por parte de las tropas, y sin que los pueblos hiciesen la más mínima demostración de estar descontentos con su llegada; antes bien daban muestras de regocijo y de satisfacción.*”

¹⁸⁶ “Cerdafeses”, crida feta a Puigcerdà el 22 d’abril de 1823 i signada per Joan Romagosa (inclosa dins Año de 1822..., fol.35). Reproduïda sencera a l’Annex X.3.

militar, y conducta honrada que corresponde a su dignidad”, i als soldats que “*ningún individuo, aunque sea de graduación, podrá insultar no amenazar a ningún individuo Español ya sea constitucional o Realista*”¹⁸⁷. Per tal de organitzar el subministrament de les seves tropes, Romagosa tornà a nomenar Antoni Manegat president de la Junta de Subministres que havia exercit durant l’ocupació reialista de Puigcerdà l’estiu de 1822¹⁸⁸. Però malgrat les bones intencions, Romagosa reconeixia que la Cerdanya no era pas una comarca pro-reialista, per una banda a Puigcerdà “*falta mucha gente*”, i per l’altra “*los demás Cerdañeses están muy cabizbajos, aunque creo llenos de ficción y hipocresía*”, al mateix temps es tenien notícies que entre Bellver, Montellà i Martinet s’havien reunit milicians i paisans, i que a la Seu hi havia més de 1.000 homes armats pels liberals entre tropa i milicians¹⁸⁹. A finals d’abril Romagosa es queixava al corregidor de la Cerdanya Leopoldo Jordana que “*en los pueblos de esta Cerdaña aun administran las Justicias, hombres puestos por los Revolucionarios de España, esto es, por los Constitucionales de España*”.

Quadre X.2 Comandants dels batallons de l’Exèrcit Reialista que entraren a Catalunya l’abril de 1823

	<i>segons les nostres dades</i>	<i>segons Ferrer, Tejera, Acedo</i>
1er. batalló	baró d’Eroles	Manuel Vicente Jorge
2on. batalló	Joan Romagosa	Joaquin de Quevedo
3er. batalló	Josep Elias Courten	José Benito de (V)Balonga?
4art. batalló	Albert Bart	Benet de Plandolit
5è. batalló	Benet de Plandolit	Josep Auguet
6è batalló	Marià Vilella	Antoni Coll
7è batalló	Joan Rafi Vidal	Joan Rafi Vidal
8è batalló	Antoni Andreu	Antoni Andreu
9è batalló	Vicente de Montagut	Vicente de Montagut
10è batalló	Pere Nolasc Bassa	Pere Nolasc Bassa
11è batalló	?	Antonio Utrilla
12è batalló	Antoni Fuster (Aragó)	Antoni Fuster

* Sembla que només se’n formaren vuit a França.

Font: FERRER, TEJERA, y ACEDO: *Historia...*, II, pàg.86-87, extret de Conde de LLEONART: *Historia orgánica de la Infantería y Caballería española*.

¹⁸⁷ Ordre del dia del 20 d’abril de 1823 donada per Romagosa a Montlluís, abans d’entrar a Catalunya (inclosa dins *Año de 1822...*, fol.36).

¹⁸⁸ Carta de Joan Romagosa amb data de 23 d’abril de 1823 (*Año de 1822...*, fol.36).

El 25 arribà a Puigcerdà el general francès Donnadiou que havia de posar-se al capdavant de les tropes de la Cerdanya. La primera decisió fou la d'assetjar els forts d'Urgell, motiu pel qual Romagosa adreçà una proclama als soldats que els defensaven perquè es rendissin, prometent-los l'indult¹⁹⁰. Romagosa passà amb el setè batalló a Bellver amb la intenció d'assetjar els forts de la Seu, i demanà més forces a José Elias Courten. El primer batalló reialista s'enfrontà a les tropes constitucionals a Amer el 3 de maig, a Puigcerdà el 14 i 15 de juny i a la Seu d'Urgell el 23 de juliol¹⁹¹.

A finals d'abril les tropes de l'exèrcit liberal, uns 7.000 homes, comandat per Mina, Roten, Blanco, Colubí, Arango, Milans i Llovera, es concentraren a la Garrotxa on, segons els reialistes: *“hacen por allá muchas extorciones, quemando casas, embargando todo el trigo y quanto existe en aquel territorio, exigiendo terribles pagos”*. Per la seva banda les tropes d'Eroles i Romagosa, que voltaven els 6.000 homes, també pel corregiments de Vic i Girona¹⁹². Finalment, el 3 de maig Romagosa ocupà Olot i després Ripoll, i la tropa liberal restà dispersada per les terres gironines¹⁹³. Els reialistes ocuparen ràpidament el port de Roses dificultant així l'aprovisionament del castell de Figueres¹⁹⁴. I el dia 6 de maig entraven a Vic, des d'on el general Donnadiou i la Junta reialista de Vic feren públiques unes proclames on insistien que els francesos havien vingut només per alliberar al rei, i sobretot, manifestava el general francès, això no tenia res a veure amb la guerra del francès ja que: *“en todas las villas y ciudades donde hemos entrado las propiedades han sido respetadas, por todas se ha observado la ley y la disciplina; todo lo que será menester para el sustento de nuestras tropas será pagado exactamente, y si nuestros soldados diesen lugar a alguna queja serán severamente castigados”*¹⁹⁵. Mina respongué amb una proclama des de Sallent el dia 15

¹⁸⁹ Carta de Romagosa al baró d'Eroles amb data de 24 d'abril de 1823 (Año de 1822..., fol.37-38).

¹⁹⁰ “Soldados de los Fuertes de Urgel”, signada per Joan Romagosa a Puigcerdà el 25 d'abril (Año de 1822..., fol.38-39). Reproduïda a l'Annex X.4.

¹⁹¹ El Realista, núm.15 de 10 de juliol de 1823. Vegeu DRUENNE: “Siege...”, pàg.267-284.

¹⁹² El 20 d'abril de 1823 els francesos ocupaven Figueres, però no el castell de Sant Ferran, el 2 de maig els francesos entren a Girona. Les tropes franceses estaven comandades per Moncey que tenia uns 10.000 homes i Eroles que en tenia uns 7.000 infants i 600 cavalls a Banyoles (vegeu SAIZ: El Trienio..., pàg.56).

¹⁹³ Informes dels caps de policia de Ceret i Prades al prefecte amb dates de 28 d'abril, i 3 de maig de 1823, i de la policia al Prefecte de Perpinyà amb dates de 6, 8 i 11 de juny de 1823 (ADPO, lligall 4MP-261). Vegeu HUGO: Histoire..., I, pàg.204-214 i GALLI: Memorias..., pàg.154-165.

¹⁹⁴ Carta del cònsol de Barcelona amb data de 19 d'abril de 1822 (AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.151).

¹⁹⁵ La proclamada de Donnadiou està datada a Vic el 6 de maig de 1823, i la de la Junta a Vic el 10 de maig. A Aquestes proclames respongué Mina amb una altra datada a Sallent el 15 de maig

de maig en que amenaça amb castigar greument qualsevol col·laboració amb els francesos: *“Todo pueblo en que se toque a rebato o somatén contra las tropas o individuos constitucionales será también incendiado, hasta reducirlo a cenizas, o derruido hasta que no quede piedra sobre piedra, y las autoridades de toda especie me responderán además personalmente”*.

Abans que entressin els francesos a Catalunya, el 10 d'abril el batlle de Girona, Valentí Comas i el jutge de Primera Instància ja demanaven a l'Audiència que havien de fer en cas d'haver de marxar de Girona, cosa que preveien força propera per *“estar amenazados de una próxima invasión de extranjeros, debiendo en tal caso abandonar aquella Plaza”*, ja que segons ells aquesta plaça no podia defensar-se¹⁹⁶. Sospites que es confirmaren i amb data de 24 del mateix mes es dirigien de nou a l'Audiència manifestant-li *“los apuros en que se halla a causa de las amenazas de los facciosos de un ataque”*. Al cas de Girona seguirà una corrua de jutges de Primera Instància que van marxant dels seus territoris, com els de Mataró, Figueres, Vilafranca, Igualada, Manresa, Montblanc, i Tremp. Aquest darrer manifestava a finals d'abril que Miralles s'estava a Pons i Peramola, a un dia de Tremp, i que la majoria de pobles eren reialistes i per aquest motiu hagué de marxar: *“Por los muchos adictos al sistema servil que existen en el Partido, con un crecido número de amnistiados, que a la más pequeña alarma era temible que me asesinaran por haber sido siempre el blanco de su persecución, y no menos lo era un levantamiento espontáneo.”*¹⁹⁷

La nit del mateix dia 18 d'abril quan entraven les tropes franceses a Catalunya, la Diputació de Girona decidia marxar de la ciutat:

*“Ha recibido varios avisos de que el Egercito Francés había pasado ya en el día de hoy el territorio español por la parte de esta frontera, o lo haría muy probablemente en el día de mañana; Se acordó adoptar todas las disposiciones conducentes para salir de esta capital con las demás dependencias de la administración pública; estrayendo al momento cuantos papeles, enseres y efectos hubiesen quedado”*¹⁹⁸.

(reproduïdes totes a MINA: *Memorias...*, II, pàg.22-23). El baró de Damas cap d'una de les divisions de Moncey deixà anotat a les seves memòries: *“La campagne d'Espagne en peut être juguée comme une guerre ordinaire. L'Espagne était royaliste, elle voulait son roi et les partisans sincères de le Constitution étaient eux-mêmes attachés au monarque; mais révoltés contre le gouvernement d'un prince dont l'incapacité était absolue, ils en comprenaient pas que la vieille constitution espagnole aurait eu plus de force pour sauver le pays, que toutes ces constituions nouvelles fondées sur des théories”* (SOBRAQUÈS: *“Mémoires...”*, pàg.227). Vegeu també CAPEFIGUE: *Rècit...*, pàg.134-135.

¹⁹⁶ ACA-RA, Registre 1.421, fol.96 i 106 (10 i 24 d'abril de 1823), expedients 175 i 193.

¹⁹⁷ ACA-RA, Registre 1.421, expedients 175 i 193 (Igualada, 24 d'abril i 19 i 22 de maig de 1823), 177 i 192 (Mataró, 12 i 21 d'abril de 1823), 187 (Figueres, 24 d'abril de 1823), i 175 i 196 (Tremp, 24 i 26 d'abril de 1823), 198 (Manresa, 9 de maig de 1823), 199 (Vilafranca, 8 de maig de 1823), 204 (Montblanc, 9 de maig de 1823), tots a la caixa 23.

¹⁹⁸ “Actes Diputació Girona”, sessió de la nit del dia 18 d'abril de 1823, fol.66.

El periple de la Diputació s'inicià a Blanes on feu la primera reunió fora de Girona, amb la intenció de seguir cap a Calella¹⁹⁹. La marxa de la Diputació anava acompanyada de la dels milicians voluntaris i d'altres constitucionals que fugien cap a Barcelona (vegeu el quadre II.3), com els de Figueres que es presentaren a Diputació *"manifestando su deplorable estado, y la necesidad que habia de que se les facilitara algún socorro para emprender su marcha hasta Barcelona"*, la Diputació acordà de donar permís a l'ajuntament de Blanes per *"obligar a tres o cuatro pudientes a que anticipen el contingente"*²⁰⁰.

A Blanes s'anaren concentrant prop de mig miler de milicians procedents de Figueres, Blanes, Calonge, la Jonquera i Girona principalment, i que restaren sota les ordres del Comandant d'armes Joan Barrera²⁰¹. A finals d'abril la Diputació sortia de Blanes i passant per Tordera arribava a Calella²⁰². Una opció que no agradà al Cap polític que demanà que la Diputació tornés a la província de Girona, i se situés a Tordera *"a fin de reanimar desde allí el espíritu del público con su presencia y patrióticas disposiciones"* al que respongué la Diputació que el seu treball exigia *"tranquilidad y sosiego, y no estar expuesta continuamente a alarmas u zozobras, como tendría que sufrir precisamente en el pueblo de Tordera abierto por todos lados y situado a cierta distancia de Gerona"*, i que si la força cívica no havia de malgastar energies protegint la Diputació podria dedicar-se a les ordres del Cap polític i des de Tordera a *"recorrer los pueblos y activar el cobro de los impuestos que tanta falta nos hacen"*, mentre la Diputació continuava el seu pelegrinatge fins Arenys de Mar on s'instal·là el primer de maig²⁰³. Davant les queixes de la Milícia que segueix la Diputació, aquesta decideix utilitzar la plata de les esglésies de Girona²⁰⁴. Una mesura del tot insuficient per garantir el subministrament de l'exèrcit, més quan havien fallat les contractacions de pa, civada i pinso, i que ara posava contra les cordes a la Diputació a qui Mina exigia solucions per evitar *"las fatales resultas que son de temer, si desgraciadamente faltasen a las tropas sus raciones"*, al qual respongué la Diputació assenyalant que:

"Mucho tiempo hace está preveyendo la Diputación con sobresalto las funestas consecuencias que son de temer de la falta de asentistas para el Ejército; y así es que no ha cesado de dictar en todo tiempo cuantas providencias ha creído oportunas para que los pueblos se presten con menos repugnancia a hacer los Suministros que se les exigen por los Comandantes de los Cuerpo o

¹⁹⁹ "Actes Diputació Girona", sessió de 21 d'abril de 1823.

²⁰⁰ "Actes Diputació Girona", sessions de 21 i 22 d'abril de 1823. El dia 24 es presentaren els MNV de Girona reclamant també recursos a la diputació (sessió de 24 d'abril de 1823).

²⁰¹ "Actes Diputació Girona", sessions de 25 i 26 d'abril de 1823.

²⁰² "Actes Diputació Girona", sessió de 28 d'abril de 1823.

²⁰³ "Actes Diputació Girona", sessió de 29 d'abril de 1823, fol.75-76.

²⁰⁴ "Actes Diputació Girona", sessions d'1 i 2 de maig de 1823.

partidas; [...] que desgraciadamente han sido inútiles todos sus esfuerzos sobre este punto; y acaba de perder ahora toda esperanza de conseguirlo, después de que por la invasión de la Provincia de Gerona y la ocupación de la Capital, han tenido que ausentarse las autoridades, se han expatriado los Capitalistas, y no puede contarse con el orden y regularidad indispensables para hacer los acopios y establecer los puntos de su entrega o factorías."²⁰⁵

La segona setmana de maig, la divisió de Milans es replegà sobre Sant Celoni deixant força desprotegida la vila de Tordera, motiu pel qual la Diputació de Girona decidí de marxar cap a Mataró²⁰⁶. A partir d'aquest moment la única preocupació de la Diputació serà intentar recaptar fons pel manteniment de l'Exèrcit i dels castells d'Hostalric i Sant Ferran, davant la pressió dels comandants militars²⁰⁷.

A mitjan mes de maig la majoria de vocals no volgueren seguir les sessions de la Diputació al·legant que *"creía llegado el caso de suspender las sesiones por no haber punto alguno seguro a propósito para la Diputación, y porque estando invadido la Provincia de Gerona y una gran parte de la de Barcelona quedaba nula su autoridad"*²⁰⁸. Però el Cap polític es negà en rodó a clausurar les tasques de la Diputació per tal de no contribuir *"al abatimientos del espíritu del pueblo que tiene siempre fija la vista en la Autoridad"*. El Cap polític suspengué de les seves funcions als diputats Marià Cors i Carles Bosch perquè decidiren abandonar la Diputació:

*"Con motivo de estar ocupada por el enemigo la provincia de Gerona y una gran parte de la de Barcelona, quedando como quedaba nula la autoridad e influjo de la Diputación en dicha Provincia, y por otra parte no ofreciendo ya la de Barcelona un punto de seguridad a propósito para la misma Diputación, opinaba haber llegado el caso de suspender las sesiones, hasta que el estado político de nuestra Provincia presente un aspecto más favorable y que de consiguiente eligiese los diputados el punto que cada uno le pareciese más seguro."*²⁰⁹

La Diputació, però, tenia veritables problemes per reunir-se doncs només dos diputats, Francesc de Camps i Pere Felip, seguiren al Cap polític: *"seria tan difícil reunirse como perjudicial el estar separados porque no podrían menos de influir esta determinación en el abatimiento del espíritu del pueblo que tiene siempre fija la vista en la autoridad."*²¹⁰ A mitjan mes de maig, quan els francesos ocuparen Calella i Granollers, la Diputació sortí de

²⁰⁵ "Actes Diputació Girona", sessió de 3 d'abril de 1823, fol.80-81.

²⁰⁶ "Actes Diputació Girona", sessió de 6 d'abril de 1823.

²⁰⁷ "Actes Diputació Girona", sessions del mes de maig de 1823.

²⁰⁸ "Actes Diputació Girona", sessió de 17 de maig de 1823, fol.96v. Argumentacions ampliades i detallades a la sessió de 18 de maig.

²⁰⁹ Les Corts prendrien posteriorment l'acord de *"declarar indigno de la confianza nacional y quedará inhabilitado para obtener destinos públicos"* aquells diputats *"que abandone cobardemente"* la Diputació (*Gaceta Española*, Sevilla, de 21 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 20, pàg.143).

²¹⁰ Tota la informació al respecte a l'ACD, lligall 4, expedient 127.

Mataró i s'instal·là al Masnou on es dissolgué el 18 de maig de 1823²¹¹. Al mateix temps queia la ciutat de Girona, i prèviament havien abandonat la ciutat unes dues-centes persones per temor a la repressió liberal²¹².

Pau Miralles es desplaçà ràpidament al Berguedà amb la intenció d'arribar al més aviat possible a Cervera, tal i com constatava el segon Comandant general del setè districte: *“se paseen impunemente los facciosos que componen la horda del forajido Miralles por el País comprendido entre Berga y Cervera, saqueando a los infelices pueblos y cometiendo las atrocidades que acostumbran”*²¹³. Per això proposava la formació d'un somatén general sota la protecció dels comandants militars de Manresa, Lleida i Igualada. Al Partit de Manresa es decidí d'aixecar 1.200 homes d'entre 18 i 40 anys a costa dels respectius pobles i amb un sou de cinc rals. Però no pogueren evitar que el reialistes ocupessin Cervera la primera quinzena de maig. Tot i això els liberals aconseguiren infligir una severa derrota als reialistes el 15 de maig:

*“El gefe realista D. Pablo Miralles fue sorprendido en Cervera el 15 de mayo al amanecer, por un destacamento salido de Lérida en la noche del 13 al 14 y ha sido horrorosamente asesinado y su cadáver mutilado. Cervera ha sufrido un completo saqueo y ocho sacerdotes han sido degollados. El hijo de Miralles ha mandado fusilar inmediatamente cuantos prisioneros constitucionales tenia en su poder”*²¹⁴.

Els liberals intentaren desprestigiar i posar en contra de l'exèrcit francès la majoria de catalans. Així el Cap polític de Tarragona es dirigia als pobles dient-los que:

*“Las miras del Ejército invasor se dirigen a incorporarse de toda la Cataluña valiéndose de espesiosos pretextos para alusinar a los incautos ocultando sus siniestras intenciones; baxo este concepto prevengo a V. de orden de S.M. que no se les abonarán por la nación las raciones y qualquiera otro género de auxilio a los facciosos y al Ejército invasor.”*²¹⁵

Per evitar precisament aquesta desconfiança dels catalans vers l'exèrcit francès, els caps reialistes difongueren proclames dient que els francesos venien ara com amics, i que a més pagarien tot allò que se'ls donés. Vegeu com exemple la proclama que el tinent coronel José Antonio de Revert adreça una als habitants del corregiment de Vic:

²¹¹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 18 de maig de 1823.

²¹² “Manual d'Acords” de l'ajuntament de Girona, lligall 426 (1821), fol.258 i 282 (AHCG).
Vegeu l'Annex X.5.

²¹³ Ofici de 27 d'abril de 1823, inclòs dins l'ofici del batlle de Manresa al de Lleida amb data de 4 de maig de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²¹⁴ El Realista, núm.7, de 6 de juny de 1823. Vegeu ELOGIO fúnebre del Coronel Don Pablo Miralles, que en la traslación y colocación de sus honorables restos en el elegante panteón que con Permiso real de 16 de Junio de 1826, le ha erigido su hijo el Teniente Coronel D. José Miralles ..., Cervera, Impremta de Bernat Pujol, 1826: *“las virtudes más características de Miralles fueron la religión y la lealtad.”* (pàg.3).

“Ha llegado pues este tan deseado día, el Dios de los ejércitos, por medio del auxiliar Ejército Francés, al mando del Excelentísimo Señor Mariscal MONCEY; y los bien ordenados batallones Españoles al de nuestro benemérito General Barón de Eroles, nops romperá las cadenas que nuestro Principado de Cataluña tiene asidas, y nos dejará libres para observar cuanto nuestro sabio Gobierno provisional nos mande, reponiendo nuestra Nación al estado en que se hallaba en siete de Marzo de 1820.

Ea pues, generosos pueblos esclavizados de mi corregimiento, llega en vuestro suelo el Ejército Francés, recibidle en vuestros hogares como a libertador de vuestras propiedades y vidas, tratadle con el mayor amor y ternura, entregadle cuanto tengáis, que, a mas de la obligación que se os impone en hacerlo, se demuestra tan liberal dicho Gobierno, que pagará religiosamente cuanto se le suministre.”²¹⁶

La batalla fiscal era tant important com les altres i les Corts, per tal d’alleugerir la pressió fiscal sobre els pobles aprovaren un seguit de mesures consistents en el compromís de pagar en efectiu els subministraments fet pels particulars i els ajuntaments a l’exèrcit, i que també podrien anar a compte de contribucions pendents, amb un interès del 6% anual (decret de 4 de maig de 1823)²¹⁷. A mitjan mes de juny la Diputació de Barcelona presentà una pla amb *“remedios extraordinarios iguales a las estrechas y simplificar cuando sea dable el círculo de la Administración, recaudación y distribución de los caudales públicos por este nuevo plan [h]avido algunas disputas entre la Diputación y Ayuntamiento pero se [h]an modificado los ánimos”²¹⁸*.

A mitjan mes de maig, més d’un mes després de l’entrada dels francesos, es feia públic als corregiments catalans la declaració de la guerra a França (Reial Decret de 23 d’abril) mitjançant bans *“por el cual se declara la guerra a Francia, habiendo sido invadido el territorio español por las tropas del Gobierno francés sin formalidad alguna”²¹⁹*. A finals de juny s’aprovava el decret que dictava el segrestament *“de los bienes de todos los Españoles que siguieron las banderas del ejército francés, así como*

²¹⁵ Circular del Cap polític de Tarragona amb data de 8 de maig de 1823 (AHMR, lligall 2.7.2.1).

²¹⁶ Un exemplar a l’AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.153). Aquest recurs a l’ajuda de Déu està present a la propaganda contrarevolucionària: *“El cielo se ha dignado consumir la grandiosa obra de nuestra redención que este Gefe de Israel sostuvo y principió. La Francia: esa Nación noble, hospitalera, y generosa: los Franceses, esos invictos guerreros que desde que pisan el suelo de nuestra España cuentan el número de sus victorias por el número de sus batallas; esos mismos franceses acaban de comprarnos, con el precio de su sangre, la tan suspirada libertad de nuestro idolatrado Monarca”* (RELACIÓN de las solemnes..., pàg.19). Vegeu aquesta mateixa idea a FERRER: *La mort dels justos...*, pàg.6-7 i BOU: *Jesu-Christ...*, pàg.23-29: *“Ell és lo qui mogué los cors dels Soberans de la Santa Aliansa, perquè vinguessen a destronar nostres impios de son poder”* (pàg.23), i afegeix: *“resulta haber estat Jesu-Christ la salvació dels servils com a Capità”* (pàg.24), i finalment: *“si aquest Senyor permeté algunas vegadas que fosseu vensuts, és perquè se habia en alguns entibiat aquella fe ab que habiau comensat tant religiosa guerra”* (pàg.27).

²¹⁷ ACD, lligall 32, expedient 158.

²¹⁸ CRESPI: *Diario...*, dia 16 de juny de 1823.

²¹⁹ Un exemple a “Actes... Vilafranca”, sessions de 14 i 16 de maig de 1822. A Barcelona es publicà el dia 19 (CRESPI: *Diario...*, fol.32 (1823)).

*los de todos los que forman las partidas de facciosos que hostilizan a la Patria*²²⁰. El mes d'agost, les Corts reconegueren a tres pobles catalans la seva lluita contra els faceciosos per tal d'intentar aixecar l'ànim de la resistència liberal. Sallent i Porrera foren declarades “*eminente constitucional*”, com a “*premio del heroico esfuerzo con que en los primeros dias de agosto del año próximo pasado aquellos (Sallent) y en 11 de Julio del mismo año estas (Porrera), se sostuvieron contra los ataques de los enemigos de la Constitución política de la Monarquía*”²²¹; i Santa Coloma de Queralt “*benemérita de la Patria*” (medalla d'argent), per la seva resistència “*en los días 19,20,21 del mes de julio del año pasado [1822]*”²²². De la mateixa manera que declararen públicament que no estaven les Corts “*en planes de transición con el Gobierno francés*”, i que en realitat aquests rumors eren mitjans que feien servir els enemics per a “*sembrar la desconfianza, dividir la opinión e introducir la discordia*” a les files liberals²²³. Afegint finalment que “*sus actuales Diputados no han oído, ni escucharán proposición alguna de ningún Gobierno extranjero, dirigida a modificar o alterar la Constitución política de la Monarquía Española.*”

Mina intentà de sorprendre els francesos a Vic, i el 26 de maig llençà un atac sobre la capital d'Osona que fou refusat pels ocupants, i que entre altres fets, causà greus ferides a Zorraquin a causa de les quals morí després. Mina s'endinsà a continuació cap el Berguedà i l'Alt Urgell fins entrar a la Seu, mentre Milans protegia Barcelona dels francesos que ja es trobaven instal·lats a Mataró a finals de maig. A començaments de juny, junt a Gurrea, i amb 4.000 homes, que altres fonts situen entre 1.700 i 3.000, voltà per la Cerdanya i la ratlla fronterera i sorprengué a Romagosa a Bellver amb 800-900 homes, fins que derrotat hagué de tornar a Barcelona a mitjan mes de juny. Les notícies des del bàndol liberal continuaven donant una imatge poc adient amb la realitat: “*el General Mina con solos dos mil trescientos valientes en una gloriosa campaña de sesenta días, burló completamente a*

²²⁰ Decret de 26 de juny de 1823 (ACD, lligall 36, expedient 74 i lligall 38 expedient 194).

²²¹ Vegeu per Sallent SÁNCHEZ AGUSTÍ: Bandolers..., pàg.131-138, i per Porrera ANGUERA: Lliure..., i FERÁNDEZ PELLICER: Un guerriller..., pàg.33-38.

²²² Decret de 4 d'agost de 1823, restablert el 24 de gener de 1837 (ACD, lligall 51, expedient 174). El procés s'havia iniciat amb la proposta dels diputats Prat i Septien el mes de juny, i continuà amb una comissió especial que el mes de juliol recomanava a les Corts, amb el vist-i-plau del govern que “*creía muy conveniente se recompensase a aquellos pueblos, repartiéndoles terrenos baldíos y otros en premio de su constancia en oponerse a los enemigos de la libertad*”, i que continuà amb el vot favorable de les Corts al dictamen de la Comissió en la qual s'assenyalaven, a més pensions per les vídues i els orfes dels que haguessin mort en defensa de la llibertat en aquests pobles, tot a càrrec de les diputacions provincials, i que la Diputació de Tarragona “*proponga los terrenos que han pertenecido al extinguido monasterio de Poblet para indemnizar a los vecinos de Porrera de la quema que sufrió dicho pueblo*” (Gaceta Española, Cadis, de 15 de juliol i 5 d'agost de 1823, amb les actes de les sessions de les Corts dels dies 14 de juliol i 5 d'agost, pàg.331 i 417).

*nueve mil enemigos franceses y facciosos que operaban decididos a esterminarlo*²²⁴. Tot i reconèixer la pèrdua del coronel Gurrea a la Cerdanya, on fou encerclat i batut pels francesos i els reialistes. Mina enfilà el camí de retorn, a mitjan mes de juny, passant de la Seu, a Oliana, Ponts, Cervera, Santa Coloma, Valls, Tarragona i a Barcelona, “*a restablecerse de una caída del caballo y un pie helado*”, segons les fonts liberals²²⁵. Els reialistes feren força propaganda d’aquesta derrota de Mina causada pel Vescomte de Priest i Romagosa a Villalober, Derri, i Vallcebollera on els feren vuit-cents presoners (entre ells el general Gurrea) que foren portats a Montlluís: “*lo que podemos decir que como ahora solamente pelea con Realistas Españoles el número de prisioneros no será tan crecido como cuando se batió con las Tropas Francesas*”²²⁶. Els reialistes veien ja a prop la seva victòria, que encara tardaria però, tres mesos a produir-se:

“El ejército de Mina no existe ya: las dos divisiones de que se componía han sido destruidas quedando prisioneros el general Guerra que mandaba una de ellas, y cuya derrota ha sido completa y horrorosa, debiéndose a la habilidad y heroica intrepidez del general Romagosa, del coronel Vidal y de sus valientes soldados. La existencia militar de Mina ha finalizado; perseguido por todas partes y huyendo por los montes ha entrado el 18 en la Seu con 900 hombres estenuados de hambre y de fatiga. Su rebelión y sus crueldades no le dejan en la posteridad sino una memoria odiosa y deshonrada.

*El mariscal Moncey ha ordenado el bloqueo de la Seo donde Mina se ha encerrado. Desembarazadas de el las diversas tropas de Cataluña, van a marchar en gran parte sobre Barcelona.”*²²⁷

Malgrat tot, a finals de juny els francesos es veieren obligats a fer entrar més tropes que estaven de reserva a Perpinyà²²⁸.

X.3.2 La resistència constitucional

A finals de maig, Roten, segon Comandant General del Principat i comandant de la plaça de Barcelona, ordenà “*para desahogar esta plaza de consumidores*” que en quaranta-vuit hores, “*evacuen todas las Salas las causas criminales que tengan pendientes y salgan los reos a sus respectivos destinos para aligerar las cárceles y*

²²³ Ofici de les Corts amb data de 2 d’agost de 1823 (ACD, lligall 10, expedient 448).

²²⁴ HUGO: *Histoire...*, I, pàg.389-397 i GALLI: *Memorias...*, pàg.177-199.

²²⁵ ANH, Estado, lligall 3.131. Vegeu també MINA: *Memorias...*, II, pàg.28-31, i GALLI: *Memorias...*, pàg.199-206.

²²⁶ *El Realista Manresano*, núm.1, de 19 de juny de 1823.

²²⁷ *El Realista*, núm.14 de 7 de juliol de 1823.

²²⁸ *El Realista*, núm.16 de 13 de juliol de 1823. Els reialistes estaven interessats en fer córrer notícies falses sobre els caps liberals, així a *El Realista* es publicà la mort del general Manso a Reus a causa d’una malaltia de pit (núm.18 de 20 de juliol), i de Mina “*de resultas de un vómito de sangre*” (núm.20 de 24 de juliol”).

*evitar gastos y consumos que en caso de sitio no podrian soportarse.*²²⁹ Per la seva banda, el batlle de la ciutat manava que: “*todos los pordioseros tanto forasteros como de la Ciudad salgan de la ciudad dentro de 24 horas y del contrario será espedido a la fuerza; se comprende en esta orden los que disen que tiran el ast o [h]asen mandados y los forasteros que disen ser jornaleros, peones o braseros; los Propietarios de las casas darán despido inmediatamente a todas las personas comprendidas bajo la multa de 100 libras.*”²³⁰ També es canviaren els noms dels baluards de la plaça de Barcelona:

<u>Nom nou</u>	<u>Nom vell</u>
El Rei Constitucional	Rei
L'Observador	Santa Madrona
La Llibertat	Sant Antoni
El Vigilant	Tallers
La Constitució	Canaletes
La Llei	Porta de l'Àngel
La España Lliure	Jonqueres
Les Corts	Sant Pere
La Independència nacional	Nou
La Sobirania Nacional	Porta nova
La Invencible	Migdia
Drassanes	Igual

A Lleida l'autoritat militar i civil de la plaça determinà, a començaments de maig, que restava “*enteramente prohibida la extracción de todo género de comestibles, exceptuado el trigo para reducirlo a harina, y otros granos y legumbres para el presiso objeto de sembrarlos*”, i que l'enllumenat públic hauria d'anar a compte dels propis veïns, ja que l'ajuntament no podia pagar-lo: “*en vista de los pocos recursos, falta de caudales, a causa de los infinitos, y continuos gastos con que debe atender en alivio de la Patria.*”²³¹ A començaments de juny el batlle de Lleida manifestava que bona part dels funcionaris i moltes famílies benestants havien abandonat la ciutat, cosa que feia recaure el pes de les contribucions i bagatges en les classes mitjanes i populars de la ciutat, mentre els sectors més pobres malvivien com podien, tal i com demostra el ban de l'ajuntament que manifestava que “*observándose un grande abuso en recojer manojos de espigas, vulgo "Espiga" de los Campos de la huerta y termino de esta Ciudad, en los que se hallan pendientes sus mieses, sin conocimiento, ni permiso de los Dueños de ellos*”²³². Però tot i la

²²⁹ Ban de 29 de maig de 1823.

²³⁰ CRESPI: Diario..., fol.34-35.

²³¹ Bans de l'ajuntament de Lleida amb dates de 5 i 6 de maig de 1823 (AHPL, caixa 1417).

²³² ACA-RA, Registre 1.421, fol.128 (7 de juny de 1823), expedient 230, caixa 23. Bans de l'ajuntament de Lleida amb dates de 13 i 26 de maig i 4 de juny de 1823 (AHPL, caixa 1417).

situació crítica, encara hi havia qui només pensava en fer negoci, com alguns flequers acusats per l'ajuntament de vendre “*el pan crudo, y mal fabricado en perjuicio de la salud pública*”²³³, o aquells altres propietaris que estafaven el control del gra i la farina “*en no pesarse todos los granos de los vecinos de esta ciudad antes de llevarlo a los molinos para reducirlo a harina, tanto el que es conducido por la recua del Dueño o arrendatario de los molinos; como también lo que conduzcan sus propios Dueños.*”²³⁴

La ràpida caiguda de Roses a mans franceses a finals d'abril, esperonà la ciutat de Tarragona a continuar i accelerar les obres de fortificació de la plaça:

*“Lo que no hagamos ahora nosotros para reparar nuestras fortificaciones en beneficio nuestro habríamos de hacer luego en nuestro daño, con la diferencia de que ahora podemos hacerlo libremente y a nuestro gusto y después lo haríamos forzados con las bayonetas al pecho y el palo a las espaldas. [...] Este exemplo desengañará también a ciertos ilusos que creen que ocupando nuestros enemigos pacíficamente Tarragona se evitarían desgracias y comprometimientos; Insensatos! ¿Creen acaso que con tan vergonzosa y funesta ocupación acabarían las hostilidades? ¿Creen que en una guerra Nacional y personal como la presente puede alguno mantenerse neutral sin atraerse al fin el odio y el castigo de todos los partidos? ¿Creen que ni aun el mismo enemigo pueda apreciar más al Traydor, al Cobarde, al avaro, al apático que al leal, al valiente, al generoso, al decidido para obedecer al rey y a la Ley? Pronto se desengañaría quien tal absurdo crea. Más antes evitemos a los habitantes de esta Ciudad y a los que vengan a defenderse y salvarse en ella la espantosa y fatal suerte de entregarse a discreción, de enemigos, que mal pueden fingir mansedumbre cuando es evidente que vienen coligados para satisfacer odios, venganzas y pasiones feroces. [...] que] cada uno contribuya al levantamiento, ya con el trabajo de sus propias manos, con materiales o con dinero a tan importante objeto.”*²³⁵

Cal considerar l'envergadura d'aquestes obres de fortificació, ja que entre l'1 de maig i el 31 de juliol es recaptaren i gastaren més d'un milió de rals²³⁶. Assegurar el subministrament de les places de Tortosa i Tarragona fou el principal objectiu de les autoritats civils i militars provincials al llarg del mes de maig. Per aquest motiu s'ordenà:

*“Que el cosechero de los de los términos y de las inmediaciones de las plazas de Tarragona y de Tortosa no entrase en ellas los frutos de sus cosechas será tenido por sospechoso de querer más bien proveer a los enemigos que a los defensores de la Patria, y serán embargados sus frutos sin perjuicio de otras providencias.”*²³⁷

A Tarragona es visqué amb una autèntica angúnia els mesos de maig i juny. A finals de maig el Governador de la plaça manifestà que “*se agolpa mucha gente en esta plaza a ver sus amigos y parientes facciosos*”, i per aquest motiu manà a l'ajuntament que publiqués un ban ordenant que “*salga de esta plaza toda la gente que no tenga domicilio*

²³³ Ban de l'ajuntament de Lleida amb data de 7 de juny de 1823 (AHPL, caixa 1417).

²³⁴ Ban de l'ajuntament de Lleida amb data de 25 de juny de 1823 (AHPL, caixa 1417).

²³⁵ Acuerdos, 1823-II, vol.31, sessió de 4 de maig, doc.392 (AMHT).

²³⁶ “*Estado demostrativo de los caudales pertenecientes ... a la Junta de fortificación*”, Tarragona, 15 de juny de 1823 i 31 de juliol de 1823 (Acuerdos, 1823-II, vol.31, doc.504, i Acuerdos, 1823-III, vol.32, 679, AMHT)

en ella”²³⁸. A mitjan mes de juny, era el Cap polític que demanava a l’ajuntament que posés en marxa la policia:

*“Para atajar los inicuos planes que intenten los enemigos de la Patria, haciendo presente la noticia que habia recibido de hallarse en esta plaza ciertas mugeres forasteras que seducian a los quintos aragoneses a la deserción (sic), como que en estos días la habian verificado algunos, y en el de hoy el número de nueve individuos.”*²³⁹

Finalment, a començaments de juliol s’instal·là una Junta de Vigilància²⁴⁰. A partir del mes de juliol, una bona part de les tropes de la província de Tarragona a les ordres del general Manso i la Milícia mòbil es refugiaren i aquarteraren a Tarragona cosa que provocà enormes dificultats d’allotjaments i bagatges, i la imposició de contribucions extraordinàries, tant en metàl·lic com en espècies, i l’aplicació de constrenyiments militars, multes i empresonaments múltiples²⁴¹. La situació era força dramàtica, doncs l’exèrcit, com assenyalava el seu tresorer, *“no tenia para pagar las atenciones más urgentes y precisas del servicio”*. Però a la caixa de l’ajuntament només restaven 194 duros, i els particulars estaven ja força esquilats. Tot i així en aquesta situació encara hi havia qui en sortia beneficiat, els revenedors que encarien els productes alimentaris aprofitant l’escassetat i el monopoli, com denunciava l’ajuntament de Tarragona, els problemes amb els revenedors que no donaven temps a que els propietaris que portaven de primera mà les fruites i hortalisses les poguessin vendre, perquè les compraven totes, *“perpetrando así un verdadero monopolio, y privando de que este vecindario sea abastecido a tiempo oportuno y mucho más barato comprando de primera mano al propietario”*. Per això es prohibeix que les revenedores puguin comprar gènere abans de les 10 del matí i vendre en els llocs assenyalats²⁴².

La conca de Tremp restà molt aviat en mans dels francesos i dels reialistes comandats per Francesc Badals, que assenyalava que havia estat: *“el primero que extendió proclamas impresas en Talarn en 13 de Junio del mismo año [1823] y el que repuso los Ayuntamientos que habia antes del 7 de Marzo de 1820 en todos los corregimientos de Talarn, Lérida, Cervera y demás países que conquistó”*²⁴³. Des de la conca de Tremp,

²³⁷ Ban de la Junta de fortificació i defensa de Tarragona amb data de 22 de maig de 1823 (*Acuerdos, 1823-II*, vol.31, doc.445, AMHT).

²³⁸ *Acuerdos, 1823-II*, vol.31, sessió de 21 de maig, doc.429 (AMHT).

²³⁹ *Acuerdos, 1823-II*, vol.31, sessió de 19 de juny, fol.238v. (AHMT).

²⁴⁰ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió d’1 de juliol, doc.524 (AHMT).

²⁴¹ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessions d’1, 4, 8, 10, 11, 16, 18, 20, 23, 26, 29 i 30 de juliol, doc.534, 538, 546, 547, 571-573, 586, 600 (AHMT).

²⁴² *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió de 29 de juliol, doc.599 (AHMT).

²⁴³ Expedient Personal de Francesc Badals, AGM-S, lligall B-20

les tropes de Badals ocuparen els corregiments de Cervera i Lleida i després passà a l'Aragó, contribuint a la presa de Mequinensa. A Cervera fou nomenat Governador el coronel Juan Francisco de Albanell per "*la adhesión a la justa causa del Rey y del Trono*", que substituï José Cabeza (interi). Per tal de poder ocupar el càrrec hagué de presentar fiadors, que foren Josep Grifer, pagès hisendat de Navàs, i Joan Baptista Oliver, capità de realistes²⁴⁴. A començaments de maig Josep Camarlot amb una petita divisió reialista que comptà amb el suport dels Mossos d'Esquadra i de joves sometents, es feia amb el control de la conca de Tremp i la Vall d'Aran, i fou nomenat governador polític i militar del corregiment de Talarn²⁴⁵. Camarlot consolidà aquesta posició malgrat algunes incursions procedents de Lleida, Urgell i Benasc.

El maig de 1823 Benet Tristany amb el seus homes entrà a Sallent on saquejaren la vila en represàlia per les vegades que havien refusat els reialistes²⁴⁶, i continuà la campanya Llobregat amunt, distingint-se les seves ocupacions de pobles i viles per la violència emprada contra els constitucionals. Malgrat tot, o potser mercès a aquest comportament, fou nomenat el 6 de juny cap militar del corregiment de Manresa. Però el seu comportament violent li portà a un judici i posterior empresonament²⁴⁷. Tristany havia estat denunciat per l'ajuntament de Borreda, com ja hem comentat²⁴⁸, fins el punt que Eroles hagué d'empresonar-lo i jutjar-lo:

*"Las continuas quejas y reclamaciones que varios individuos y Pueblos de ese corregimiento me han hecho contra las Autoridades y vexaciones cometidas por el Presbitero Mont. Tristany y su partida me han impellido a decretar el arresto de Tristany y oficiales de maior graduación, dando con esta providencia un testimonio de lo que repruebo su conducta y del deseo que me anima de alejar de los Pueblos todo género de enemigos."*²⁴⁹

²⁴⁴ El nomenament era amb data de 18 de juliol de 1822 (Actes Municipals Solsona, vol.III, sessió de 22 de juliol de 1822).

²⁴⁵ Vegeu el seu expedient personal a l'AHM-S, D1^aS1^a, lligall C-629. En aquest expedient parla de que "*fue encargado de la reconquista y pacificación de los doscientos setenta y tres Pueblos que componen su actual corregimiento [de Talarn]*". Aquest fou un encàrrec personal d'Eroles que ja havia fet gestions, mitjan mes d'abril, davant el prefecte de l'Ariège, per tal que li facilitessin "*los socorros de armas y municiones que sean necesarias para entrar en el Corregimiento de su cargo*" i que li recomanà que, un cop dins el Pallars, reunís "*todos los Mozos de Escuadra que haya en este Departamento y Jóbenes del País, con cuya fuerza podrá V.S. hacerse dueño de la mayor parte de los Pueblos sugetos a su jurisdicción*" (carta d'Eroles a Camarlot, datada a Sant Esteve el 19 d'abril de 1823, dins l'expedient personal de Camarlot).

²⁴⁶ SÁNCHEZ AGUSTÍ: Bandolers..., pàg.154-157.

²⁴⁷ LOPEZ HURTADO: Els Tristany..., pàg.60, i SANCHEZ AGUSTÍ: , pàg.197-200.

²⁴⁸ Escrit presentat amb data de 7 d'agost de 1823, referint-se als fets que tingueren lloc del 27 de gener al 2 de febrer de 1823 (AHCM, lligall 62, carpeta "exèrcit reialista").

²⁴⁹ Ofici del Governador militar i polític del corregiment de Cervera, Juan Francisco de Albanell, a l'ajuntament de Solsona, reproduint una circular d'Eroles del 23 de juliol de 1823 (AHCS, lligall 138, expedient 127).

A més, s'animava als pobles “*a producir legalmente todos los excesos cometidos por o de orden de Tristany o cualquiera otro Gefe a este subordinado, a fin de que sirvan de materiales a la causa que va a instruirse.*” Però, s'amenaçava també als pobles que, si no donen proves de les queixes, “*será el escarmiento del que intentare seguir una conducta igual a la de Tristany, autorizando con su silencio los delitos de que se han quejado y sido las victimas.*” Per últim assenyalava que, davant l'aparició de partides de lladregots que s'aprofitaven de les circumstàncies, “*los Pueblos están autorizados a perseguir, capturar y aniquilar si fuere preciso a toda partida suelta bajo cualquiera denominación que sea*”, i que “*si hubiese alguna partida, o individuo que divagara por los Pueblos del Corregimiento de mi mando sin llevar el competente y arreglado pasaporte será prendido y se me presentará para ser tratados como perturbadores del bien público e infractores a las órdenes que rigen sobre el particular.*”

El mes de maig Catalunya es troba encerclada per l'exèrcit francès i les tropes reialistes procedents de la frontera francesa (que pressionen en sentit nord-sud i est-oest), les procedents de l'Aragó que entren per la zona del Segrià (que pressionen en sentit nord-sud i oest-est) i les procedents del País Valencià que entren pel Montsià i el Baix Ebre (que pressionen en sentit sud-nord i oest-est). Els francesos comandats per Donnadieu ocupen Alcarràs i es troben amb les tropes que es desplaçaven de Navarra cap a l'Aragó comandades per La Croix²⁵⁰. Al sud Monitor amb les tropes franceses que s'estaven al País Valencià ocupa Alcanar. Antoni Satorras escrivia des de Tarragona a començaments de maig que “*se asegura que los franceses entraron en Zaragoza con fuerza de 17.000 hombres, y se teme que no asomen las narices por Lérida y Mequinenza. De Ballesteros nada sabemos y poco del Ampurdán*”²⁵¹. A mitjan mes de maig el mateix Satorras manifestava que “*por la parte de Lérida no han hecho movimiento los franceses, siendo también de extrañar que se estén tan parados por la de Levante. Ahí nada tienen que temer sino de la confusión de tanta gente y de la escasez de subsistencias. Aquí [en Tarragona] estamos todavía muy atrasados en la fortificación por lo que si los acontecimientos aprietan me trasladaré a Villanueva.*”²⁵² A finals de maig deia que “*le salió mal a Milans la sorpresa que intentó de los franceses en Mataró. No así la de los de Vich por Mina, bien que pudieron retirarse al convento*

²⁵⁰ HUGO: *Histoire...*, I, pàg.237-244. També *El Realista*, núm.11 de 17 de juny de 1823.

²⁵¹ Carta a Manuel Puig amb data de 5 de maig de 1823 (CA-51, fol.326).

²⁵² Carta a Ramon Maresch y Ros de Barcelona amb data de 12 de maig de 1823 (CA-51, fol.275).

de San José. Los de Balaguer y Fraga han dexado aquellas posiciones y hay quien dice que se encaminan a esa Provincia [de Valencia]. Los de Mataró y Granollers conservan las mismas”²⁵³. L'estada de les tropes franceses no era valorada, com passarà després, com a garantia de seguretat. Així Satorras manifestava “el mal trato que los franceses dan en Mataró a los Constitucionales”, i que a Balaguer els francesos havien “dexado una fatal memoria”²⁵⁴.

A començaments de juny la situació de l'exèrcit francès era la següent: la divisió de Curial es trobava entre Mataró i Granollers pressionant Barcelona, la divisió de Damas ocupava les terres gironines, el general Donnadieu ocupava Osona, Moncey s'estava a Girona on tenia el seu quarter general, i una columna mòbil comandada per Saint Priest i Eroles controlava els moviments de Mina a la Cerdanya²⁵⁵. Així ho explicava El Realista a partir de les notícies que els facilitava el “Estado Mayor General del Ejército”:

“Milans y Llobera a la cabeza de 4.000 hombres divididos en dos columnas, han atacado el 24 a las dos de la mañana las tropas de la división del general Curial que ocupaban a Mataró. La acción duró hasta las once: el enemigo, que se creía seguro de la victoria, ha sido roto sobre todos los puntos y ha huido en todas direcciones arrojando sus armas y efectos de equipo: 500 fusiles, otras tantas chacós y fornituras, con gran número de sables y lanzas; han quedado sobre el campo de batalla. El enemigo ha perdido 150 hombres muertos y heridos: 4 oficiales, 50 prisioneros y un estandarte han caído en nuestro poder. Nuestra pérdida se reduce a 3 hombres muertos y 15 heridos. [...].

El 26 de mayo al amanecer, Mina reducido al rango de simple partidario, con las pocas tropas que había podido reunir después de la dispersión de su cuerpo, se presentó delante de Vich. Esta ciudad no tenía más guarnición que 400 hombres del octavo de infantería ligera y 400 españoles. Mina intento penetrar por las calles principales, escalando una muralla de poca elevación; pero fue vivamente rechazado, viéndose obligado a renunciar a su empresa. 60 revolucionarios han quedado muertos sobre el campo de batalla. Los soldados de Romagosa se han batido con el mayor valor. 200 habitantes de Vich han tomado las armas, y nos han ayudado a repeler al enemigo. El combate de Mataró ha infundido el mayor pavor y desaliento entre los revolucionarios de Barcelona.”²⁵⁶

No semblaven tenir, doncs, massa fonament les notícies que, a començaments de juny, comunicava el Cap polític de Tarragona als ajuntaments de la província assabentant-los de la retirada dels francesos d'alguns punts de Catalunya: que els de Balaguer es van dirigir cap a Fraga, i els d'Aitona, Sos i Alcarràs també havien marxat per la carretera de Saragossa; i que segons un avis rebut de la Seu d'Urgell els francesos que entraven per Puigcerdà s'havien

²⁵³ Carta a Sagristà i Soler de València amb data de 29 de maig de 1823 (CA-51, fol.09). Vegeu HUGO: Histoire..., I, pàg.223-230. Per la restauració de l'absolutisme a Mataró sota la direcció de Caralt vegeu COSTA: Mataró..., pàg.30-39.

²⁵⁴ Carta a Joan Ferrer i Álvarez de Barcelona, amb data de 29 de maig de 1823 (CA-51, fol.310).

²⁵⁵ HUGO: Histoire..., I, pàg.385, i PUIG: “Notes...”, pàg.26-28. Vegeu també El Realista, núm.2-6, de 24 de maig a 5 juny de 1823.

²⁵⁶ El Realista, núm.5 i 6, d'1 i 5 de juny de 1823.

retirat a França²⁵⁷. La situació a Catalunya, a mitjan mes de juny començava a ser delicada per les forces liberals, ja que els reialistes dominaven Manresa, Vic, Granollers i Mataró²⁵⁸, i en alguns d'aquests indrets armaren el sometent per atacar els liberals: *“los franceses trabajan en pervertir la opinión de los pueblos y algunos de los partidarios de Manresa y Vic que han recibido armas de los invasores, han hecho fuego a varias partidas de las muestras tocando a somatén”*. A finals de juny queien en mans dels reialistes les fortaleses de la Seu d'Urgell que havien estat assetjades des del dia 23 en què els reialistes ocuparen la vila²⁵⁹. Mina s'havia retirat fins el Bages (Sallent, Cardona, Súria), però a partir de l'ocupació reialista de Manresa encara hagué de aproximar-se més a Barcelona, mentre que, per altra banda, Milans i Llobera havien també d'abandonar el Vallès ja que els francesos ocupaven Granollers, de manera que van haver de retirar-se cap al Maresme primer i després cap el Barcelonès²⁶⁰. Tot i això, com assenyalava el marquès de Miraflores:

*“En Cataluña no eran tan rápidos los progresos de los invasores; la naturaleza montañosa de aquel país, el gran número de sus Plazas de guerra ocupadas por el ejército Constitucional, las fuerzas de este, mayores que las de ningún otro, sus victorias, la calidad de sus Oficiales y tropa, aguerridos y comprometidos, y la calidades militares de su General Mina, no solo retardaron los movimientos del General Moncey, que al mes de la invasión se hallaba aún en Gerona, sino que dieron lugar a una incursión procedente de la Seu, que puso en consternación la Cerdaña Francesa a empeñados combates, en uno de los cuales pereció Mosen Anton, y en otro el General Zorraquin. Al levantamiento del sitio de Figueras, que formaba el General Barón de Damas, se siguió la reñida acción de Torva, y la vigorosa defensa de Barcelona; resultando de todo, que al terminarse la guerra con la salida del Rey de Cádiz, aun quedaban a los Constitucionales fuerzas y las principales Plazas, aunque la de Cardona, renovando el ejemplo, harto frecuente en las guerras civiles, cayó en poder de los Franceses por la resolución de la tropa que la guarnecía, y alzó la voz de Viva el Rey absoluto”*²⁶¹.

De fet el que es reconeixia era que Catalunya mantingué una forta resistència a l'ocupació francesa, tal i com manifestava el secretari de Guerra el 29 de juny en el seu informe sobre l'Estat de la Nació: *“El general Mina permanece impávido al frente de sus tropas hostilizando continuamente a las francesas y los auxilios que va a prestarle el gobierno le*

²⁵⁷ Ofici del Cap polític amb data de 3 de juny de 1823 i ofici del Cap polític de Lleida amb data de 31 de maig de 1823 (*Acuerdos, 1823-II*, vol.31, doc.477). Vegeu GALLI: *Memorias...*, pàg.163-176.

²⁵⁸ Vegeu HUGO: *Histoire...*, I, pàg.215-244 i GALLI: *Memorias...*, pàg.199-206. Per la reposició absolutista a Mataró vegeu MARTÍ COLL: *Domingo...*, pàg.137-145.

²⁵⁹ Vegeu els expedient personals de Josep Caralt i de Pere Miró a l'AHM-S, D1ªS1ª, lligalls C-1186 i M-3383. Comandant el destacament liberal hi havia el coronel Floirán Méndez de Vigo (vegeu nota biogràfica al *DBTL*, pàg.428).

²⁶⁰ MINA: *Memorias...*, II, pàg.20-25.

²⁶¹ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.214.

*habilitarán para mayores empresas. Las Plazas de la antigua Cataluña siguen defendiéndose con demuedo y constancia imperturbables*²⁶².

El mes de juny, i davant l'apropament dels francesos per l'Aragó i l'interior de Catalunya, la Diputació i el Cap polític de Lleida també marxaren de la ciutat i s'instal·laren a Valls el 9 de juny, cosa que li recriminà l'ajuntament i el Comandant militar:

*“El primero se considera en el triste caso de faltarle el órgano legítimo por donde procurarse los precisos e interesantes auxilios para la defensa de la plaza que tan estrechamente tiene encargada por el general en Gefe, y el segundo se considera próximo a quedar abandonado de una Autoridad protectora y como a un huérfano al que le va a faltar el padre; y todo junto constituye a estas dos Autoridades en un conflicto que no puede dexar de influir contra el doble objeto de la seguridad de la plaza, y de la tranquilidad interior de los vecinos de esta populosa Ciudad.”*²⁶³

L'ajuntament de Lleida insistia en aquest fet, i afegia que la sortida de la Diputació havia esperonat la sortida d'altres ciutadans de la ciutat: *“las circunstancias críticas en que se halla esta Ciudad, dimanadas de la proximidad del enemigo, y posibilidad de sufrir un bloqueo anunciado por el bando preventivo del Sr. Gefe Superior Político, han producido una crecida emigración de vecinos con el solo objeto de querer evadir los trabajos que se padecen en una plaza fuerte”*²⁶⁴. Una situació que portà l'ajuntament a fer sentir les seves queixes davant Mina:

*“Hahora, S. General, ha llegado el Ayuntamiento al término de lo imposible, y este está exclusivamente reservado a la soberanía divina. Efectivamente agotados los propios y arbitrios del común, con los demás que se le consignaron últimamente para atender a los suministros, no menos que las fortunas de los vecinos de esta Ciudad con tanta contribución directa, indirecta y prestada desde el metálico hasta todo género de artículos, haciendo un solo pueblo lo que corresponde a toda la provincia, y acaso a toda la Monarquía, el Ayuntamiento sucumbe en este momento al enorme peso de su carga, con el desconsuelo de no poderla soportar por más tiempo.”*²⁶⁵

Com en altres ciutats, els problemes de recursos acabaren esclatant en un conflicte que enfrontà les autoritats civils i les militars²⁶⁶. Serveixi com exemple d'això l'enfrontament entre el Tinent del rei de la plaça de Lleida que demanà 80.000 rals a l'ajuntament, i la negativa d'aquest per:

“La imposibilidad en que se halla en las actuales críticas circunstancias de pode realizarlo. La misma causa que VS. indica en su citado oficio de no poder ser recaudar cantidad alguna de los Pueblos, por falta de no haber verificado la trilla de los frutos, y de consiguiante la imposibilidad en sus dueños de poderlo realizar a dinero con que pagar el cupo que se les señale, milita para los de

²⁶² Informe de 29 de juny de 1823, servat a l'AHN, Estado, lligall 3.131.

²⁶³ Ofici de l'ajuntament de Lleida a la Diputació amb data de 25 d'abril de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁶⁴ Ofici de l'ajuntament de Lleida al Comandant militar amb data de 5 de maig de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁶⁵ Ofici de l'ajuntament de Lleida a Mina amb data de 9 de maig de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁶⁶ Vegeu els oficis de l'ajuntament de Lleida al Comandant militar amb dates de 8, 21 i 22 de maig de 1823 (AHPL, caixa 1451). Vegeu també El Realista, núm.13 de 19 de juny de 1823.

esta Población, que al propio tiempo se hallan adelantados de contribuciones, y a más cargados de otras gabelas y pechas."²⁶⁷

El Cap polític de Lleida, un cop retornat a la ciutat a finals de juny, dictà un seguit de mesures de policia per a controlar la població dins les muralles, obligant els majors de quinze anys a sol·licitar una carta de veïnatge als alcaldes de barri, i un control estricte dels forasters als quals s'impediria d'estar-se a la ciutat més enllà d'un dia²⁶⁸.

A les terres de Lleida les forces liberals estaven gairebé encerclades a la capital, segons el cap polític per "*las partidas de facciosos, la falta de medios, el espíritu público y demás circunstancias que le rodeaban*"²⁶⁹. Serveixi com a mostra la queixa de l'ajuntament i dels comerciants de la ciutat: "*Amenazada esta Ciudad desde casi un año a esta parte con un bloqueo y en cierta ocasión con un inevitable sitio con sobrados fundamentos para creerlo cierto, ha experimentado una tan extraordinaria interrupción en su comercio interior; que reducido casi nulidad apenas puede dársele semejante nombre*"²⁷⁰. Cal recordar que a la ciutat de Lleida quedaren encerclats uns 4.500 soldats dels diferents regiments de l'exèrcit, i que ben just si podien sortir de les muralles de la ciutat, i quan ho feien portaven més problemes que beneficis, tal i com es queixava l'ajuntament al Comandant militar:

*"Está cometiendo por aquellos contornos [carretera de Barcelona, hostel del Garrut] e inmediaciones los mayores atentados, talando campos, devastando frutales, y asaltando cercos; y hasta ha llegado a violar lo más sagrado del cementerio común, forzando sus puertas y tapias; y lo que horroriza más, han desenterrado dos cadáveres de personas conocidas, uno de ellos el de un sacerdote, haciendo burla y poniéndose a manera de disfraz el bonete, con que fue enterrado el cadáver."*²⁷¹

La situació de l'exèrcit liberal era cada cop més delicada. Per una banda, la majoria de milicians expatriats que s'havien incorporat a altres partides militars, com els d'Arenys de Mar, Solsona o Ripoll, no cobraven²⁷². Per altra, les tropes regulars de l'exèrcit cada cop tenien més dificultats d'aprovisionament i els ajuntaments, com els d'Igualada o Sans, no feien més que queixar-se de les exaccions militars en espècies,

²⁶⁷ Ofici de l'ajuntament amb data de 1 de juliol de 1823. Vegeu també els oficis amb data de 15 de juliol i 5 d'agost de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁶⁸ Ban del Cap polític amb data de 29 de juny de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁶⁹ Carta amb data de 13 de juny de 1823 (AHN, Estado, lligall 3.131).

²⁷⁰ Ofici de l'ajuntament de Lleida amb data de 12 de setembre de 1823 (AHPL, caixa 1451).

²⁷¹ Ofici amb data de 17 de setembre de 1823, referint-se a una partida liberal comandada per Lorenzo Berber a la qual havia manat sortir de la ciutat el Comandant militar perquè vigilés els moviments dels enemics (AHPL, caixa 1451). Vegeu també el Extraordinario al Realista Manresano, núm.55, de 12 d'octubre de 1823, notificant la victòria d'Eroles sobre la columna que San Miguel havia tret de Lleida.

monetari i homes²⁷³. Molts cops hagueren de ser les Diputacions les que s'hagueren de fer càrrec de les despeses de vestuari i calçat de les tropes²⁷⁴. S'intentava pal·liar la manca de tropa i la manca de recursos amb la formació de columnes voluntàries formades per substituïts de la quinta, premiant-los amb 160 rals l'enrolament²⁷⁵.

A les terres de l'Ebre la situació pels constitucionals era delicadíssima, ja que la partida de Chambó, envalentonada per l'ajuda de l'exèrcit francès, conquerí la plaça de Tortosa: *"En la noche del 11 de Junio la plaza de Tortosa que tantos cuidados y tantos dineros habia consumido en habilitarse, fue entregada traidora y alevosamente a los facciosos que estaban en sus inmediaciones sin haberla sitiado ni haber disposición de que pudieran verificarlo en mucho tiempo"*²⁷⁶. S'acusava d'aquest fet a alguns membres de la Milícia Activa d'Orense que vigilaven el castell i fort i que *"facilitaron la entrada a los facciosos en las tinieblas de la noche"*, així com al *"abandono del fuerte de Mora de Ebro"*. Tot i això algunes tropes aconseguiren escapar-se i es replegaren a Tarragona i Vinaròs. El dia 11 les tropes de Chambó simularen una marxa cap a l'Aragó mentre preparaven l'atac a Tortosa a l'altra banda del riu amb les barques corresponents, i a la matinada del dia següent, amb la col·laboració de tropa de dins, passaren l'Ebre, mentre *"Chambó con los otros Jefes se quedó para impedir la desertión, y vencer la repugnancia que siempre han manifestado los Valencianos a internarse en Cataluña"*²⁷⁷. La nit de l'11 al 12, com hem dit amb la col·laboració d'oficials i tropa del castell, els reialistes ocuparen la fortalesa, operació que d'altra forma hagués fracassat, doncs la major part de l'expedició reialista es perdé en la foscor i només 132 aconseguiren entrar al castell, i des d'allà atacar l'endemà el matí els soldats dels quarters de la ciutat que després d'intentar reconquerir la fortalesa s'hagueren de retirar de la plaça de Tortosa i fugir. El tinent coronel Juan Millán, Comandant militar de Tortosa relata l'ocupació del castell a les tres de la matinada amb la col·laboració dels

²⁷² Queixes d'aquest milicians amb dates de 15 de maig i 27 de setembre de 1823 (ADB, lligall 46, expedient 7).

²⁷³ Cartes de 27 de juny i 7 de juliol de 1823. El 24 de maig de 1823 Roten demanava a la Diputació barcelonina que obligués l'ajuntament d'ella ciutat a fer efectius els 15.000 duros assenyalats de la contribució extraordinària (ADB, lligall 46, expedient 7).

²⁷⁴ Per exemple d'una part del Regiment d'Infanteria de Còrdova (500 vestuaris amb un cost de 63.391 rals).

²⁷⁵ Proposta de Roten a la Diputació de Barcelona amb data de 12 de maig de 1823 (ADB, lligall 46, expedient 7).

²⁷⁶ Informe del cap de l'exèrcit a Catalunya amb data de 15 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.131). També al "Diario histórico de la División de Chambó", redactat pel cap de l'EM coronel Pedro García Navarro mariscal de camp de l'exèrcit reialista que ocupà la plaça (APR, "PRFVII", vol.24, fol.247-267 -253-258 per aquesta qüestió).

²⁷⁷ Tots els textos d'aquest paràgraf al "Diario histórico...", fol.253v.-255.

oficials de la tropa que el custodiaven, especialment el seu cap, el capità d'Orense Manuel González “*que mezclado con los facciosos y tropa del mismo cuerpo que la guarnecía daba las voces de Viva el Rey, y muera la Constitución*”²⁷⁸. Un cop conquerida la plaça pels reialistes: “*las venganzas se habían reducido al saqueo de algunas casas de milicianos, [...] se pusieron en egercicio de sus funciones a las autoridades del año 20, excepto al Gobernador, pues a pesar de que todos los hombres de bien se lo pidieron a Chambó, quiso conservar para sí el Gobierno*”. Els liberals intentaren reconquerir el castell, però els reialistes ja s'havien escampat per la ciutat i els prop de 500 homes de la tropa hagueren de fugir.

Va ser nomenat governador del castell el traïdor capità d'Orense, Manuel González, i es formà un Regiment d'Infanteria, “*Voluntarios de Tortosa*”, amb quatre companyies de voluntaris reialistes i comandada pel tinent coronel Feliciano Pérez. Ràpidament Chambó va sol·licitar ajuda al capità general d'Aragó, Felipe de Fleyres: “*Al amanecer pienso ser dueño de la Ciudad, pero todo será inútil si V.S. a marchas forzadas no se presenta en esta Plaza, pues los enemigos harán todos los esfuerzos posibles para reconquistarla*”²⁷⁹. La Regència contestà el dia 18 que “*está muy satisfecha del importante servicio hecho por aquel Gefe y espera los detalles de tan feliz suceso*”. El dia 16 un regiment de Chambó comandat per Lucas Domènec ocupà Uldecona, i posteriorment, abans d'atacar Peníscola (el dia 17), Benicarló i Vinaròs, on:

*“Me esperaban el Ayuntamiento y Clero, que asombrados con la toma de Tortosa, me espusieron la triste situación en que se hallaba la población, muchos de sus habitantes habían pasado a Peñíscola, otros en barcos fondeados al frente de ella esperaban el resultado de nuestra entrada, millares de habitantes de las montañas a quienes tantos males habían causado pedían el castigo, y se preparaban al saqueo.”*²⁸⁰

El 22 de juny conquerí Peníscola i el 17 de juliol Morella.

Un cas molt semblant al de Tortosa fou el de Cardona, un mes més tard, el 10 de juliol, quan el comandant de la fortalesa de Cardona Pablo Bacigalupi entregà la fortalesa als francesos i als reialistes que havien posat setge el 30 de juny, desobeint les ordres del coronel governador, Manuel Fernández, i mitjançant un acord amb Breton, governador

²⁷⁸ Tota la informació sobre aquest fet en l'informe de Juan Millán al general Manso amb data de 12 de juny de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”), i a l'expedient personal de Roman Chambó (llogall Ch 64, SGM-S). Vegeu també *El Realista*, núm.13 de 19 de juny de 1823, i VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.211-219.

²⁷⁹ Carta de Roman Chambó a Joaquin de Capapé, perquè el fes arribar a Felipe de Fleyres amb data de 12 de juny de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”). Vegeu també HUGO: *Histoire...*, I, pàg.307-309.

²⁸⁰ Al “*Diario histórico...*”, fol.258v.

reialista de Manresa²⁸¹. En aquells moments la plaça estava envoltada d'entre 5.000 i 8.000 homes entre francesos i reialistes²⁸². Els liberals perderen, a més, el 20 de juny el castell de Peníscola i el 22 de juliol el de Morella. La pèrdua de Tortosa motivà fortes mesures de seguretat a Tarragona per por a que passés el mateix²⁸³.

L'exemple de Tortosa motivà que es prenguessin mesures preventives a diverses places fortes de Catalunya, com la de Barcelona: "*El 17 de junio se tomaron en Barcelona prudentes y enérgicas medidas para evitar las malas consecuencias de la pérdida de Tortosa*"²⁸⁴. L'ocupació de bona part de la província de Girona i d'una part de la de Barcelona per l'exèrcit francès va fer que moltes autoritats locals i milicians voluntaris es refugiessin a Barcelona, com assenyalava el menestral Mateu Crespi: "*Todos los días llegan a esta Milisianos Voluntarios de diferentes partes del Principado. Hoy han entrado 350 de la Ciudad de Vich por motivo de [h]aber entrado las Tropas francesas el día 6 en dicha Ciudad*"²⁸⁵. A començaments de juny hi entraven 600 milicians que fugien de Girona (ocupada pels francesos el 3 de maig)²⁸⁶, Figueres (ocupada el 25 d'abril), la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols i Blanes i que s'agregaren a la Milícia Activa de Barcelona²⁸⁷. A començaments de juliol hi arribaven les MNV de Mataró, de Badalona, de Sant Andreu de Provençals, d'Horta, de Sarrià i Gràcia, "*por haber entrado los Franceses en dichos*

²⁸¹ Carta de Espoz i Mina al Secretari d'Estat i Guerra amb data de 14 d'agost de 1822 (AHM, S2ª D4ª, "GFVII"). Vegeu l'Expedient personal de Pere Solà a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 3019. El governador havia fet una crida el 21 d'abril de 1823 al habitants de la vila en la qual es mostrava "*resolt al jurament que he fet de defensar a tota costa aquest lloc, podreu estar segurs que sabré seguir l'exemple de Numància, primer que transigir amb els satèl·lits de la França*" (reproduïda i traduïda del castellà per BACH: Història..., pàg.149-150). L'1 de juliol, i malgrat estar la plaça envoltada d'entre 5.000 i 8.000 francesos i reialistes, el governador encara es mostrava disposat a defensar fins la mort Cardona (vegeu les pàg.154-156). Becigalupi i les seves tropes havien fet, el dia 2 de juny, una declaració de defensa aferrissada de la constitució davant Mina (MINA: Memorias..., II, pàg.35-36, també J.M.R.: Memorias..., II, pàg.298-311).

²⁸² Expedients Personals de Manuel Bretón i Pere Miró, AGM-S, lligalls B-3740 i M-3383. Vegeu també GALLI: Memorias..., pàg.210-212.

²⁸³ Vegeu el ban del Cap polític Jacobo Gil de Avallé: "Ciudadanos Tarraconenses", Tarragona, 21 de juny de 1823, i el de la Diputació de Tarragona "A los pueblos de su provincia. Habitantes de la Provincia", Tarragona, 18 de juny de 1823.

²⁸⁴ Sobre aquestes mesures vegeu DUEÑAS: "El sitio de Barcelona de 1823", pàg.125-133.

²⁸⁵ CRESPI: Diario..., fol.31, dia 6 de maig de 1823. Notícies detallades sobre la progressiva ocupació francesa de la província de Girona, i els enfrontaments amb les tropes constitucionals a Diario de la ciudad de Barcelona, núm.124-133, de 4 a 13 de maig de 1823. També hi ha abundant informació sobre la guerra a Catalunya a El Realista, núm.2-23, de 24 de maig a 30 de juliol de 1823.

²⁸⁶ Sobre l'ocupació de Girona vegeu CLARA: "Sobre...", pàg.386-388.

²⁸⁷ CRESPI: Diario..., fol.36, dia 2 de juny de 1823. Per l'ocupació francesa de les terres gironines vegeu RAHOLA: "Estudis...", pàg.23-25, que la justifica força. Els francesos utilitzaran propagandísticament l'ocupació de Girona sense haver de disparar un tret, quan durant la guerra del francès aquesta ciutat havia ofert una gran resistència, vegeu per exemple, CAPEFIGUE: Récit..., pàg.131-133. Per aquests primers dies d'ocupació vegeu GALLI: Memorias..., pàg.140-153.

*pueblos*²⁸⁸. De fet els francesos i els reialistes cada cop s'apropaven més a Barcelona, tant per la costa (Mataró) com per l'interior (Martorell i Esparreguera), cosa que obligà el mes de juliol els liberals a treure tropes de la ciutat comtal (encapçalades per Llobera) per intentar aturar aquest avanç, alhora que Milans s'instal·lava a cavall de les províncies de Lleida i Tarragona²⁸⁹. Malgrat això, el comunicat del cap de l'Exèrcit a Catalunya manifestava que: *"en Barcelona, a pesar del crucero marítimo y las fatales noticias de Portugal, se conservaba el mejor espíritu público"*²⁹⁰. Mentre, Milans i Roten intentaren a mitjan mes de juny un contraatac sobre les tropes franceses del Vallès que envoltaven Barcelona.

L'exèrcit francès seguia amb l'estratègia d'abandonar provisionalment les places fortes en mans dels liberals, i empènyer el gruix del seu exèrcit cap al sud. D'aquesta manera arribaren els francesos al centre de Catalunya comandats pel mateix Moncey i amb les tropes reialistes dirigides per Pedro Sarsfield²⁹¹. El mes de juliol els liberals intentaren les darreres opcions per guanyar la guerra: cobrament dels impostos ordinaris i extraordinaris per l'exèrcit, i reorganització de l'exèrcit per afrontar la batalla decisiva tot integrant-hi aquells milicians que ho volguessin voluntàriament²⁹². Altres milicians optaren per formar guerrilles integrades per *"los individuos de la qual tindran cada dia lo haber"*, amb l'objectiu de *"hostilizar al enemigo"*, com la que dirigí el metge sitgetà Francesc-Xavier Ribera (sots-tinent de milicians de Sitges)²⁹³. Fou a començaments de juliol quan Roten publicà un ban amenaçant amb consells de guerra que es fallarien en quaranta-vuit hores amb pena de mort a tort i a dret per: motí, sedició, conspiració, per incitar a aquests actes tant per escrit com de paraula, mantenir contactes de qualsevol tipus amb l'enemic, no participar en la defensa, fer córrer desànim, etc. El ban acabava:

"Habitantes de Barcelona: los malvados nos han conducido al caso de hacer caer sobre su cabeza todo el rigor de la ley; bien sentirán su peso; mientras la heroica cápital de la antigua Cataluña se hará otra Numancia en el siglo 18 [sic]. Cuento con vuestro valor, y amor a la patria, y, no lo dudéis, estermínaremos a esa horda de siervos que componen la facción enemiga de los pueblos, haciéndoles ver a gran costa de cuantos son estos capaces cuando se

²⁸⁸ CRESPI: *Diario...*, dies 6 i 8 de juliol de 1823. Per l'ocupació francesa de la costa de la Selva i el Maresme vegeu GELABERTÓ: *Revolució liberal...*, pàg.58-60.

²⁸⁹ Vegeu MINA: *Memorias...*, II, pàg.37-52.

²⁹⁰ AHN, Estado, lligall 3.131.

²⁹¹ Vegeu el seu expedient personal, a l'AGM-S, D1°S1ª, lligall O-2066. Vegeu-ne una biografia a *Galeria Militar Contemporánea*, Madrid, 1846, vol.I, pàg.211-219, LE BRUN: *Retratos políticos...*, pàg.130-131 i DBTL, pàg.616. També la nota biogràfica de l'Apèndix 1. Sarsfield havia estat temptat pels liberals l'any 1819, però els traïcionà (ALACALÁ GALIANO: *Recuerdos...*, I, pàg.101-110). Per l'ocupació del la Catalunya central vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.195-200. Vegeu també HUGO: *Histoire...*, II, pàg.149-154.

²⁹² *Diario de Barcelona*, de 9 de juliol de 1823.

²⁹³ Pregó de 7 de juliol de 1823 a AHS "Registro de pregones...". SERRAMALERA: *La vida...*, pàg.31, i COROLEU: *Historia...*, pàg.259.

*trata de defender sus imprescriptibles derechos.*²⁹⁴

Aquest ban es completà amb un altre d'11 de juliol i amb la creació d'una Comissió de Vigilància (15 de juliol). Aquests bans seguien les instruccions del decret de les Corts de 2 de juliol que donava àmplies facultats al Comandant militar dels exèrcits d'operacions per a "*poder suprimir provisionalmente toda comunidad o corporación eclesiástica o civil, de cualquier clase que sea, si considera nociva su conducta a la causa pública*", per a poder detenir i desterrar als sospitosos, requisar cavalls, diners, cases, i realitzar quintes, i, fins i tot suspendre l'actuació de Diputacions i Caps Polítics. És a dir, el poder real de les províncies passava a mans de les autoritats militars en detriment de les autoritats civils²⁹⁵.

Els primers dies de juliol els francesos s'aproximaren a la ciutat de Barcelona, i el 8 iniciaren oficialment el bloqueig. Les tropes que assetjaven Barcelona a començaments de juliol eren les de Donnadieu a Sabadell i Sant Cugat i la de Curial al Besos i Ripollet. Mentre Damas continuava bloquejant els forts de Figueres i Hostalric, i Eroles feia el mateix amb els de la Seu d'Urgell²⁹⁶. Això provocà diverses sortides de la tropa de la ciutat i enfrontaments, el dia 9 a Collblanc, el dia 10 a Gràcia, el dia 13 al Clot, el dia 20 a l'Hospitalet, el dia 30 a Sant Andreu²⁹⁷. El dia 23 els francesos trencaven les mines d'aigua i la ciutat es queda sense.

La primera quinzena de juliol el quarter general d'operacions de l'exèrcit liberal es va establir a Vilafranca, amb la presència de Manso, Llobera, Milans i Evaristo San Miguel que era el cap interí de l'Estat Major²⁹⁸. Aquesta presència militar comportà l'exigència als pobles d'enormes quantitats de subministraments i bagatges. El dia 10 de juliol, després de la topada entre l'Exèrcit liberal i el francès a Martorell i Molins de Rei, la línia del front restà establerta al riu Anoia. A començaments de juliol començà el setge de Barcelona:

²⁹⁴ ACA-RA, Registre 1.421, fol.140 (9 de juliol de 1823), expedient 249, caixa 23.

²⁹⁵ Circular del Cap Polític de Barcelona amb data de 26 de juliol de 1823 amb el decret de les Corts de 2 de juliol de 1823 (ACA-RA, Registre 1.421, fol.150, expedient 266, caixa 23).

²⁹⁶ Vegeu HUGO: *Histoire...*, I, pàg.398-434: "*Les habitants de Barcelonne avaient pris une part très active à la révolution de 1820; aussi cette ville était-elle devenue, en 1823, le refuge de tous les révolutionnaires exaltés de la province. [...] La garnison placée sous ses ordres se composait de plus de dix mille soldats de ligne, auxquels était joint un grand nombre de miliciens actifs, tant de Barcelonne que des environs*" (pàg.406).

²⁹⁷ CRESPI: *Diario...*, fol.48-55 (1823).

²⁹⁸ *Diario de Barcelona*, de 7 de juliol de 1823; MINA: *Memorias...*, II, pàg.37-75 i GALLI: *Memorias...*, pàg.206-210. Vegeu també per les accions de Milans i Llobera al voltant de Barcelona HUGO: *Histoire...*, I, pàg.407-434.

“El mariscal duque de Connegliano ha participado a S.A.R. que las tropas del 4º cuerpo han completado el 9 de julio el cerco a la plaza de Barcelona, después de haber tenido dos brillantes acciones al paso del Llobregat, en Molins de Rey y en Martorell, donde Milans y Llobera estaban en posición con fuerzas considerables: el 3, el 18 y el 26 de línea, el 6º de úsares y el 5º de cazadores han dado nuevas pruebas de su bizarría y adhesión en estas dos acciones que hacen infinito honor a los generales de estos cuerpos, como igualmente a los generales de la Roche Aymon y Achard que marchaban a su cabeza. En aquel mismo día mientras la división Curial formaba el bloqueo de Barcelona sobre la orilla izquierda del Llobregat, el enemigo hizo salir dos columnas una por Monjuic, y otra por la ciudad, las cuales habiendo atacado en Esplugas la brigada Vasserot, han sido vigorosamente rechazadas después de un tiroteo que duró tres horas en cuya ocasión ha merecido el general Vasserot los mayores elogios.”²⁹⁹

Manso i el seu exèrcit es retiraren cap el Baix Penedès i el Tarragonès. Mentre, a mitjan juliol, Llobera i Milans encara intentaven trencar el front francès per l’Anoia, però aquests moviments no tingueren èxit i els ajuntaments de l’Anoia i l’Alt Penedès es dedicaren a preparar un pla de retirada. El dia 16 de juliol entraven els francesos a Igualada, on restà un destacament del quart cos al comandament del superintendent Moutoyon Blanchet, mentre un altre restà a Capellades³⁰⁰. Els francesos, però, no es decidien a continuar l’ofensiva cap el sud on estaven les tropes de Milans i Manso, i estigueren fins a finals de mes a Igualada, des d’on intentaven convèncer Manso de la seva rendició³⁰¹. Que les coses no anaven massa bé pels constitucionals ens ho demostra el fet que a partir de finals de juliol començaren a arribar presoners de l’exèrcit a Perpinyà³⁰². Durant aquest mes els francesos s’havien replegat cap a Igualada i Eroles era a Calaf, per evitar els moviments de Milans destinats a trencar el setge a Barcelona. La situació era d’alternatives constants, doncs mentre les forces liberals reconquerien Montblanc, el general Sarsfield i Santos Ladrón ocupaven Balaguer que havia estat abandonat per les tropes liberals que es trobaven encerclades a la capital.

La comunicació entre Catalunya i el govern liberal refugiat a Cadis restà tallada de mitjan juliol fins el mes de setembre. El periòdic El Espectador de Cadis informava d’aquest fet:

²⁹⁹ El Realista, núm.19 de 23 de juliol de 1823. Successos..., pàg.39-40. Vegeu Francisco DUEÑAS: “El sitio de Barcelona de 1823”, dins ROCA (coord.): El municipio de Barcelona..., pàg.123-133. Vegeu també CAPEFIGUE: Rècit..., pàg.138-144 i 202-214.

³⁰⁰ Vegeu Antoni CARNER: “Quince de los cien mil se quedaron en Igualada” dins Igualada, núm.2.199, de 10 de maig de 1975.

³⁰¹ Vegeu les cartes reproduïdes per Vegeu MINA: Memorias..., II, pàg.53-57 i J.M.R.: Memorias..., II, pàg.322-336.

“Un barco procedente de Cataluña con correspondencia, y que habia hecho su travesia en siete dias, ha sido apresado, y asi nos hallamos sin poder dar noticias exactas de las ocurrencias de alli que se asegura han sido muy favorables a la causa de la libertad. Las cartas de Gibraltar sin embargo avisan que Mina sali6 de Barcelona con 4.000 hombres; que Milans habia batido completamente a la division de Eroles u que habia habido algunas otras acciones parciales ventajosas a las armas nacionales.”³⁰³

L'ambaixador espanyol a París informà assíduament dels moviments de tropa francesos a la ratlla fronterera, és a dir, a la reraguarda, així com del personal de l'ambaixada francesa a Espanya, com el marquès de Talarn, a qui es considerava fill d'una família il·lustre, reialista i enemic vell de Chateaubriand³⁰⁴ i Villèle³⁰⁵. A partir del mes de juliol ens trobem amb dos ambaixadors espanyols a París, el del govern liberal i el de la Regència, Luís María de Salazar³⁰⁶, que serà l'encarregat de fer arribar les cartes de Ferran VII a Lluís XVIII. Mitjançant la correspondència d'aquest darrer, corresponent a la segona meitat del 1823, ens adonem dels problemes d'encaix entre els reialistes espanyols i el govern francès, malgrat ser tots absolutistes³⁰⁷.

Malgrat el seu domini a la Catalunya central, les noves autoritats absolutistes no estaven del tot tranquil·les, com ho demostra el fet que el batlle reialista d'Igualada enviés una carta als municipis veïns dient-los:

“Que la seguridad del Trono, de Su Magestad y de la Religión, y de las vidas y propiedades de los vecinos y habitantes de este Partido, de la Provincia, y de todo el reino, exigen imperiosamente que estén todos a la mira de armarse y sostener su defensa y de la Religión y sin perder un solo momento avisar a este Ayuntamiento de la menor novedad y movimiento enemigo.”³⁰⁸

De fet els generals Milans i Llobera intentaven atacar Manresa. L'atac fracassà i les tropes liberals tornaren a retirar-se cap a l'Alt Penedès primer i el Baix Penedès després. Malgrat tot, per les muntanyes del corregiment rondaven algunes partides de milicians que, com hem assenyalat, s'havien llançat a la muntanya. El 25 de juliol els francesos entraven a Sant Sadurní i a Vilafranca, mentre Milans es replegava sobre Montblanc i

³⁰² Vegeu els informes de la policia al Prefecte de Perpinyà amb dates de 23 de juliol, 11 d'agost, 19 i 26 de setembre de 1823 (ADPO, lligall 4MP-82).

³⁰³ El Espectador de 31 d'agost de 1823 (un exemplar a ACD, PRFVII, t.59, fol.51-54).

³⁰⁴ De qui BAYO: Historia..., III, pàg.31 diu que “*la Europa admira como escritor elegante y florido, y detesta como diplomático vendido al favor de los Borbones*”.

³⁰⁵ Cartes de 10 i 15 de juliol de 1823 (AHN, Estado, lligall 5.228). L'ambaixador espanyol a París era, a partir del mes de maig el duc de San Carlos, José Miguel de Carvajal i Manrique (1771-1828), vegeu la seva biografia al DBTL, pàg.132.

³⁰⁶ Vegeu una biografia a DBTL, pàg.600.

³⁰⁷ Vegeu la correspondència entre l'esmentat ambaixador i la Regència, servada a l'AHN, Estado, lligall 3.131.

³⁰⁸ AHMI, carpeta, núm.1, document 128.

Valls amb la intenció d'atacar Reus³⁰⁹. Reus havia patit un cop molt fort amb el desastre del castell de Sagunt, on hi havien enviat el seu batalló de miquelets, la majoria del qual fou fet presoner, i la resta morts, el 19 de maig³¹⁰. A partir d'aquest moments l'exaltació constitucional s'aniria refredant i els abandonaments de les files de la Milícia s'anirien succeint, sobretot a partir del mes d'agost, a mesura que s'apropaven les tropes franceses.

Les autoritats municipals i la Milícia voluntària del Penedès s'havien anat retirant cap el sud, i el dia 28 ja estava a Altafulla, on ja es coneixien els contactes entre Manso i els francesos³¹¹. Aquestes forces foren derrotades a Altafulla, i això obligà les tropes liberals a retirar-se cap a Tarragona³¹². La situació de desbandada al bàndol liberal era força estesa, malgrat que el 26 del mateix mes s'havia fet públic, a Catalunya, el decret de les Corts de 2 de juliol, donant plens poders a les autoritats militars per fer i desfer corporacions civils i eclesiàstiques, empresonar persones, desfer ajuntaments, canviar caps polítics, intendants i altres autoritats civils provincials, i quintar els solters i vidus³¹³. En una data tan tardana com el 2 d'agost de 1823, quan el francesos dominaven bona part de Catalunya i Espanya, les Corts declaraven segrestats els béns dels que seguissin les banderes franceses³¹⁴. El trànsit pels camins i les carreteres del corregiment era cada cop més difícil, i una munió de bandolers i saltejadors hi actuaven constantment, aprofitant la disbauxa del moment³¹⁵. L'ocultació i el mercat negre començaven a funcionar com assenyalaria l'ajuntament de Vilanova:

“Sabense que alguns particulars que tenan farina la amagan pera fer algun monopoli de que quant antes resultarien los majors perjudicis [...]. Mana tots los que disponguian de farinas que immediatament la tingan a vendra als forners qualsevol cas presentian fins ca la tinguin acabada pues de lo contrari y en cas de ocultació o monopoli los contrabentors a mes de perdrà tota la farina pagaran la multa proporcionalment”³¹⁶

³⁰⁹ Sobre l'ocupació francesa a les terres de Tarragona vegeu ANGUERA: Antoni Pons..., pàg. 78-82.

³¹⁰ ANGUERA: Antoni Pons..., pàg. 79.

³¹¹ Carta de Josep Vilar, cap de la milícia, al batlle de Vilanova amb data de 30 de juliol de 1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG).

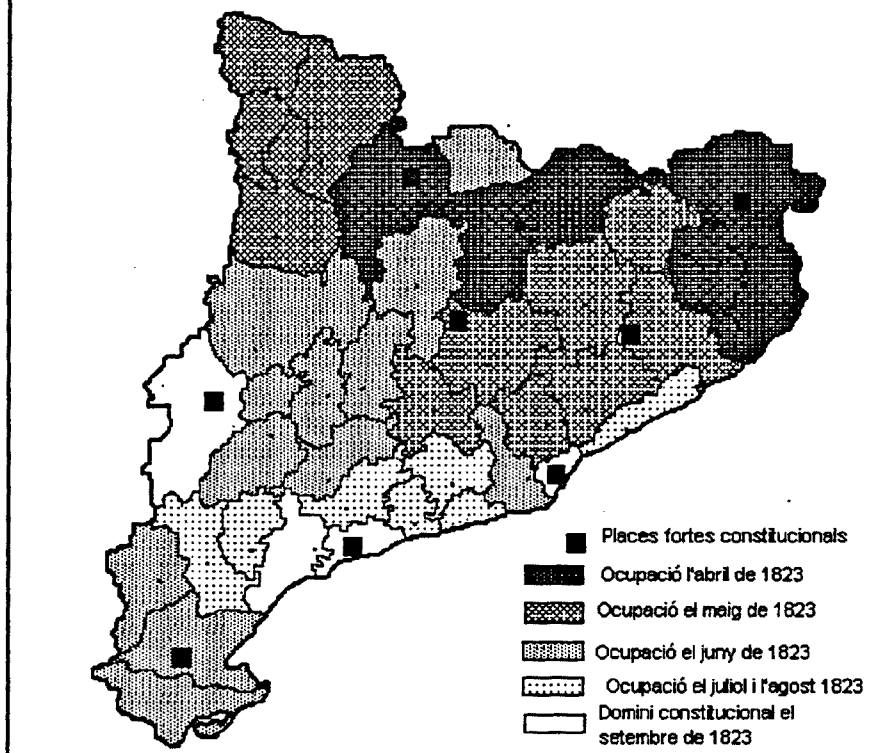
³¹² GALLI: Memorias..., pàg. 220-229.

³¹³ Un exemplar a l'ACA-RA, Registre 1.421, expedient 266 (caixa 23).

³¹⁴ ACA-RA, Registre 1.421, expedient 316 (caixa 24). La proposta s'havia començat a discutir el mes de juliol (Gaceta Española, Cadis, de 2 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 1, pàg. 286).

³¹⁵ Per exemple a la que unia Vilanova amb Sitges hi actuava una partida d'una desena d'homes que es dedicaven a assaltar i robar els transeünts (carta del batlle de Vilanova al de Sitges amb data de 24 de juliol de 1823, al lligall “Correspondència. 1823” de l'AHS).

Mapa X.1
Ocupació francesa de Catalunya, primavera-estiu de 1823



A finals d'abril els francesos controlaven el Berguedà, el Ripollès, l'Alt Urgell, els Empordà i el Gironès. A mitjan mes de maig els reialistes ja controlaven la major part del Bages, Osona, la Garrotxa, el Maresme, la Selva, els Vallès, els Pallars i la Vall d'Aran. A començaments de juny havien estès el seu control sobre el Maresme, la Noguera, la Segarra, el Pla d'Urgell, l'Urgell, el Solsonès, i l'Anoia, i a mitjans de mes sobre el Montsià, el Baix Ebre, la Terra Alta, la Conca de Barberà, l'Alt Camp, les Garrigues, el Baix Llobregat i la Cerdanya. A començaments de juliol continuaven avançant per l'Anoia i a finals de mes per l'Alt Penedès i el Garraf, aconseguint deixar totalment aïllats els tres punts que dominaven els constituïdamentals: Barcelona, Tarragona-Reus i Lleida. A començament d'agost els reialistes ja havien tornat a instal·lar-se als partits de Cervera, Aran, Vilafranca, Puigcerdà, Manresa, Vic, Tortosa, Berga, Granollers, Girona, Montblanc, Mataró i Figueres (vegeu el quadre X.3 i el mapa X.1)³¹⁷. Un dels primers passos fou el nomenament d'Alcaldes Majors dels corregiments de Figueres, Vic i Puigcerdà, ja ocupats per les tropes franceses i reialistes; l'inici de la repressió, i els

³¹⁶ Ban de 13 de juliol de 1823 ("Registro de pregones..." AHMVG).

³¹⁷ ACA-RA, Registre 1.422 (1823), fol.16, expedient 27, caixa 19).

Quadre X.3 L'ocupació de les principals viles i ciutats catalanes per les tropes franceses

<i>Data, any 1823</i>	<i>Vila o ciutat ocupada</i>
10 d'abril	Entren les tropes franceses a la Vall d'Aran
18 d'abril	Entren per el Portús i ocupen la Jonquera
21 d'abril	Rosses
23 d'abril	Figueres, i bloqueig del castell de Sant Ferran
30 d'abril	Besalú
1 de maig	Camprodon
2 de maig	Banyoles
3 de maig	Olot, Girona i Ripoll
6 de maig	Vic
7 de maig	Santa Coloma de Farners i Sant Feliu de Guíxols.
8 de maig	Alcarràs
11 de maig	Palamós
18 de maig	Bloqueig d'Hostalric i ocupació de Tordera, Sant Feliu de Guíxols i Solsona
20 de maig	Granollers, Mataró i Cervera,
23 de maig	Manresa i Madrid
28 de maig	Agramunt
29 de maig	Alcanar, Balaguer,
12 de juny	Tortosa, Esparreguera
25 juny	La Seu d'Urgell
8 de juliol	inici del setge de Barcelona
9 de juliol	Cardona
16 de juliol	Igualada i Capellades
3 d'agost	Vilafranca
4 d'agost	Vendrell i Vilanova
5 d'agost	Sitges i Valls
23 de setembre	Castell de Sant Ferran
18 d'octubre	Lleida
29 d'octubre	Reus
2 de novembre	Barcelona, Tarragona i Hostalric

Font: Elaboració pròpia a partir de les informacions que facilita HUGO: *Histoire...*, I, pàg.200-438, complementada amb altres informacions d'aquest capítol.

X.3.3 La instauració dels nous poders reialistes: les Juntas corregimentals i la Reial

Audiència

Pocs dies després que els francesos ocupessin Girona, a mitjan mes de maig, s'hi instal·lava per ordre de Moncey una “*Junta Corregimental de Gobierno de Gerona. Junta*

³¹⁸ Seguint el decret de la Regència de 12 de juny de 1823: “*procedan inmediatamente a reponer en calidad de interinos a todos los corregidores y Alcaldes Mayores que lo eran antes del 7 de Marzo de 1820, y que por su conducta política no haya desmerecido de la confianza del Rey N.S.*” (ACA-RA, Registre 1.422 (1823), expedient 56, caixa 20).

local y provisional de los Pueblos del antiguo corregimiento de Gerona y Figueras" (18 de maig de 1823) integrada pel coronel Josep Torras i Pellisser, president i governador militar, Josep Rebell (propietari) secretari, i els vocals Marqués de Capmany (noble), Ramon de Manresa (regidor perpetu i propietari), Pere García Diego (arquedià de la catedral), Mateu Maria González (canonge de la catedral) i Manuel Costa (canonge de la catedral), Ignasi Andreu i Sans (advocat)³¹⁹. Aquesta Junta, segons els seus membres, "*tiene el honor de se la primera de su clase, que se ha instalado en Cataluña para auxiliar a las Autoridades Realistas en la conservación de las prerrogativas absolutas del Trono de V.M.*". La justificació de la Junta era, segons Moncey:

"Considerando que desde que han entrado en Cataluña las tropas Realistas combinadas que forman el cuarto cuerpo del ejército de nuestro mando, los expresados decretos de S.A.S. la Junta no han sido puestos en ejecución, y que es de la mayor importancia el que no se difiera más su cumplimiento, atendido que de ello depende el orden, y la tranquilidad de los pueblos."

La missió d'aquesta Junta corregimental era "*reconocer y hacer reconocer la Junta suprema formada cerca de S.A.R. el Serenísimo Señor Duque de Angulema; el executar, y hacer executar con la mayor brevedad y puntualidad las órdenes, y decretos emanados, y los que de ella puedan emanar en lo sucesivo*". La Junta es dedicà sobretot a dues qüestions: aspectes militars i d'ordre públic, destacant especialment en l'organització dels Voluntaris Reialistes, tot i que a començaments de juny constatava que "*el gran atraso de este Servicio en Gerona sirve de muy mal ejemplo y entorpece la marcha de las diligencias en varios pueblos subalternos, quienes nada quieren hacer*". També tingué força problemes a l'hora de recaptar les contribucions queixant-se, a mitjan juny, de que "*hallándose la Junta fatigada con la morosidad que observa*", de la qual acusava els "*encargados de llevar a ejecución las órdenes y providencias del Gobierno [que] las miran con indiferencia y poco interés*" (ordre de 26 de juny). Una altra de les preocupacions de la Junta fou l'educació dels joves "*de cuyo abuso han dimanado por desgracia los males y calamidades que de muchos años a esta*

³¹⁹ La informació sobre aquesta Junta Corregimental a AHCG, "Vària", J-L, lligall 8. Vegeu també la carta del bisbe a l'ajuntament amb data de 20 de maig de 1823: "*El Ilmo. Cabildo de esta Santa Iglesia, en cumplimiento de lo prevenido por S.A.S. la Junta Provisional de Gobierno de España e Indias con decreto de 17 de Abril ultimo, celebrará a las once y media en punto del presente día un solemne Te Deum en acción de gracias por la entrada en España del Ejército Libertador, y por el memorable suceso de su instalación; y en los nueve inmediatos días consecutivos hará rogativas publicas por los preciosos objetos que se expresan en el referido decreto*" (AHCG, I.1.2.14 "Oficis del Bisbe de Girona al seu Ajuntament", lligall 2 (1776-1825). Vegeu també la REPRESENTACIÓN que la Junta Provisional local de Gobierno de los Corregimientos de Gerona y Figueras, ha dirigido a S.M. el Seór Don Fernando VII (que Dios Guarde) con motivo de su restitución al Trono, Girona, 8 de novembre de 1823 (reproduïda per Antoni SIMÓN TARRÉS: La crisis del Antiguo Régimen en Girona, Bellaterra, 1985, pàg.256-269. Aquesta Junta

parte han agitado la Europa, y recientemente a esta Monarquía”. Per això manava que “*esta sea solamente confiada a aquellos Maestros que hayan dado pruebas de buena moral, y de una firme adhesión a la buena causa del Altar y del Trono, y no hayan sido descuidos a favor del sistema Constitucional*” (ordre de 15 de juliol). També impulsà la Junta la publicació del Diario de Gerona:

*“Sabido los gravísimos males que ha causado la revolución con la publicación de periódicos infames, en que se han vertido las doctrinas más impías y subversivas, corrompiendo a muchos incautos, dispuso la publicación de un diario Realista con el título de Diario de Gerona encargando su redacción bajo la inmediata vigilancia de la Junta a sujeto de su confianza, de instrucción y de las más sanas máximas, cuyo periódico ha merecido a todos los amantes del orden, de la Religión y del Rey un distinguido aplauso no solo en Cataluña si aún en Francia.”*³²⁰

Hem deixat pel final el comentari de l'ordre de 14 de juliol dedicada a predicar la repressió sobre els enemics dels reialistes sense cap tipus de moderació davant el fet que es:

“Conserva en muchos Pueblos el germen de la facción desorganizadora, que conspira contra el Altar y el Trono, amenaza el reposo general de Europa, y ha sumido a la España en un abismo espantoso de males y calamidades. [...]”

*La Junta ha disimulado esta mania revolucionaria creyendo que los anarquistas con el tiempo se avergonzarían de ella, y entrarían otra vez en el conocimiento de sus deberes. Pero su audacia ha crecido con tanto exceso, el mal es tan grande, y son tantos los clamores de la gente de bien para su remedio, que la Junta no desempeñaría dignamente las funciones de su instituto, sino procurase asegurar la tranquilidad, y llevar a ejecución las prudentes miras y sabias disposiciones del Gobierno, y del Exmo. Sr. Mariscal dirigidas al restablecimiento del orden y de la paz.”*³²¹

Per això demanava que els ajuntaments remetessin llistats de milicians convertits, de constitucionals fugits, i que s'exigís a aquests darrers i als que es reunissin als pobles, és a dir, “*al refractario e indócil que se resistiese*”, una multa de cent duros si era ric i vint-i-cinc a la resta, a més de formar-li sumària, també es demanaven parts setmanals “*del estado en que se halle el espíritu público*”. L'esmentada Junta tenia molt clar que calia reprimir durament els constitucionals, sobretot els exaltats:

*“Conservan ramificaciones muy extendidas en todas partes. Sus sentimientos en este punto son los mismos: Todos caminan a un propio fin sin perdonar medio para llevar a cabo sus tramas infernales. Si en tan apuradas circunstancias, pues, no se les observa de cerca, se les castiga y se toman en fin unas medidas extraordinarias contra estos revolucionarios rebeldes (como lo son todos o los más de los dados a conocer durante la insurrección por exaltados Constitucionales) V.M. se pierde y nos perdemos todos. Hemos salido milagrosamente de esta última explosión, que desde el año 1814 estuvieron sin cesar preparando. Pero no está lejos otra mayor que acabe con todo, si no hay una estrechísima vigilancia, un tesón firme y un cuidado incesante para no perder de vista a esta raza malvada, para expiar todos sus movimientos y castigar inexorablemente sin indulgencia cualquier otro testimonio que se le probase de su adhesión a las máximas Constitucionales.”*³²²

circulà de finals de maig a començaments de novembre 620 oficis als pobles, i expedí 595 ordres, i impulsà la publicació del Diario de Gerona.

³²⁰ EXPOSICIÓN que la Junta..., pàg.8-9. Alguns exemplars solts d'aquest periòdic a l'AHMCG.

³²¹ Tots els textos reproduïts han estat extrets de JUNTA Local y Provisional de Gobierno de los Corregimientos de Gerona y Figueras (AHMCG, I.1.2.19 Bans, lligall 33 (1823).

³²² EXPOSICIÓN que la Junta..., pàg.2-3.

Tot plegat ens mostra les dificultats per imposar el nou ordre, fins i tot en aquells punts que, com Girona, s'havien rendit sense lluitar. La Junta va rebre ordres de dissoldre's el mes de desembre, però va continuar funcionant fins el 5 de febrer de 1824.

Manresa va ser ocupada el dia 3 de juny per les tropes franceses comandades pel Duc de Conegliano, Moncey, cap del quart cos de l'exèrcit francès que havia entrat a Catalunya. Immediatament, el dia 6 de juny, a Manresa es nomenà una Junta provisional que administrà la ciutat i el corregiment fins a finals de 1823³²³. Aquesta Junta estava integrada per pel Tinent coronel Manuel Breton, president i Governador militar i polític, Ramon Font, prevere i doctor en Teologia, vice-president, i com a vocals: Francesc Martrus, comerciant; Ignasi Abadal, impressor; Valentí Carrió, pagès; Josep Santmartí, pagès de Sarrahima; Josep Marcet, pagès de Vallonesta; Joan Lladó, pagès de Puigreig; Josep Portell, arxipestre de Moià; i Tomàs Coma com a secretari. Aquesta Junta decidí de publicar El Realista Manresano com a "*órgano de la Religión, y de la verdad, viéndose aquella perseguida, y esta proscrita por la chusma de irreligionarios de que se veía inundada nuestra España*"³²⁴:

"Nadie ignora el bien que puede resultar a nuestra Patria, con la edición de un periódico, que sea el órgano de la Religión y de la verdad. Hallándose aquella perseguida, y esta proscrita por la chusma de los irreligionarios, la gente sencilla e incauta bebía en unas fuentes, que estaban inficionadas por la inmoralidad, y la mentira; así es que insensiblemente se iba apagando el fuego de la virtud en los corazones de los hombres inocentes. Los periódicos, que se daban a la luz vendidos enteramente a los enemigos del trono y del altar, no eran más, que un eco repetido de las voces, que los factores del vicio esparcían impunemente; bajo las siempre repetidas voces de libertad e igualdad se pisaban los más sagrados derechos, y la Religión santa se veía impugnada oír sus decantados protectores bajo el nombre de fanatismo.

*[...] Se va con esta mira a publicar un periódico dos veces cada semana que haga las veces de instructor en los puntos más esenciales, ya de política, ya de moral, que hayan sido, y continúen siendo el blanco de los tiros masónicos."*³²⁵

³²³

INDICACION y Estado manifestativo de cuanto ha obrado la Junta provisoria corregimental de Manresa desde su instalación hasta el último periodo de sus funciones que fue el 31 de Diciembre último por orden de S. Magestad de 4 del espresado mes en que manda cesar todas las corporaciones de esta clase, comunicada dicha orden al Cavallero Gobernador en 24 del mismo, y por Su Señoría a la Junta el 28, cuyos individuos fueron los siguientes [...], Manresa, 31 de desembre de 1824. Vegeu també el llibre de les Actes Municipals, de juny a desembre de 1823, encapçalat amb la inscripció de: VIVA LA RELIGION, VIVA EL REI Y VIVA LA PATRIA. Vegeu el decret de Moncey amb data de 5 de juny a la carpeta "Exèrcit reialista" de l'AHCM, lligall 62, entre la documentació s'hi troba un posterior document: La Revolució a judici. Drama serio-jocós en un acte en vers y en català de que ara s' parla compost per lo senyor llam, s.d.

³²⁴

L'única col·lecció completa d'aquest periòdic que es publicà del 19 de juny al 29 de desembre de 1823 (el mateix temps que funcionà la Junta corregimental) amb un total de 83 números es serva a l'AHCM. El periòdic que portava com a sots-títol "*Dios y el Rey*", es publicava dos cops per setmana a la impremta d'Ignasi Abadal. El periòdic incloïa notícies d'informació estrangeres i nacionals, parts de guerra, oficis i decrets oficials, i comentaris polítics.

³²⁵

PROSPECTO del periódico titulado "El Realista Manresano". Vegeu també la INDICACION y Estado..., pàg.3-4.

La Junta també armà 300 homes per a protegir la ciutat dels atacs dels constitucionals, ja que Manresa estava envoltada de ciutats i viles constitucionals: Caldes, Granollers, Terrassa, Olesa, Esparreguera, el Bruch, Igualada, Calaf i Cardona:

“En vista de hallarse tan amenazada y en grave peligro esta ciudad por tener los enemigos constitucionales poco lejos de ella y ser por lo mismo del todo necesaria una fuerza armada para resistir a las correrías y ataques de dichos enemigos mayormente por los puntos de levante, mediodía y poniente de esta Ciudad y ser por consiguiente indispensable la manutención de dicha fuerza armada, teniendo que valerse al pronto de las compañías o fuerza que D. Benito Tristany coronel tiene bajo sus órdenes.”³²⁶

S'establiren quatre batallons de voluntaris reialistes al corregiment, i a la ciutat de Manresa dotze companyies (deu d'elles amb prest, i les dues restants sense per no ser pobres els seus integrants). Els voluntaris cobrarien, sempre que estiguessin actius, des dels quatre rals i el pa o be cinc rals de la tropa fins setze rals sense pa als capitans, i els diners havien de sortir dels béns embargats als constitucionals fugitius de la ciutat³²⁷.

Per fer front a les creixents depeses, la Junta imposà una contribució en forma de préstec reintegrable de 12.965 duros, manant que es carregués el préstec sobre els constitucionals del corregiment:

“Se distribuya o ponga sino únicamente sobre los constitucionales de cada Pueblo, y de ningún modo sobre los realistas; teniendo en consideración dicho señor presidente que al tiempo que duró el Gobierno constitucional fueron los Realistas sobre los cuales gravitaba todo el peso de contribuciones, capturas de personas, y aun pérdidas de muchas vidas, seria absolutamente contra toda equidad y justicia el que dichos realistas tuviesen que sufrir el menor pago de dicho préstamo.”³²⁸

S'aconseguien de cobrar 9.720 duros. Una bona part d'aquests diners s'invertí en l'adquisició d'armes i municions, així com en aconseguir la rendició de la plaça de Cardona. Però tot i això, les dificultats econòmiques d'aquesta Junta foren contínues al “*ser muchas las partidas o divisiones de los enemigos que van corriendo de unas a otras partes*”, doncs una cosa era que molts habitants no s'oposessin a la reinstauració absolutista i una altra ben diferent que estiguessin disposats a col·laborar-hi econòmicament:

“En vista de la resistencia de los Pueblos en pagar el cupo del préstamo que se les asignó y de las reclamaciones de las viudas usufructuarias y de las mujeres cuyos maridos e hijos de las principales se habían fugado, se pasase oficio o representación al excmo. Sor. barón de Eroles expresándole lo referido, y que habiéndose representado al Illre. Sor. Intendente para poderse hechar mano de los frutos de los bienes embargados de los fugados, contesto su señoría, que ningún modo podía permitirle y que por lo tanto y no saber la Junta de donde sacar caudales para los precisos gastos de la defensa.”³²⁹

326

Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 14 de juny de 1823.

327

Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió d'11 de juny de 1823.

328

Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió d'18 de juny de 1823.

329

Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 18 de juliol de 1823.

L'ordre provocà força queixes de veïns a la Junta respecte dels seus batlles. El de Prats de Lluçanès denunciaren que el batlle exigia multes als que no pagaven el préstec sense tenir autorització per a fer-ho, els de diversos pobles es queixaren que “*no siendo constitucionales, los Bayles no dudaban imponerles el tanto que les parecía de dicho préstamo*”, els veïns de Vacarisses es queixaren del préstec en conjunt, i a més algunes d'aquestes queixes arribaren a la Reial Audiència³³⁰. Tot plegat obligà la Junta a justificar la seva decisió per afrontar “*las excusas y morosidad de los Pueblos en satisfacer el cupo del préstamo que se les pidió*”:

*“Viéndose en su instalación tenía que hacer muchísimos gastos que eran imprescindibles por la urgente necesidad de la defensa del rey y de la Patria, y viéndose asimismo que no se asignaban fondos, arvitrios para estos gastos, se vio en la necesidad de echar mano de un préstamo de doce mil duros por todo el corregimiento, reintegrables en el modo y forma que la Superioridad lo dispusiera, con la mira de tener que verificar el préstamo los constitucionales de cada pueblo, por lo mucho que estaban vexados y oprimidos los Realistas mientras duró la constitución.”*³³¹

El mes de setembre la Junta es feia ressò de la manca de pagaments fets a compte del préstec i tornava a ordenar als batlles dels pobles que traguessin dels fruits embargats als constitucionals les quantitats assenyalades del préstec, però finalment hagueren de decidir de fer constrenyiments per “*la resistencia i poco cumplimiento de los pueblos, en no aprontar el respectivo cupo del préstamo que se les debe exigir.*”³³² Tampoc d'aquesta manera s'aconseguien els recursos suficients i la Junta decidí que els pobles paguessin sis diners per lliure de contribució, però a mitjan mes de setembre la Junta estava sense ni un duro³³³.

Aquesta manca de recursos econòmics comportà seriosos enfrontaments entre la Junta i l'ajuntament, ja que ningú volia fer-se càrrec de determinades despeses com els subministraments a l'exèrcit, cada cop més importants, i l'ajuntament devia els 2.000 duros del préstec assenyalats a la ciutat³³⁴. A finals de juliol l'ajuntament es queixava de que els pobles del voltant no aportaven els queviures que se'ls assenyalava, però la Junta donava la raó als pobles, al·legant que la ciutat de Manresa cobrava dels francesos la quantitat estipulada pels subministraments, però els dels pobles hi sortien perdent perquè a més havien

³³⁰ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessions de 18 i 19 de juliol, 4 d'agost i 2, 12, 14, 18, 20 i 22 de setembre de 1823.

³³¹ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 2 de setembre de 1823.

³³² Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessions de 22 i 24 de setembre de 1823.

³³³ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessions de 16 de juny i d'11 i 18 de setembre de 1823.

³³⁴ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 13 de juliol de 1823.

de pagar-se ells el transport³³⁵. El Partit de Berga fou dels que més es resistí a pagar el préstec forçós, i per aquest motiu les autoritats locals foren amenaçades amb un constrenyiment militar:

“En vista de tantas resistencias y excusas nada fundadas con que el partido de Berga se ha portado y porta en razón del préstamo que con fecha veinte de junio último se le asignó. Acordaron se pasase oficio al Alcalde Mayor y Ayuntamiento de dicha Villa para que no cumpliendo con dicho préstamo dentro de tres dias, se le enviará un número de gente armada de las compañías de esta ciudad para que lo verifiquen, sirviendo de apremio el pago del prest de dichos hombres, cuyo número deberá aumentar continuándose en la inobediencia; cual apremio será extensivo a los demás pueblos de este Partido de Manresa que no han cumplido con el mismo préstamo o cuota de él que se les hizo saber y ordenó.”³³⁶

Finalment, el 22 de novembre la Junta decidí d'aplicar el constrenyiment *“en vista del poco caso o tal vez morosidad culpable que se experimenta en los pueblos del Partido de Berga y de otros de este Partido de Manresa, como también del Ayuntamiento de ella.”* Però no s'obtingueren els resultats esperats i a mitjan desembre els deutes encara continuaven.

La Junta també intentar retornar a l'estat de coses d'abans de 1820, manant de pagar el delme sencer³³⁷, la imposició de bagatges, tot i que la Junta era conscient de *“las dificultades, gravámenes y quejas que diariamente se experimentan en el servicio de los bagajes para el Ejército, el que carga sobre esta Ciudad y pueblos del Partido”³³⁸*. La Junta manà al batlle de Castellterçol que fes *“quemar en la plaza de dicha Villa libros consernientes a las locuras y escritos sobre la constitución subversivos y contrarios al sistema Realista”* que s'havien trobat a la casa d'un constitucional fugitiu³³⁹. Per altra banda s'aplicaven condemnes escandaloses com la que condemnà a vuit anys *“con cadena y guillete, debiendo ser empleados, u obligados a trabajar en la Policia u Obras Públicas de esta Ciudad”* a Esteve Sincà i Miquel Seguí de Cardona acusats de ser espies³⁴⁰. Per la seva banda Breton ordenava que *“todos los maestros de educación pública que haya en esta Ciudad, y demás Pueblos de mi mando, que tengan opinión de constitucionales, serán*

³³⁵ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 28 de juliol de 1823.

³³⁶ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessions de 4 d'agost, 18, 20, 29 de novembre i 18 de desembre de 1823.

³³⁷ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 12 de juny de 1823. El pagès hisendat MATA: Els Móns..., pàg.185, assenyala que *“Havent entrat a Espanya, al principi del mes d'abril de l'any 1823, cerca cent mil francesos per la part de Navarra i Figueres per treure la constitució d'Espanya, amb est motiu, l'any 1823, als pobles a on se trobaven los exèrcits francesos ja manaren tornar a pagar lo delme com antes de l'any 1821”*.

³³⁸ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessions de 20 de setembre i 3 de novembre de 1823.

³³⁹ Manual d'Acords. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 18 de juliol de 1823.

³⁴⁰ Ofici amb data de 7 d'agost de 1823 (AHCM, lligall 62, carpeta “exèrcit reialista”).

*separados de sus destinos, y los Ayuntamientos reemplazarán las vacantes por hombres de conocida virtud y amor al rey.*³⁴¹

A Girona una de les primeres coses que van fer les noves autoritats absolutistes fou publicar un escrit defensant el delme:

*“Si este robo sacrilego asustó la imaginación de todos los verdaderos amantes de la religión, del Rey y de la Patria, cuyos intereses íntimamente ligados entre si, no pueden dividirse sin su mutua y total ruina, todavía la reducción de los diezmos y primicias a la mitad de lo que antes se pagaba, hizo estremecer y augurar consecuencias más funestas, [...]. Dejando aparte las opiniones y disputas acerca el origen y carácter de los diezmos, no puede negarse que el Clero y los particulares seglares los obtienen y poseen baxo títulos rubustísimos e incontestables. Privarles de su beneficio, fue un evidente despojo de su propiedad y una violación manifiesta de la llamada constitución.”*³⁴²

A mitjan mes d'agost, la Regència demanava *“la moderación en el modo de executar las prisiones de las personas que han dado muestras de afecto al Sistema Constitucional al fin de no confundir los que se han distinguido por sus excesos con los que no hayan causado tumultos y sediciones, y evitar así el trastorno y desorden”*³⁴³. Cal tenir en compte que en alguns indrets com a Cervera, segons les mateixes autoritats reialistes, *“se cometieron excesos de gravedad hasta el extremo de fusilar sin formación de sumaria.”*³⁴⁴ No es devien moderar pas gaire els reialistes quan Angulema es veié obligat a retirar competències de repressió a les autoritats reialistes pels excessos que cometien (decret d'Andujar, de 8 d'agost de 1823): *“las autoridades españolas no podrán arrestar persona alguna sin la autorización del comandante de armas francés”*, i decretava *“la libertad de los arrestados y milicianos”*. Un decret que motivà l'aparició de nombroses queixes dels dirigents reialistes com la del corregidor de Puigcerdà³⁴⁵.

Aquesta qüestió també provocà força enrenou a la Junta de Manresa quan rebé l'ordre de Moncey de publicar l'ordre d'Angulema de 8 d'agost sobre posar autoritats franceses. La Junta, tot i que no hi estava d'acord, acatà les ordres de Moncey, però l'Alcalde Major, Paladio Duran, manà d'aturar la circulació de l'esmentada ordre:

“Porque ya por la primera proclama que hizo S.A. Real al entrar con su ejército en España manifestó su grandísima generosidad o de soberano el Rey cristianísimo, que no venia a imponer leyes, ni con más objeto que auxiliar los ejércitos españoles, cuando por la citada orden del día ocho se veía una disposición u ordenanza diametralmente opuesta a la mencionada proclama y aun más al diploma o despacho que expidió el referido excmo. Sor. Duque de Conegliano para la instalación de la presente Junta, cuyo despacho expidió su excelencia en virtud de lo mandado por

³⁴¹ El Realista Manresano, núm.1, de 19 de juny de 1823.

³⁴² Diario de Gerona, núm.22, de 15 de juny de 1823, pàg.1-2. En el núm.31 de 24 de juny, pàg.2, es donava a conèixer el decret de la Regència restablint sencers els delmes i primícies.

³⁴³ ACA-RA, Registre 1.422 (1823), fol.16 (circular de la Regència de 13 d'agost).

³⁴⁴ ACA-RA, Registre 1.422 (1823), expedient 55, caixa 20.

³⁴⁵ Vegeu ACA-RA, Registre 1.422 (1823), expedient 67, caixa 20. Vegeu també MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.221-224 i Documentos..., II, pàg.295-296.

S.A.S. la Junta provisionaria del reyno de España reconocida aquella Junta por S.A.R. el Duque de Angulema, por cuyos tan poderosos como legítimos motivos de ningún modo podía su ... dicho Sor. Alcalde Mayor como a presidente de la Junta en ausencia del cavallero Gobernador permitir dicha publicación, circulación y fixación de la consabida orden de S.A.R. sin agraviar directamente S.A.Serena la Regencia del Reyno que ha sucedido y está en todo a la dicha Junta provisoria y está la misma Regencia en todo su valor y facultades con que sin anular las disposiciones de dicha Junta provisoria nadie podía alterar ni disponer en contrario de lo que aquella havia tan auténtica como formalmente executado las disposiciones de dicha provisoria."³⁴⁶

El 21 de juliol Eroles, cap del "Ejército Real Español de Cataluña", instal·là a Manresa una Reial Audiència de la qual es nomenà regent a José Cheriff i que funcionà de forma paral·lela a la liberal instal·lada a Barcelona fins el mes de novembre³⁴⁷. Una de les primeres ordres que circularà la nova Reial Audiència serà que les noves autoritats locals realitzin un inventari de les malifetes dels constitucionals a cada localitat durant els tres anys, i d'aquesta ordre en deu ser el resultat la presència de nombroses actes municipals del Trienni a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona³⁴⁸. Manresa es convertirà en la capital dels reialistes a Catalunya fins a l'ocupació de Barcelona i des de la capital del Bages s'intentarà procedir a la restauració de l'absolutisme a Catalunya sota la direcció d'Eroles (capità general del Principat), que nomenà Pedro Sarsfield com a segon comandant i cap de l'Estat Major de l'exèrcit reialista a Catalunya el 18 de juliol de 1823³⁴⁹. L'Audiència reialista es limitarà a fer córrer pel principat les ordres de la Junta Provisional i de la Regència madrilenya: retorn dels milicians a la seva llar (19 de juny), segrestament de béns als constitucionals (26 d'octubre), formació de cossos de Voluntaris Reialistes (14 de juny), restitució d'establiments religiosos (5 de juliol), establiment de la superintendència de policia (15 de juny)³⁵⁰, repressió contra els seixanta sis diputats responsables del trasllat del rei de Madrid -entre els quals es trobaven els

³⁴⁶ Manual d'Acrods. Junta provisoria corregimental de Manresa, sessió de 5 de setembre de 1823.

³⁴⁷ La tasca realitzada per aquesta Reial Audiència pot seguir-se a partir de la documentació de l'ACA-RA, Registre 1.422 (1823). Aquesta Audiència estava formada per Josep M. de Cherif (regent), Francesc M. de Batlle, Josep Cabeza, Ramon de Lladós, Antoni Moner, Raimon Soler i Francesc Xavier d'Aguiló (oïdors), Ignasi Andreu i Sans (fiscal), Joan Daura i Camarasa (secretari). Com a Intendent de l'Exèrcit reialista a Catalunya continuava Domènec Maria de Barrafon. Vegeu la circular del Baró d'Eroles amb data de 7 d'agost de 1823 comunicant la seva formació (Fons Creixell, "Impresos s.XIX", caixa 2). Aquesta Audiència davant l'absència d'Eroles que estava en campanya militar, s'encarregà de fer circular per Catalunya els decrets de la "Regencia del Reyno". Vegeu també SARRET: Història..., pàg.431-432.

³⁴⁸ Circular amb data de 6 d'agost de 1823 (Fons Creixell, "Impresos s.XIX", caixa 3)

³⁴⁹ Vegeu ACA-RA, Registre 1.422 (1823), fol.12.

³⁵⁰ Vegeu Martín TURRADO: La policia en la historia contemporánea de España (1766-1986), Madrid, 1995, pàg.67-79 pels seus antecedents durant el Trienni. Vegeu també l'interessant D.A.F. de M.Z. y D.: Tratado de la Policia en general: bases en que se funda este ramo, necesidad de su existencia, estension de sus facultades, modo de administrarlo, etc., Barcelona, Imprenta de Ramon Martin Indar, 1833, que es dedica a analitzar els 10 anys (1823-1833) de funcionament de la policia a Espanya, i dóna

catalans: Ramon de Busaña (2 de juliol), Ramon Adan, Pere Surrà, Ramon Salvato, Josep Grases i Josep Melcior Prat, Lluís de Septien³⁵¹-, reposició i purificació d'empleats de justícia (4 de juliol), purificació de notaris i procuradors (28 de setembre), destitució dels milicians i membres de societats secretes empleats (28 de juliol), decret del Rei anul·lant els actes administratius del govern constitucional i aprovant els decrets de la Regència (8 d'octubre)³⁵². Com a governador de Manresa serà nomenat el tinent coronel de cavalleria Manuel Bretón³⁵³, i entre les seves realitzacions ell mateix destacava:

“La formación de un Batallón de Voluntarios Realistas que hostilizó a las Tropas Constitucionales en el Bruch, Monistrol de Montserrat y Coll de David en Julio de 1823, habiendo servido de modelo para la formación de otros cuatro Batallones en el distrito del citado Corregimiento [de Manresa]. [...] Por último habiendo desplegado un tesón poco común y una prudencia justificativa de sus sabias intenciones, consiguió que la ciudad y distrito de Manresa confiados a su mando, fuesen un modelo de pacifidad y subordinación.”

X.3.4 La traïció de Manso i l'inici de la fi

A finals de juliol, el general Moncey demanava des d'Igualada a Manso la rendició de les places liberals sota el seu comandament, adduint que el rei estava presoner³⁵⁴. El general Manso, procliu des de feia dies a un pacte amb els reialistes i partidari d'una reforma de la Constitució que atorgués més poder al Rei i menys a les Corts, mantingué encara una postura digna i contestà des del Vendrell que no estava disposat a rendir les places³⁵⁵. Mina deixà escrit a les seves memòries que no tenia clar si aquesta correspondència entre Manso i Moncey podria ser *“verdadera o si se fraguó para adormecer y salvar (como comúnmente se dice) las apariencias”*³⁵⁶. A començaments d'agost, bona part del Penedès i del Camp de Tarragona estava en mans dels francesos i reialistes, comandats pel general reialista Pedro Sarsfield i el francès Montgardé (amb uns sis mil soldats francesos i un miler de reialistes). Manso tornà a

alguns consells per millorar el seu funcionament.

³⁵¹ Decret de la Regència amb data de 23 de juny de 1823, en funció del qual es demanava a la Reial Audiència *“el secuestro de los bienes de Don Ramón de Busaña, Diputado que ha sido de las llamadas Cortes, [...], con motivo del atentado cometido contra la sagrada persona del Rey en su traslación de Sevilla a Cádiz”*. Septien s'hi afegí després a partir del procés de 31 de juliol de 1823 ja que no estaven segurs de si havia votat o no. El 16 de març de 1825 es dictaminà pressó i arrest pels 66 diputats, així com l'embarcament dels seus béns (ACA-RA, Registre 1.422 (1823), expedient 46). Tota la informació a l'AHN, “Consejos”, lligall 6.305. Vegeu LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.121.

³⁵² Vegeu ACA-RA, Registre 1.422 (1823), fol.1-40.

³⁵³ Expedient Personal de Manuel Bretón, AGM-S, lligall B-3740. Vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix I.

³⁵⁴ Una reproducció de la carta a MINA: *Memorias...*, II, pàg.53.

³⁵⁵ Carta amb data de 31 de juliol de 1823, reproduïda al *Diario de Barcelona*, de 6 d'agost de 1823. Algunes d'aquestes dades a partir del seu expedient personal a l'AGMS.

³⁵⁶ MINA: *Memorias...*, II, pàg.54.

Tarragona, d'on hagué de sortir perquè la ciutat estava encerclada pels francesos i es dirigí a Torredembarra. Davant d'aquesta situació, Josep Manso decidí fer una crida per la rendició de les places³⁵⁷.

Manso reuní els caps militars a les seves ordres a Torredembarra el dia 4 d'agost, però la seva proposta no fou acceptada per una part de l'oficialitat, ni per l'ajuntament i la Diputació de Tarragona, que optaren per continuar lluitant i van resistir l'atac francès fins a finals d'agost, alhora que es formà una guerrilla que fustigà, lleument, l'avanc francès pel corregiment³⁵⁸. I el mateix passà a altres indrets de Catalunya, com a la frontera, seguint el decret de les Corts que també autoritzà mitjançant un altre decret a la formació d'una "*legión liberal extranjera*", amb el suport exprés dels diputats catalans Adan i Septien³⁵⁹. A Manso l'acompanyà el tinent coronel Pere Nolasc Bassa, comandant accidental del regiment d'Hostalrich, que també es passà als reialistes, convertint aquest regiment en el desè batalló reialista de Catalunya³⁶⁰.

La guarnició de Tarragona, encapçalada pel governador Perena es negà a seguir a Manso i es manifestarà favorables a defensar la Constitució i que "*solo se sujetan a lo que la nación legítimamente representada determinase*" i el mateix van fer l'ajuntament i la Diputació de Tarragona:

"El general D. José Manso abrogándose unas facultades que no le concede la ley, manifiesta con fecha de 4 del actual haber representado a las Cortes, que habiendo discurrido el tiempo prefijado por la Constitución para hacer en ella algunas variaciones, se hallan ya en el caso de hacer las reformas que la esperiencia ha hecho creer necesarias, y que se dirigía al general francés para suspender las ostilidades hasta resolución de las Cortes.

Para llevar a cabo planes tan insidiosos se suponen siempre que los pueblos tienen necesidad de poner término a tantas desgracias, pero ¿quien no ve que un alivio tan ilegal como desonroso y que estriba sobre transacción con nuestros enemigos es indigno de españoles fieles a sus juramentos, y que ofende la decisión, y virtudes de los esclarecidos Tarraconenses? Lucharemos, sufriremos en hora buena; pero al fin triunfaremos y nuestro reposo será estable sin que lo alteres el remordimiento de haber atropellado las leyes, como

³⁵⁷ Aquesta crida, amb data de 4 d'agost de 1823, fou impresa a Vilafranca pels reialistes i distribuïda per tota la seva Divisió. Una reproducció a CLOPAS: *El invicto...*, pàg.162-163. Vegeu, GALLI: *Memorias...*, pàg.213. Una crítica a la decisió de Manso a MINA: *Memorias...*, II, pàg.53-58.

³⁵⁸ *Diario de Barcelona*, de 24 d'agost de 1823. *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió de 5 d'agost, doc.611 (AHMT). El text dels que decidiren de continuar lluitant fet a Tarragona el 5 d'agost a MINA: *Memorias...*, II, pàg.58-62. En canvi, el batalló d'Hostalrich fou enviat al seu fort i una part de la cavalleria del Príncep que hi havia al Vendrell es passà al reialistes (*Diario de Barcelona*, de 24 d'agost de 1823). CRESPI: *Diario...*, fol.54, assenyalava que el dia 9 d'agost "*se ha sabido que el general de División D. José Manso desde Tarragona el día 5 se pasó a las banderas del ejército Francés*".

³⁵⁹ *Gaceta Española*, Sevilla, de 26 i 30 d'abril de 1823, pàg.11-13 i 33-34, amb les actes de les sessions de les Corts del dia 25 i 29. Informes de la policia fronterera amb Andorra al prefecte dels Pirineus Orientals, amb dates de finals de setembre i començaments d'octubre de 1823 (ADPO, lligall IMP-288).

³⁶⁰ Expedient Personal de Pere Nolasc Bassa, AGM-S, lligall B-1048. Vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix 1.

ahora simultáneamente se propone, para el logro de una felicidad efímera."³⁶¹

Manso, un cop va arribar a un acord amb els francesos, s'instal·là al Vendrell i fou recompensat amb el nomenament de governador de Vilafranca, primer, i de Tarragona, després (la seva casa a Barcelona fou incautada i els seus béns venuts)³⁶², tot i que "*los pueblos del Panadés, en donde Manso disfrutaba de una auténtica popularidad, como héroe de la batalla de la Bisbal del año 1813, iban siéndole inhóspitos para él y sus tropas, a medida que la aproximación de las tropas francesas les garantizaba la reconquista del antiguo régimen absolutista*"³⁶³. El 3 d'agost els francesos entraven a l'Arboç i Vilafranca, el 4 a Vilanova, i el 5 a Sitges. La rebuda de Moncey a Vilafranca va ser de gala:

"Tenint notícia de que el Exllm. Sr. Mariscal francés Moncey Duque de Canegliano vindrà abuy ab son Estat major y tropa a ohr Missa en esta Parroquial Iglesia sobre els dos quarts de les dotse horas [...], ha quedat resolt que el Sr. Pàrroco ab hàbits telars isquia a rebrerlo en la Pica de Aigua beneita del Portal major ahon entrarà, presentantli una Azafata de plata ab aigua beneita. Aixís mateix quan eixia de dita Missa se acompanyà fins al Presbiteri y Altar major que estava ricament adornat y endomascat per els Srs. Sagristans o Obrers ab sa Silla magnífica per el dit Sr. General, celebrà la Missa un Capellà seu francés, tocà en el interin la Música de un Regiment, y a la fi de ella cantà el celebrant la Antifona Domine Salvum fac Regem ab sos vercets y oració corresponent a lo que contestà dita Música que estava collocada en el Chor y finí dita funció molt magestuosa, tornant a acompanyar al dit Excellm. Sr General fins al portal major com està dit ab son Estat Major y tropa brillantment posada y se despit dit Sr. de est Clero ab molta cortesia, atenció y contento."³⁶⁴

A Vilafranca, un cop va marxar el general Moncey al capdavant de tres mil soldats francesos, s'instal·là la segona comandància general de l'exèrcit reial de Catalunya, el cap de la qual era Pedro Sarsfield, que es dedicà a restaurar o imposar autoritats municipals absolutistes³⁶⁵.

Manso justificà, més tard, la seva actuació amb aquestes paraules:

"Sin esperanza alguna y con la evidencia de tener que sucumbir después de sacrificar inútilmente la espresada división en el momento en que el Ejército francés avanzase sobre la provincia de Tarragona, pensó este General en sacar el mejor partido de las

³⁶¹ Ban de la Diputació de Tarragona: "Habitantes de la provincia de Tarragona", Tarragona, 7 d'agost de 1823. Vegeu els documents i manifestos que l'ajuntament i els diferents cossos de l'exèrcit i milícia estacionats a Tarragona van fer declarant-se contraris a la posició del general Manso, tots amb data de 5 i 7 d'agost de 1823, a l'AHMT, Acuerdos 1823-III, doc.612. Vegeu també MINA: Memorias..., II, pàg.58-63.

³⁶² ACA-RA, Registre 1.423, caixa 25, i Registre 1.422 (1823), fol.39. Les peripècies de Manso per treure la seva dona de Barcelona i per poder escapolar-se de la recerca dels liberals ha estat relatada pel seu ajudant, coronel Antonio BUXERES: Necrología..., pàg.27-31.

³⁶³ CLOPAS: El invicto..., pàg.167.

³⁶⁴ Libro de Acuerdos..., fol.408r-409. Per Camprodon ADPO, lligall 4MP-260.

³⁶⁵ Diario de Barcelona, de 8 d'agost de 1823.

circunstancias.”³⁶⁶

Per contra, Mina criticava la seva decisió:

*“De tal modo minó el suceso de Manso en Cataluña, y tal maña se darían para atraerse partidarios, que a muy poco tiempo de él el ejército contaba más enemigos en el pueblo que las filas facciosas-francesas; los somatenes desde entonces le causaban más daños que los otros enemigos.”*³⁶⁷

L'actitud de Manso i d'altres caps militars constitucionals, com Ballesteros a Madrid³⁶⁸ i Murillo a Galícia³⁶⁹, és durament criticada per l'anònim redactor dels Successos: *“en estos dias en toda la amada España es descubrían trey dós de jenarals en tots los punts de la nostre afligidísima España”*³⁷⁰. També Argüelles es feia ressò de la importància de la traïció dels caps militars en la pèrdua de la guerra:

*“Aunque el ejército francés pasó el Bidasoa el 7 de Abril; aunque los generales españoles que tenían mayores y más eficaces medios de defensa, ninguna resistencia le opusieron para detenerle siquiera en su marcha sino capitulaciones desconocidas en las leyes militares, reprobadas por el derecho público de los pueblos cultos [...] y en fin tan funestas deserciones causaron la más espantosa desorganización en todos los ramos del servicio público.”*³⁷¹

Cal tenir en compte que Angulema disposà de 100.000 francs mensuals per subornar caps militars i sobretot “conquerir” places fortes, i Chateaubriand l'havia autoritzat a

³⁶⁶ Extret de “Campañas...”, fol.6v (Expedient personal, AGM-S). Com assenyala BAYO: Historia..., III, pàg.83-88, els francesos i els realistes feren anar l'or a dojo per a comprar els caps militars espanyols.

³⁶⁷ MINA: Memorias..., II, pàg.64.

³⁶⁸ Papeles..., carta amb data de 8 d'agost de 1823 de la Regència al marquès de Talam informant de la reunió entre Molitor i Ballesteros.

³⁶⁹ Gaceta Española, Cadis, de 25 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 24, pàg.361-363. 7-VIII-1823. Per les negociacions entre Murillo i els francesos vegeu Papeles... (carta de 7 d'agost de 1823 de la Regència) entre els Tinents Generals Comte de Guilleminot i Comte Bouch, comandant de la Galícia, i el Comte de Cartagena.

³⁷⁰ Successos..., pàg.41.

³⁷¹ ARGUELLES: De 1820 a 1824, pàg.199-200. FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: Estudio..., I, pàg.143 i 149 ha dit al respecte que *“Los generales españoles que tenían mayores y más eficaces medios de defensa, ninguna resistencia opusieron a Angulema, para detenerle siquiera en su marcha, sino capitulaciones desconocidas en las leyes militares, reprobadas por el derecho público como hechas sin autorización competente y destituidas hasta del apoyo que la fidelidad y el valor dan al vencido para ser respetado en su desgracia. [...] De poco servían la decisión de los liberales, el entusiasmo de la milicia nacional y la actitud de la población. El ejército, que por no combatir en América había abandonado a los realistas, acababa de abandonar a los liberales por no combatir a los franceses”*. El general Manuel Llauder llicenciat a casa seva justifica la deserció dels generals liberals *“para no prolongar, sin objeto ni esperanza, los males del país”* (Manuel LLAUDER: Memorias documentadas del Teniente General Don ... Marqués del Valle de Ribas, Madrid, 1844, pàg.23). Llauder, on home d'ordre, veia amb disgust el liberalisme *“los elementos de discordia que veía diseminados en todas partes, el desenfreno de la prensa, la debilidad de un gobierno, puesto por la misma Constitución, en un estado permanente de dependencia”*, però tampoc es refia dels que pretenien retornar el poder absolut de Ferran VII, ja que *“¿Podían ellos mismos responderme de que aquel rey usaría cuerdate del poder que querían restituirle?”* (pàg.21-22).

comprar places i generals sense aturar-se a discutir el preu³⁷². Lafuente ha escrit al respecte:

“Es que aquel pueblo liberal, que le había, corto en número, pero grande en entusiasmo; aquel pueblo a modo de cobarde fuga del gobierno, había ya entibiado, como entibiaban los ejemplos de falta de valor de los que dirigen las naciones; aquel pueblo, que se encontraba después abandonado de los generales constitucionales, principales encargados de la defensa de la patria, que veía con dolor entrar y avanzar libre y desembarazadamente las huestes extranjeras y presenciaba indignado el loco frenesí, y la feroz algazara con que los fanáticos realistas vitoreaban y aclamaban y festejaban a los invasores, es que ese pueblo así desamparado, sin fuerza para resistir el solo, y sin estímulo para levantarse, o se ocultaba para librarse de la salvaje saña de los rudos partidarios del despotismo, o buscaba un amparo al lado de las bayonetas, agregándose a las filas del ejército que aún se conservaba leal, para ser más adelante sacrificado a la debilidad de los unos y las tropelías de los otros. Así se explica la fácil entrada de los hijos de San Luis y su posesión no disputada de la capital del reino, sin combate, sin triunfo, sin gloria.”³⁷³

A començaments d'agost, i davant l'avanç de les tropes franceses fins l'Arboç, una bona part de l'exèrcit a Catalunya es refugià a Tarragona: *“la continua y numerosa llegada a esta Plaza de tropas del primer ejército, por efecto de las circunstancias, hacen en algún caso gravosa la carga concejil de alojamientos”³⁷⁴*. La situació de Tarragona obligà a l'ajuntament a convocar sessions públiques per tal que els veïns poguessin participar i decidir les mesures a prendre davant les creixents exigències de les tropes i la misèria de la ciutat, i a partir del dia 24 d'agost es decidí de fer sessions diàries. Per exemple, per tractar de com es podria pagar el 10% de propis de l'any 1820 que exigia la Diputació:

“En las circunstancias angustiadísimas en que se halla esta Plaza, cualquier otro nuevo derecho o recargo a los impuestos sobre los objetos del consumo o abasto causaría grande descontento y males transcendentales a la misma seguridad y defensa de la Plaza, al paso que disminuirían los ingresos con que se ha de atender a otras cargas precisas.”³⁷⁵

Afegia l'ajuntament que la Diputació no tenia cap dret a exigir el 10% de propis perquè:

“Pertenece a la Hacienda Pública, o Crédito Público y a los caminos de la Provincia, [y] ha pedido mucho más de los que en tal caso fuera debido, ha pedido lo que no incluye el presupuesto del cargo de este Ayuntamiento acordado por la misma Diputación; y cuando el Ayuntamiento se allana a satisfacer este pedido constándole a S.E. que no tiene fondo algunos disponible, le niega los medios legales de poderlo verificar.”³⁷⁶

Tot plegat no feia sinó augmentar les diferències entre l'ajuntament i la diputació, com assenyalava el primer:

³⁷² Vegeu GONZÁLVEZ FLÓREZ: “Chateaubriand”, pàg.86.

³⁷³ LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.341-342.

³⁷⁴ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió de 6 d'agost, doc.615 (AHMT).

³⁷⁵ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió de 10 d'agost, fol.307. vegeu també les sessions de 3,4,6,11,12,13,15,18 i 19 d'agost (AHMT).

³⁷⁶ Carta de l'ajuntament de Tarragona a la Diputació de Tarragona amb data de 10 d'agost de 1823 (*Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió de 6 d'agost, doc.651, AHMT).

“Este hecho y otros antecedentes confirman que la Diputación quiere deprimir y aburrir al Ayuntamiento de Tarragona. Poco importaría este empeño si el mal resultado que produce obrase solo contra los Consejales; más por gracia se estiende contra el Servicio público, siendo evidente que un Ayuntamiento contrariado y ultrajado, no puede ser útil. El remedio es muy fácil y solo depende de V.S. consiste en que se sirva admitir la dimisión que todos los individuos de este Ayuntamiento hacen de sus empleos, y reemplazarles con arreglo a las facultades que para ello tienen.”

A les exigències de diners, palla, ordi i farina s’hi afegien ara la de llits, llençols i camises per la tropa, motiu pel qual l’ajuntament contestà al cap militar *“la imposibilidad de poder complacerle, y que en atención a la carga que sufre el vecindario de continuo alojamiento, y la ausencia de la mayor parte de los vecinos de arraigo mira difícil poder reunir estos artículos”*³⁷⁷. La MNV de Tarragona demanà que s’armés la MNR per tal d’alleugerir el pes de les tasques que realitzaven, ja que *“las actuales circunstancias al paso que por un lado han aumentado las fatigas de los individuos, han privado por otro a la mayor parte de ganarse la subsistencia y la de sus familias”*, afegint que:

*“Muchos de los individuos que la componen han dado pruebas nada equívocas por haber derramado su sangre, para salvar esta cara patria en la guerra de la independencia; los demás gente de propiedad o alomenos con industria manifiesta o casa abierta, por lo que merecian alguna consideración, y sin presentarse obstáculos podía afianzarse en la vigilancia, la seguridad del pacifico ciudadano, por ser raro que esta clase de gentes haga trahición a su Patria, pues se la harian a ellos mismos, ni que ambicionen otra cosa que la tranquilidad del pueblo y bien estar de su familia., en una palabra con los requisitos todos del reglamento; sus reclamaciones han sido desohidas, sin poder atinar la causa, quizá por no haber sido vozingleros, ni bullangueros, no se han merecido la opinión de que eran tan acrehedores”*³⁷⁸

Cal tenir en compte que la MNV de Tarragona estava integrada l’estiu de 1823 per 286 membres, dels quals 28 (un 10%) havien desertat, i 10 estaven amb llicència³⁷⁹.

A començaments d’agost els liberals encara intentaren algun contraatac contra les línies franceses i reialistes. L’11 d’agost, el cap de la primera divisió, Evaristo San Miguel, sortí de Montblanc cap a Calaf, on hi havia Eroles amb uns 1.500 reialistes que es retiraren cap a Manresa. El dia 13 passà el Llobregat pel pont de Cabrianes, i el 14 es presentà a Moià on fou tirotejat per *“algunos somatenes”*, i quan marxava de Moià fou atacat de nou, ara per la reraguarda, per les tropes d’Eroles (uns 6.000 homes entre reialistes i francesos, alguns cavalls i tres peces d’artilleria), aturant-se a Caldes, on s’anaren replegant totes les forces³⁸⁰.

³⁷⁷ Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessió de 22 d’agost, fol.322 (AHMT).

³⁷⁸ Carta del capità de la MNV, Josep Martí a l’ajuntament de Tarragona amb data de 17 de juliol de 1823 (Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessió de 19 d’agost, doc.652, vegeu també la sessió de 27 d’agost, AHMT).

³⁷⁹ Els capitans de la MNV eren, Jaume Dalmases de la primera companyia (113 homes), Josep Francesc Yxart de la segona (99 homes) i Josquim Osorio de la tercera (74 homes). Les dades a Acuerdos, 1823-III, vol.32, doc. 630 (AHMT).

³⁸⁰ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.336-376.

Un cop organitzats al voltant de Caldes, el Brigadier Llovera i el coronel Lorenzo Cerezo atacaren i refusaren els reialistes, però aquest esperaren l'arribada de més reforços (uns 4.000 homes manats per Moncey) que venien per la carretera d'Igualada. Les tropes liberals es van replegar cap a Moià, Estanys i Prats de Lluçanès, deixant escrit San Miguel que:

“Bien hubiera querido continuar desde aquel punto las operaciones que me propuse, pero alucinados los pueblos lastimosamente, cumplan con la circular que había pasado el traidor Eroles, y se retiraban los habitantes a las montañas, llevándose consigo todos los comestibles; así es que me vi en la precisión de bajarme a este país [el Tarragonès] para poder subsistir.”³⁸¹

Al final baixà per Berga, Solsona, Torà i la Manresana, fins a Tarragona.

A finals d'agost els reialistes i els francesos intentaren un atac contra Tarragona que fracassà³⁸², però la ciutat restà en estat de setge de fet sota el comandament interí d'Evaristo San Miguel³⁸³. La primera mesura que s'ordenà, tenint en compte que *“los almacenes de Tarragona carecen de muchos articulos que son indispensables”*, fou que es realitzés un exhaustiu control *“de las casas de los tenedores de granos y demás efectos, y estraiga las cantidades que se necesiten bajo los correspondientes recibos o libranzas contra la Tesorería de la Nación”³⁸⁴*. Les requis es no acabaren, però, amb les contribucions extraordinàries. Així a començaments de setembre l'Intendent demanava un impost extraordinari de més de 100.000 rals, responent l'ajuntament que:

“A pesar de que esta Ciudad logra exención de contribuciones, de que los vecinos pudientes se han marchado casi todos, y que de los demás pocos han quedado, de que se ha perdido la cosecha del vino, avichuelas y algarrobas, como igualmente que este pueblo está sufriendo la pesada contribución de triplicados y cuadruplicados alojamientos, y también que ya se toman muchos comestibles a sus tenedores con todo lo demás que hay que expresar; procurará el Ayuntamiento en vista de los apuros en que se halla la Patria ocuparse lo más pronto posible hacer un reparto interino ya que no puede proporcionar como quisiera esta cantidad inmediatamente”³⁸⁵

Milans també s'instal·là a Tarragona a finals d'agost, mentre es negava a obeir les ordres de Mina que li manava que sortís amb una nombrosa columna a recaptar contribucions i atacar els francesos. Mina, a més, pretenia separar a San Miguel i Milans perquè entre ambdós hi havia profundes diferències. Tot plegat provocà la dimissió de

³⁸¹ Segons San Miguel amb aquesta expedició causà nombroses baixes als reialistes i francesos: dos caps, catorze oficials, cent vuitanta-cinc homes de tropa i onze cavalls, els reialistes per la seva banda parlen que causaren unes 600 baixes (Acuerdos, 1823-III, vol.32, doc.679, AHMT). Vegeu també HUGO: Histoire..., II, pàg.151-165.

³⁸² Vegeu els expedient personals de Josep Caralt i Pere Solà (AGM-S, S1°D1ª, lligalls C-1186 i S-3019). Vegeu l'intercanvi de correspondència entre Mina i Moncey a J.M.R.: Memorias..., II, pàg.405-439.

³⁸³ Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessions de 28, 29, 30 i 31 d'agost (AHMT).

³⁸⁴ Carta de Evaristo San Miguel a l'ajuntament de Tarragona amb data de 29 d'agost de 1823 (Acuerdos, 1823-III, vol.32, doc.676, AHMT)

³⁸⁵ Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessió d'1 de setembre, fol.335-336, doc.680 (AHMT).

Milans del comandament, que passà a Llobera, i com que aquest tampoc l'acceptà el passà a Aldama³⁸⁶. La ciutat restà en estat de setge de dret amb l'arribada a començaments de setembre de Francesc Milans del Bosch, motiu pel qual l'ajuntament dimití en ple al passar el comandament de la ciutat a mans militars, però Milans no acceptà la dimissió i obligà l'ajuntament a continuar però sota les seves ordres³⁸⁷. A finals de setembre era la Junta de fortificació i vigilància la que presentava la seva dimissió a Milans, al·legant que es trobava "*reducida a un estado de nulidad ya por carecer de facultades, ya por falta de fondos*", i això l'impedia de complir les seves funcions fins al punt de no poder assegurar les portes d'entrada a la ciutat:

*"Por donde se introducen diariamente espías, que ya llevando y trayendo correspondencia a los enemigos exteriores e interiores, ya esparciendo malas noticias para hacer desmayar el espíritu público, ya seduciendo al Soldado para la deserción, nos acarrear males incalculables y consiguen aquellos sostener la guerra de intriga con que hasta ahora han podido en otros puntos lograr algunas ventajas."*³⁸⁸

A més en aquests mesos es canvià de Cap polític sovint, primer Juan Antonio de Aldama substituï a Jacobo Gil de Avalu el mes d'agost, i a començaments de setembre, Fernando Miranda substituï al primer³⁸⁹. Tot i això a començaments d'octubre encara s'intentava donar una imatge de normalitat convocant les eleccions parroquials per a elegir els Diputats a Corts per la legislatura 1824-1825: "*despreciad la seducción que en tales casos suele aparecer y no escuchéis las voces sediciosas de inquietud que difunden los malévolos para arredraros*", deia l'ajuntament en un ban públic³⁹⁰.

A principis de setembre els francesos i els reialistes ja eren amos del Penedès i el Camp de Tarragona on havien posat com a cap militar el general Josep Manso. El general Eroles instal·là el seu quarter general, a finals de setembre, a Vallmoll, després de la batalla del dia 13³⁹¹, amb la intenció d'atacar Lleida en una ofensiva, iniciada des de Tarragona i Fraga per envoltar aquesta ciutat³⁹². La pressió sobre Tarragona era cada cop més forta i els francesos estaven aquarterats a Altafulla, el Vendrell, Valls i

³⁸⁶ Vegeu MINA: *Memorias...*, II, pàg.56-78.

³⁸⁷ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessions de 5, 6, 8, 24, 27 i 29 de setembre, doc. 691 i 738 (AHMT).

³⁸⁸ Carta de la Junta de fortificació i vigilància al general Milans, amb data de 25 de setembre de 1823 (*Acuerdos, 1823-III*, vol.32, doc. 710, AHMT).

³⁸⁹ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessió d'1 d'octubre (AHMT).

³⁹⁰ "*El Ayuntamiento Constitucional a sus Ciudadanos*", Tarragona, 8 d'octubre de 1823 (*Acuerdos, 1823-III*, vol.32, doc. 727, AHMT)

³⁹¹ Vegeu l'expedient personal de Pere Solà a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 3019.

³⁹² Informació a AHMI, lligall 39, expedient 6. Vegeu l'expedient personal de Josep Caralt (AGM-S, D1ªS1ª, lligall C-1186).

Vallmoll³⁹³. La vila de Valls encara fou conquerida esporàdicament el 24 de setembre quan Evaristo San Miguel es desplaçava amb més de dos mil homes cap a Lleida. A començaments d'octubre tant Milans des de Tarragona, com San Miguel des de Lleida realitzaren diferents sortides per cobrar contribucions i alleugerir els setges a aquestes dues ciutats: *“se ocupaban en recorrer los pueblos de la inmediación y conducir presos a la plaza para estrecharles el pago de contribuciones y recoger en las poblaciones toda clase de artículos que necesitaba la tropa”*³⁹⁴.

Al llarg de l'estiu anaren arribant a la ciutat de Barcelona molts expatriats com assenyala Mina:

*“A medida que avanzaban unos y otros, facciosos y franceses, enemigos de igual categoría para conmigo, y para con mi patria, se iban replegando las desgraciadas familias comprometidas por la causa nacional, en razón de su fidelidad a los juramentos a que el mismo rey las había obligado por su ejemplo y mandato, y en Barcelona, como plaza más segura, se aglomeraba el mayor número”*³⁹⁵.

I el mes d'agost a Barcelona s'intentaren diferents mesures per a conservar l'ànim i l'esperit de lluita de la població, tot i que cada cop es feren més evidents les diferències entre Mina, que cercava una solució purament militar, i els exaltats que propugnaven la unió de l'exèrcit i el poble amb armes: *“Si ciudadanos militares del ejército permanente, milicianos voluntarios; hombres libres de todas las naciones, unámonos, y la causa de la libertad triunfará como una exhalación”*³⁹⁶. Una d'aquestes actuacions fou la d'obrir una subscripció per al *“derribo del edificio que fue de la Inquisición”*³⁹⁷, o la de permetre el culte i la visita a la verge de Montserrat que fou acuradament portada perquè no caigués en mans dels reialistes i francesos, pel valor simbòlic que tenia entre els catalans³⁹⁸.

A finals d'agost l'exèrcit liberal encara intentà trencar el setge de Barcelona amb expedició comandada per Roten amb 7.000 soldats d'infanteria i 300 de cavalleria, però

³⁹³ HUGO: *Histoire...*, II, pàg.163-172.

³⁹⁴ MINA: *Memorias...*, II, pàg.63-88 (la cita a la pàg.88). També, *Diario de Barcelona*, de 18 de setembre de 1823. Per la situació de la província de Tarragona vegeu HUGO: *Histoire...*, II, pàg.149-180. En una d'aquestes sortides San Miguel va ser fet presoner 19 d'octubre prop d'Osca amb la pèrdua de 40 homes morts i 120 presoners. Mitjan mes de novembre el Capità general d'Aragó comunicava a la Regència que tenia a la presó a Evaristo San Miguel, José Pesino Degà, i el canonge de Monzó José Barber, i demanava que els encartessin i reclamessin aviat sinó els francesos els deixaren marxar (carta de 12 de novembre de 1823).

³⁹⁵ MINA: *Memorias...*, II, pàg.20.

³⁹⁶ Vegeu la defensa d'aquesta posició que fa un anònim Ollistac des del *Diario de Barcelona*, de 30 de juliol de 1823.

³⁹⁷ ACA-RA, Registre 1.421, fol.153 (4 d'agost de 1823), expedient 271, caixa 23.

³⁹⁸ ACA-RA, Registre 1.421, fol.166 (16 de juliol de 1823), expedient 284, caixa 23. Vegeu també MATA: *Els Móns...*, pàg.184-185.

no aconseguiren ni sortir de Barcelona. En realitat era una maniobra de distracció que va permetre Mina de desfer-se d'aquells exaltats que s'oposaven a la seva posició favorable a un pacte amb els francesos, tot desterrant-los a Mallorca: els batlles Ramon M. Sala, Antoni Rodon i Francesc Raüll³⁹⁹, el director de El Indicador Catalán, Antonio Guillén de Mazón, el tinent coronel Josep M. Roth, entre altres. Els tres batlles constitucionals foren substituïts per Vicenç Cabanillas, Antoni Rodon i Antoni Cortada⁴⁰⁰.

A finals d'agost les autoritats constitucionals de les Balears feien una crida als ciutadans anglesos que donaven suport a la Constitució pintant-los una situació de la península, més desitjada que real:

*“Nuestra Soberanía, centrificada en Cádiz, se halla en el ejercicio pleno de sus augustas funciones; Provincias enteras, como las ultramarinas, la de estas Islas, la de Canarias; de la Península, las de Lérida, Chinchilla, Extremadura, Asturias, Galicia, con las posesiones de Africa, mantienen, sin excepción de Pueblo, su absoluta libertad constitucional, y sus relaciones con las Cortes y Gobierno; y de las otras os podemos asegurar, que en todas se victorea la Constitución, menos en aquellos territorios parciales, e indefensos, que accidental, o precariamente pisan algunas hordas de facciosos, o fracciones del ejército francés. De esta verdad son públicos testimonios las plazas de Pamplona, San Sebastián, Figueras, Barcelona, Peñíscola, Alicante, Cartagena, Cádiz y otras, invencibles todas sin disputa, para esta singular casta de salteadores, a quienes por otra parte hacen, y no pueden menos de hacer temblar los valientes ejércitos, y otros numerosos cuerpos de Patriotas que tenemos en pie, y que de día en día van recreciendo contra aquellos en todos los puntos; a que ha de ser consiguiente, cuanto necesaria su desesperación, hasta el extremo del abandono, en resultas de vuestro influjo y cooperación.”*⁴⁰¹

Anglaterra, tot i la neutralitat del seu govern es convertí en un dels principals suports de l'exèrcit liberal espanyol durant la invasió francesa. Aquests suports que provenien de la societat civil anglesa, no pas del seu govern, tenien com a destinatari preferent Galícia, i

³⁹⁹ Francesc Raüll Julià, escriptor i polític barceloní, decidit liberal com demostrà en la guerra del francès i en la conspiració de Lacy. Durant el Trienni fou membre de la Societat Patriòtica Barcelonina de Bons Amics, un destacat publicista de la llibertat, tinent de la MNV i batlle de la ciutat l'any 1823. El seu caire radical feu que Mina el fes fora de la ciutat al final del setge francès de 1823. En la seva marxà en llaüt a Cartagena foren apressats pels francesos i després de diverses peripècies aconseguí de exiliar-se a França. Es publicà el seu Discurso pronunciado por el ciudadano Francisco Raüll en la sociedad Patriótica Barcelonense de los buenos amigos, en la sesión del 28 de junio de 1820, en el acto de discutirse la proposición hecha de pedir a las cortes una amnistía general para los afrancesados, Barcelona, 1820. Per la seva biografia completa vegeu DBTL, pàg.553-554, DHL, pàg.892 i OLLÈ: Les Bullangues..., II, pàg.357-358.

⁴⁰⁰ CRESPI: Diario..., fol.57.

⁴⁰¹ “A los ciudadanos ingleses miembros del Ayuntamiento, y de la Asamblea Patriótica de Londres, Protectores de la independencia y libertad de España. Las autoridades y patriotas de la ciudad de Palma capital de la provincia de las Baleares”, Palma de Mallorca, Impremta de Domènec Garcia, 30 d'agost de 1823, signada pel comte d'Almodovar Comandant general, Genis Quintana Cap polític, el Bisbe de Mallorca i l'Intendent Lorenzo Peraveles, i el batlle i regidors de l'ajuntament de Palma.

s'hi trametien: armes, roba, diners, etc.⁴⁰² Un Comitè d'Espanya a Londres era l'encarregat de coordinar les subscripcions i remetre les trameses.

El 10 de setembre sortí pel port de Barcelona una nova expedició de l'exèrcit liberal formada per 2.500 homes (soldats, milicians, miquelets i emigrats) i comandada pel Brigadier Manuel Fernández que desembarcà a Montgat (darrera les línies de l'exèrcit francès que assetjava Barcelona) per dirigir-se cap a Figueres a ajudar les tropes assetjades al seu castell, mentre una altra columna entretenia l'exèrcit que posava el setge pel nord-est de la ciutat. Mina aprofità l'ocasió per treure's de sobre les tropes més contràries a les seves posicions i allunyar-les així de Barcelona⁴⁰³. La columna expedicionària no aconseguí però el seu objectiu i fou derrotada pels francesos comandats pel baró de Damas a Llers els dies 15 i 16 de setembre⁴⁰⁴. Aquesta derrota accelerà la rendició del castell de Sant Ferran de Figueres que defensava Santos San Miguel (23 de setembre)⁴⁰⁵.

A Lleida la segona quinzena de setembre encara es confiava en la victòria com demostren les ordres de l'ajuntament per tal de cobrar "*el veinteno sobre la vendimia procedente del término y huerta de esta Ciudad*" i d'organitzar una companyia de la MNV amb els expatriats dels pobles instal·lats a Lleida, a la qual s'oferiren voluntaris la majoria d'ells: "*para acudir a cualquier punto donde se les destine, y ayudar la cortísima guarnición de la plaza en cuanto les sea posible*"⁴⁰⁶. A finals d'agost Pablo de Mier, coronel d'Infanteria, Governador militar de la plaça de Lleida i Comandant militar de la província publicà un ban en nom de la Comissió de vigilància i seguretat de la plaça, sobre el

⁴⁰² Sobre el paper del govern anglès respecte d'Espanya l'any 1823 vegeu GUERRERO: "La política...", pàg.234-239. També les notes de GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, I, pàg.749-750, i COSORES: "England...".

⁴⁰³ *Sucesos...*, pàg.40-41 i MINA: *Memorias...*, II, pàg.75-79. Vegeu també *Extraordinario al Realista Manresano*, núm.43, de 21 de setembre de 1823.

⁴⁰⁴ Notícia que arribà a Barcelona el dia 24 de setembre, i el 28 entrà a la ciutat un emissari francès que portava 83 cartes de presoners de l'acció de Llers (CRESPI: *Diario...*). Vegeu també RAHOLA: "Estudis...", pàg.27-28, que dona les dades, basant-se en fonts franceses, de 400 morts i 2.000 presoners en l'exèrcit liberal, i que a les pàg.29-30 dóna una petita nota biogràfica. Amb Damas anaven tres batallons espanyols encapçalats per Courten, Nurjo i Mossèn Anton (SOBRAQUÉS: "Mémoires...", pàg.209, pàg.207-227 per la campanya d'aquesta columna per terres gironines i barcelonines, ja que també participà en el bloqueig de Barcelona, i pàg.220-223 per l'acció de Llers). Vegeu també GEOFFROY: *L'expédition...*, pàg.175-179 i GALLI: *Memorias...*, pàg.233-238.

⁴⁰⁵ Vegeu SOBRAQUÉS: "Mémoires...", pàg.24-26 i HUGO: *Histoire...*, II, pàg.175-201. La notícia arribà a Barcelona el 24 d'octubre (CRESPI: *Diario...*).

⁴⁰⁶ Bans de l'ajuntament de Lleida amb dates de 18 i 30 de setembre de 1823 (AHPL, caixa 1417). Ofici de la Junta Auxiliar de Defensa Nacional de la Província de Lleida a l'ajuntament amb data de 27 de setembre de 1823 (AHPL, caixa 1451). Vegeu J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.376-404, amb la

control polític de la població: amenaçant de ser jutjats militarment aquells que tinguessin comunicació, verbal o escrita, amb l'enemic -“*todo el que en privadas conversaciones contribuyere a apagar el espíritu nacional, aunque sea en tono de chanza, e hiciere desprecio de los medios y providencias que tomen las autoridades para resistir a los enemigos de nuestras libertades*”-, tothom que aplaudeixi el comportament de l'enemic, que critiqui les operacions de l'exèrcit nacional, que difongui victòries falses dels enemics, i que permeti reunions sospitoses a casa seva⁴⁰⁷.

A Barcelona el bloqueig naval de la marina francesa causà força maldecaps als nombrosos comerciants anglesos instal·lats a la ciutat comtal, com mostra la carta del Consolat General d'Anglaterra a la Regència del Regne a començaments d'agost: “*habiendo visto por los papeles públicos que las fuerzas Españolas y Francesas han formado el bloqueo de Barcelona por mar y por tierra haciendo preparativos para poner un sitio formal*”⁴⁰⁸. Mentre aquesta es feia l'orni dient que no hi havia cap vaixell espanyol en aquest bloqueig: “*no consta que haya ningunas fuerzas de la Marina Española en el bloqueo de Barcelona*”, segons el secretari d'Estat Luis M^a Salazar⁴⁰⁹. En tot cas, el consol anglès a Barcelona gestionà davant la Regència del Regne la sortida de les cases de comerç angleses (persones i béns) d'aquesta ciutat vers la de València, cosa que fou autoritzada pel secretari d'Estat:

“*Acceder a la solicitud de extraer los efectos pertenecientes a las casas de comercio de aquella nación [Anglaterra] establecidas en Barcelona sin que se les moleste por los sitiadores de mar y tierra, [...] previniendo se tomen las medidas convenientes de seguridad para que a pretexto de propiedades inglesas no se saquen otras de la plaza con infracción.*”⁴¹⁰

A començaments de setembre, les Corts formaren una “*Comisión especial de las Cortes nombrada al efecto para examinar la memoria del gobierno en relación a la*

correspondència que es creuaren el comte de la Roche-Aymon que assetjava Lleida i Pablo de Mier que la defensava, a començaments d'octubre i fins el 19 que se signà la rendició de la plaça.

⁴⁰⁷ Amb data de 26 d'agost de 1823 (AHPL, caixa 1451). Coneixem d'un judici sobre aquesta qüestió en el qual s'hi veieren implicats el prevere Joan Baptista Genovés, que actuà d'intermediari entre la senyora Portolà de Balaguer i el coronel del batalló lleuger núm.4 aquarterat a Lleida (amb data de 19 de setembre de 1823, a l'AHPL, caixa 1451)..

⁴⁰⁸ AHN, Estado lligall 2.983 (carta del cònsol general britànic als ports de Catalunya al secretari d'Estat, amb data de 6 d'agost de 1823).

⁴⁰⁹ AHN, Estado, Lligall 2.983 (carta de 10 d'agost de 1823).

⁴¹⁰ Cartes de 6, 8, 11 i 14 d'agost de 1823 (AHN, Estado, lligall 2.983). Vegeu la comunicació de la Regència a l'ambaixador de França amb data de 8 d'agost de 1823, autoritzant al Cònsol general d'Anglaterra a Barcelona perquè les cases de comerç angleses a Barcelona i els seus familiars poguessin sortir de Barcelona amb les seves propietats, però vigilant que no traguessin altres coses.

*situación general del país y la intervención de las tropas extranjeras*⁴¹¹. Segons l'informe de la Comissió la situació pel liberals era caòtica:

“El estado deplorable de la nación; las defecciones de algunos gefes militares; los reveses a ellas consiguientes. De resultas nuevos desastres y escasez absoluta de fondos; las tentativas del gobierno para obtener una suspensión de armas y una negociación que guíase a una paz honrosa; los esfuerzos del mismo hasta ahora para interesar en la mediación a una potencia neutral y poderosa [Angleterra]; y la respuesta del enemigo negándole a admitir otra basa de armisticio o tratado que la entrega del Rey y de su Real familia y la isla gaditana a las tropas francesas, en la esperanza de que S.M. ya en su poder dará o al menos prometerá a la nación las instituciones que en su sabiduría pudiera juzgar más convenientes a las costumbres y a la índole de sus pueblos.”

A Catalunya la situació també era desesperant pels constitucionals, com assenyalava Mina: *“Oprimida la provincia de Tarragona, y expuesta su capital a ser rigurosamente bloqueada por las grandes fuerzas enemigas que se habían acercado, y que no podían llevar otro fin que el de encerrar en aquella plaza todo nuestro ejército operante, y estrechada por otra parte, extraordinariamente, la plaza de San Fernando de Figueras des de los primeros días del mes”*⁴¹².

Malgrat aquestes informacions i la indiferència d'Anglaterra⁴¹³, el govern proposà a les Corts de continuar lluitant: *“es imposible que el gobierno sacrifique su honor, sus principios, sus obligaciones y el decoro nacional, ni mientras tenga a su cargo tan sagrado depósito se logrará jamás que consienta en mancillarle”*, proposta que fou acceptada tant per les Corts (sessió de 9 de setembre de 1823), com pel Consell d'Estat (sessió de 8 de setembre de 1823), en aquest cas deixant clar que la resistència només s'havia de mantenir si era possible la victòria. La concentració de tots els poders a Cadis envoltat de tropes franceses a començaments de setembre era una situació força delicada, que motivà algunes crítiques de les Corts vers el govern respecte que aquest no havia pres totes les mesures de seguretat necessàries:

*“La seguridad de la Isla está identificada hasta cierto punto con la subsistencia del régimen constitucional. [...] Voces esparcidas con bastante generalidad entre personas de todas clases, y que se estienden aún en los periódicos, anuncian, que no está hecho todo lo necesario para la defensa, y que no se hace todo lo posible, a lo menos no se hace con la celeridad que exigen las circunstancias”*⁴¹⁴

⁴¹¹ La comissió va emetre el seu informe el 7 de setembre de 1823 (ACD, PRFVII, t.56, fol.340-342). Sobre la situació de Cadis en aquells darrer mesos trobem abundant informació generada pel ministeri de Guerra a l'ACD, PRFVII, t.56, fol.338-402, i t.59, fol.300-360.

⁴¹² Vegeu MINA: *Memorias...*, II, pàg.75.

⁴¹³ Vegeu PELOSI: “La política...”, LI-LII, pàg.391-395. FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: *Estudio...*, I, pàg.140, analitza d'aquesta manera la posició d'Anglaterra: *“También la defendió Inglaterra, pero platónicamente, como tiene por costumbre esta nación, tan desordenadamente amante de la paz con los pueblos fuertes, y sobretudo de la economía”*.

⁴¹⁴ Informe de la Diputació permanent de les Corts amb data de 4 de setembre de 1823 (ACD, PRFVII, t.59, fol.38-46).

Una de les poques esperances que restaven a les autoritats constitucionals era que la divisió dins el realisme els fes fracassar finalment, tal i com expressava El Espectador de Cadis:

*“Ya empiezan a desconfiar unos de otros, a distinguirse con denominaciones que marcan la subdivisión de su partido en “pasteleros” y “realistas puros”, es decir en hombres que quieren el sistema representativo bajo distinta forma que el que existe y juraron el rey y la nación, y en absolutistas netos que solo ansian el despotismo en toda su extensión. [...] Esto lo confirma el cambio de conducta del general de las tropas enemigas que tanto a disgustado a los serviles.”*⁴¹⁵

A finals de mes però, en una votació a les Corts, sobre si calia facilitar la sortida del rei o no es feu patent la divisió del cos legislatiu, i entre els diputats catalans que havien seguit fins a Cadis, així mentre Surrà, Rey i Adan, votaven a favor d'entregar al rei només en cas d'estar perduts, altres com Busaña, Prat, Salvato, Septien i Navarro eren partidaris d'alliberar-lo ja. Mentre, el rei mantenia una abundant correspondència amb Angulema⁴¹⁶. La derrota en la batalla del Trocadero significà l'inici de la fi⁴¹⁷. El dia 30 de setembre el rei havia signat un decret prometent, *“un olvido general, completo y absoluto de todo lo pasado, sin excepción alguna, para que de este modo se restablezcan entre todos los españoles la tranquilidad, la confianza y la unión, tan necesarias para el bien común, y que tanto anhela mi paternal corazón”*⁴¹⁸. L'endemà, dia 1 d'octubre, en signava un altre anul·lant l'obra del Trienni, *“son nulos y de ningún valor todos los actos de gobierno llamado constitucional, de cualquiera clase y condición que sean, que ha dominado a mis pueblos desde el 7 de Marzo hasta el día 1ª de Octubre de 1823. [...] apruebo todo cuanto se ha decretado y ordenado por la junta provisional de gobierno y*

⁴¹⁵ El Espectador, de 31 d'agost de 1823 (ACD, PRFVII, t.59, fol.51-54).

⁴¹⁶ Vegeu ACD, PRFVII, t.56, fol.402-487.

⁴¹⁷ Vegeu GARCÍA LEON: La Milicia..., pàg.121-131. També COPONS y NAVIA: Memorias ..., pàg.157-172, i Estraordinario al Realista Manresano, núm.40, de 16 de setembre de 1823: *“Manresanos: valor y constancia. Ya veis como el Dios de los Ejército va coronando los esfuerzos de los valientes aliados, en defensa d ella justa causa”*. Sobre aquests darrers dies del règim constitucional a Cadis vegeu MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.236-248, ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.249-260 i OBSERVACIONES..., pàg.183-188. AHN, Estado, lligall 2.840. Més informació sobre la guerra a altres indrets d'Espanya a AHN, Estado, lligall 2.960. Sobre aquest atac vegeu SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.75-81, i Fátima SALAVERRY: *“El asalto del Trocadero y la invasión de los Cien mil hijos de San Luis en Cádiz”*, dins Trocadero, núm.1 (1989), pàg.209-216.

⁴¹⁸ Els textos dels decrets de 30 de setembre i d'1 d'octubre de 1823 han estat reproduïts per BAYO: Historia..., III, pàg.152-162. El canvi ha estat justificat per la historiografia tradicionalista, vegeu com exemple FERRER i altres: Historia..., II, pàg.131. També el Estraordinario al Realista Manresano, núm.53, de 9 d'octubre de 1823, assenyalava que *“El Monarca Español ha prometido el olvido de las opiniones pero no de las acciones”*. Mitjan mes d'octubre, Carvajal es queixava de la manca de tropes a Madrid davant l'arribada del Rei, per això s'ordenà mana que hi continuessin les forces franceses (Carta de la Regència a l'ambaixador francès amb data de 21 d'octubre).

por la regencia del reino”⁴¹⁹. Però, com afirmava Urquinaona:

*“Si como dice el decreto: los españoles dieron pruebas públicas y universales de desprecio y desaprobación del régimen constitucional; si el voto general clamó por todas partes contra este sistema y por el sostenimiento del gobierno absoluto y de la religión santa, al modo que quisiera el canónigo Saez ¿quien redujo ‘los ejércitos de la fe’ a la mísera situación de buscar asilo de la Francia, abandonando la casa de Irache, Castellfollit, la Conca de Tremp y las últimas trincheras de Urgel? Ellos desaparecieron, y después de haber perdido cajas, vestuario, armas, municiones y cuanto obtuvieron del gobierno francés, lograron ser reemplazados por el valiente ejército del duque de Angulema, cuyos ‘esfuerzos denodados’ nos dejaron la facultad de presentarle en un solo rasgo de Demóstones el triste cuadro de nuestra situación debida a sus triunfos y sus victorias.”*⁴²⁰

El dia 8 es publicava a Catalunya l'esmentat decret i una còpia de la Gaceta Extraordinaria de Madrid del dia 3 d'octubre, manant que “*mañana se cante un solemne*

⁴¹⁹ Decret circulat a Catalunya per Eroles amb data de 17 d'octubre de 1823 (AHMR, lligall 2.6.4.7). Uns dies abans ja havia manifestat al duc d'Angulema que “*el olvido general*” que havia promès es referia només “*en quanto a opiniones, no en quanto a hechos. En quanto a gobierno no he prometido ninguno, pues no se la voluntad de mis Pueblos, y estoy resuelto a no hacer nada hasta llegar a Madrid*” (carta de Ferran VII al duc d'Angulema, datada a Cadis el 27 de setembre de 1823, reproduïda per ORTIZ DE LAS HERAS: “Papeles de Ugarte”, núm.3, pàg.218-219). El marquès de las Amarillas un reialista que havia donat suport al rei durant el Trienni diu a les seves memòries: “*El Rey, libre ya de sus opresores por la fuerza de las bayonetas francesas, sale de su nulidad y, en vez de aprovecharse de su poder para hacer el bien del Reino, oye solo los consejos de hombres pérfidos y fanáticos y se pone al frente de una reacción que oprime de otro modo al país, pasando este, sin intermedio, de un mal a otro mayor.*” (GIRON: Recuerdos..., II, pàg.276). Mina deixarà escrit que quan el rei es veié en mans franceses “*se olvidó de cuanto había prometido, y el mismo dio el ejemplo y principio a una furiosa reacción, que tanto llanto, tantas penas, sangre y víctimas costó a la desventurada patria*” (MINA: Memorias..., II, pàg.89). URQUINAONA: España ..., pàg.7: “*El refuerzo de cien mil bayonetas que lanzaron del suelo español las luces y hombres capaces de contrariar sus designios, puso en sus manos todos los medios de asaltar el poder. Repuestos entrambos clerics con la adquisición de los bienes ajenos y con facultad de alucinar, seducir, recompensar y arredrar a los oprimidos, se multiplicaron a proporción de las concesiones y privilegios*”, vegeu també les pàg.49-54. MESONERO: Memorias..., pàg.246: “*al pisar tierra, anuló deslealmente su espontáneo decreto d ella noche anterior y firmó el nefasto manifiesto que le presentó el ministro don Víctor Sáez, en que, siguiendo su costumbre, condenaba todo lo hecho en aquel periodo y establecía el absolutismo más desatentado y señudo*”. També CAZE: La vérité..., pàg.34-40. MENÉNDEZ PELAYO: Historia..., III, pàg.523 ha dit que “*Cuando Fernando VII entra en Madrid, la obra de reparación ha estado realizada por la Junta de la Regencia que estableció el duque de Angulema y los guerrilleros realistas*”. Joaquin Costa: Historia ..., pàg.210, valorava d'aquesta manera el saldo negatiu del regnat de Ferran VII, fent seves les anàlisis de Sanz del Río: “*costó su reinado de 25 años, 6.000 españoles suplicados por opiniones políticas, 250.000 muertos en la guerra de la Independencia y en las dos siguientes de 1823 y 1827, y cerca de 30.000 proscritos en las dos reacciones de 1814 i 1827[1823?]*”. Chateaubriand recriminava a Talaru de no haver-lo avisat dels excessos dels caps reialistes i del consentiment de la Regència vers ells (carta datada a París el 27 d'agost de 1823 reproduïda a CHATEAUBRIAND: “Guerre...”, pàg.312-314).

⁴²⁰ URQUINAONA: España ..., pàg.194, nota 22 a la pàg.54. Fins i tot, un reialista moderat com el marquès de MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.245-246, assenyalava: “*La revolución no concluyó, se abrió un nuevo campo a las pasiones y a la suerte de la infeliz España, una sima en que acaso un día se hundirá para siempre. [...], vemos conducido el desenlace por manos pérfidas, por maquinaciones de una facción imitadora de los Jacobinos, hasta en los misteriosos e infernales medios de asegurar su mando y su influencia por manejos de Corporaciones secretas, elementos eternos de los males públicos de todos los países que las han sentido; vemos la restauración conducida por la discordia, que con un puñal en la mano, y las voces del Rey absoluto, Inquisición y Religión en los labios, recorre este suelo infortunado*”.

*Te Deum y que haya tres noches de iluminación general*⁴²¹. I el dia 9 els nous ajuntaments catalans manaven fer “*iluminacions ab tot lo esplendor posible, en los frontis de sas casas; y el que non farà serà considerat per de sentiments contraris a la llibertat de Sa Magestat.*”⁴²². El dia 10, francesos i reialistes feien festa grossa a Altafulla pel decret del Rei⁴²³. Mentre, el 20 d’octubre, l’anglès W. Tarmen escrivia al capità Harley, manifestant-li que:

*“Supongo que la causa de la libertad está ya sin esperanza en España, por la traición y cobardía de sus infames generales y de la Regencia sedienta de sangre y ayudada de las bayonetas de los franceses, quienes como pobres esclavos engañados están fabricando cadenas para sí, así como para España, sólo para dar gusto a una raza déspota de Borbones, enemigos de la libertad nacional, quienes no hace muchos años andaban rodando en este país pidiendo quizás pan y quienes son la verdadera causa de las anteriores y actuales aflicciones de la desgraciada y degradada España, pues si hubiese gobiernos libres en Francia, España y Portugal, su tiránico ... les trataría de otro diferente modo, y entonces la Europa podría reirse y burlarse de la Condenada Alianza blasfemadamente llamada Santa.”*⁴²⁴

El mes de setembre les tropes de l’exèrcit constitucional a Catalunya es trobaven totes arrecerades a les places fortes del principat que restaven a les seves mans: Milans i Llobera a Tarragona, San Miguel a Lleida, i Mina i Roten a Barcelona, a més de la petita guarnició d’Hostalric que encara resistia⁴²⁵. La resistència dels liberals era cada cop més feble i els reialistes i els francesos, a començaments de setembre, eren amos de Catalunya amb l’excepció d’algunes places fortes que restaven en mans de l’exèrcit liberal i que anirien caient al llarg dels mesos de setembre (Figueres dia 26) i octubre (Lleida el 18 - assetjada des del dia 3)⁴²⁶. Les notícies que el front liberal s’anava esfondrant progressivament i les conseqüències derivades dels tres mesos de setge feren que el mes d’octubre esclatessin a Barcelona conflictes entre els dirigents i els habitants. Situació agreujada quan es conegué que el govern i les Corts havien estat dissolts i que el rei era a mans dels francesos. Tot plegat portà l’ajuntament de Barcelona a llençar una proclama

⁴²¹ La Gaceta extraordinaria de Madrid va ser reproduïda arreu, com mostra un exemplar reimprès a Vilafranca per l’impremta Vilalta. El Te-Deum se celebrà arreu. Vegeu com exemple el que tingué lloc a Sant Boi de Llobregat el 12 d’octubre de 1823, segons Pau Parcet per “*aber alcanzat lo nostre Rey Fernando Setè, que estava detingut y acituhat en Cayts per la Nació Constitucional Española*” (CODINA (ed.): Llibre de politiqueses..., pàg.244).

⁴²² El text correspon a l’ajuntament d’Igualada (AHMI, lligall 38, expedient 02). Una altra mostra a Sallent on es celebraren les festes el dia 15 d’octubre (Suplemento al Realista Manresano, de 18 d’octubre de 1823).

⁴²³ Diario de Barcelona, de 12 d’octubre de 1823.

⁴²⁴ “Indice...”, fol.179v.-180.

⁴²⁵ HUGO: Histoire..., II, pàg.307-321.

⁴²⁶ Expedients personals de Josep Caralt, Pere Miró i Josep Nadal a l’AGM-S, S1°D1ª, lligalls C-1186, M-3383 i N-211. Per l’ocupació francesa de Lleida vegeu LLADONOSA: Història de Lleida, pàg.700-704, i Historia de la Diputación..., pàg.48-50.

als seus habitants el dia 12, en el qual s'assenyalava que aquestes notícies havien “*despertado el furor en el gran número de los acérrimos entusiastas por la libertad y sembrado el abatimiento y la desconfianza en los ánimos de los hombres débiles, susceptibles de todo acomodamiento. La exasperación en los unos y la facilidad en los otros pudieran ocasionar males de la mayor transcendencia a la patria, si la cordura y el tino no dirigiesen nuestros cálculos y recelos*”, i cridava els barcelonins a “*permanecer inalterable, reservándose el derecho de pesar sus intereses particulares, y preferir sepultarse en las ruinas de los hermosos edificios que la adornan a ceder con ignominia y arrastrar los hierros de una vergonzosa esclavitud*”⁴²⁷. Proclames semblants llençaren la Diputació i els governadors eclesiàstics de Barcelona amb dates de 13 i 14 d'octubre. Però malgrat les proclames, com assenyala Mina “*ya no hubo sosiego en Barcelona desde este tiempo: todos se apuraban y todos me apuraban, y lo que mayor aflicción causaba era la falta de recursos metálicos*”⁴²⁸. Per tal d'aconseguir-los ordenà a diversos capitalistes barcelonins (Fontanellas, Ramisa, Plandolit, etc.) que comprassin finques del Crèdit Públic, això si a meitat del preu en que havien estat taxades (6.433.000 rals), per un total de 3.740.000 rals. Mina aconseguí amb això quasi tots els recursos previstos amb els quals pretengué realitzar un darrer intent, ajudant les places de Tarragona i Lleida.

Però la situació a Barcelona començava a ser preocupant:

*“Entonces empezaron a oírse en Barcelona las fatídicas voces de capitulación y convenio. De nada había servido la paciencia con que habíamos soportado los rigores del bloqueo, ni el valor con que nos habíamos batido en el llano y aun en más apartados puntos con un enemigo tan superior en fuerza y en disciplina; de nada las trágicas escenas que habían ocurrido en muchas familias a las cuales devolvían gravemente herido, cuando no frío cadáver, el que fue su sostén y amparo y que cayó víctima de su arrojo en el campo de honor a causa de haber trocado los útiles de su oficio por las armas del soldado.”*⁴²⁹

Tot plegat conduí a un avalot exaltat el 23 d'octubre que fou sufocat per Mina, que expulsà l'endemà els seus caps (els coronels Josep Costa i Tadeo Aldea, el comandant de la Milícia Josep Portell, el batlle Vicenç Cabanilles, etc.)⁴³⁰. A Barcelona l'ajuntament es mostrava partidari de continuar la defensa de la ciutat⁴³¹. El menestral Mateu Crespi ens

⁴²⁷ “El Ayuntamiento Constitucional de Barcelona a sus habitantes. Ciudadanos”, Barcelona, 12 d'octubre de 1823 (també reproduïda per MINA: *Memorias...*, II, pàg.90-93.

⁴²⁸ MINA: *Memorias...*, II, pàg.893-97.

⁴²⁹ COROLEU: *Memorias...*, pàg.118.

⁴³⁰ Vegeu la versió de Mina a MINA: *Memorias...*, II, pàg.99-100.

⁴³¹ AHCB, *Actas*, sessions de 15, 22, 23 i 24 d'octubre de 1823. Aquest procés ha estat explicat amb detall per DUEÑAS: “El sitio de Barcelona de 1823”, pàg.129-133. Vegeu també COROLEU: *Memorias...*, pàg.119-120

ha deixat la seva descripció d'aquest aldarull:

“Esta tarde se alarmaron los [h]avitantes de la Ciudad; se presentó una gran infinidad de paisanos y Milisianos a la casa del general Rotten presentándose unos individuos en comisión manifestándole el ver que todos los días salían y venían parlamentarios y nada se daba al Público se [h]a reparado que las Tropas Francesas están formados a la Trabesera y nadie les incomoda y les manifestase esta suspensión de armas que si querían entregar la Plaza que manifestasen al Público el tratado o capitulaciones por el motibo que havia muchos individuos comprometidos en la causa de la libertad.

El General Roten les contestó que no savia nada de lo que pedían; quien les podía sacar de duda era el General Mina; le digeron que les acompañase en que fue presiso el seder a lo que pedían, se presentaron a Casa el General Mina en que lo obligaron a bajar a la calle; le pidieron lo mismo que pidieron a Roten; aquí se amotinó la gente y gritando algunos muera Mina y Roten que nos han bendido; Mina y algunos jefes asegararon el Pueblo del mejor modo posible y les digo Mina que el resultado de los Parlamentarios en el presente no se había resuelto nada, y que el Excmo. Ayuntamiento ya tenia tres de lo que se estaba tratando; marxaron a las Casas Consistoriales y estes les presentaron los tres Artículos propuestos por el General Moncey que el General Mina se les había oficiado para ficarles a las esquinas en que son los siguientes:

1º Los Milicianos después de haber depuesto sus armas podrán retirarse a sus casas y entregarse tranquilamente a sus quehaceres y no se les incomodará ni por su conducta política ni por sus opiniones anteriores.

2º Las tropas de línea de trasladaran por cuerpos a los cantonamientos que se les señalaren con sus oficiales y se les abonará la paga actual.

3º Los individuos que por cualesquiera motivo quisieren dejar la España serán trasladados por tierra o mar a los puntos que se señalaren de concierto con ellos y podrán llevar consigo sus propiedades, se tomaran todas las medidas necesarias para su seguridad.

Pero los Consejales digeron que nada se había concluido sobre las proposiciones que anteceden tened confianza en las autoridades y restablescase el buen orden y se aquietaron los Ciudadanos retirándose a sus casas.

Esta noche se reforzaron las guardias de las casas de Mina y Roten y la guarnición sobre las armas.

Esta noche [h]an [sido] arrestados y llevados a Monjuich por sospechosos los sugetos siguientes: el Coronel D. José Costa Regidor Decano, el Teniente Coronel Joaquin Aldea, el Teniente Coronel Mariano Albó gefe del E.M., D. Visente Cavanillas Alcalde Constitucional Primero, el Teniente Coronel D. José Portell comandante del 5º batallón de MNV, el Capitán del mismo D. N. Puig.

Se dice que el Plan de estos seugetos era apoderarse de las Autoridades de la Plaza Ciudadela y Montjuich apoderarse ellos del mando no querer ningún tratado con los Franceses ni con el rey Fernando y defenderse [h]asta perder la vida.

Han sido presos y llevados a las Atrazanas 52 ciudadanos por no [h]aber satisfecho la contribución que se les a señalado; como es de tanta consideración no pueden satisfacerla los que [h]an aseñalado menos son 200 duros.”⁴³²

L'endemà, dia 24, Mina, que amb Roten s'havia tancat a la Ciutadella, signava l'armistici, mentre continuaven les negociacions sobre la forma de realitzar la capitulació. I el dia 25 embarcava cap a Mallorca els empresonats el dia 23. I el 26 es feia públic a la ciutat de Barcelona l'armistici signat per Mina, que portava a aquesta reflexió a l'anònim milicià de Barcelona: *“en estos dispòtichs perlaments nos bengueren y los nostres*

*metexos quefes de malicias nos prengueren las armas*⁴³³. Per Galli aquesta era la decisió més encertada ja que:

*“Ya no existía nuestro ejército más que en el nombre, mientras se aumentaba extraordinariamente el de los enemigos. Sujetado el Aragón, pudieron las tropas del Mariscal Lauriston acercarse a las de Moncey, y no formar con estas, por decirlo así, más que un solo cuerpo. A nuestros valientes no les quedaba ya otro refugio que el de las plazas fuertes, y estas muy poco abastecidas. Cardona y Tortosa cayeron por traición; Figueras y Urjel casi por hambre; Tarragona y Hostalric encontrábanse en los últimos apuros. Sosteníase en verdad vigorosamente Barcelona y hostigábase a sus sitiadores con no interrumpidas salidas. [...] Si, como jefe, debía Mina sacrificar la ciudad ante las aras de las ordenanzas militares, por el contrario, como padre, debía tener en más los intereses de un pueblo que las órdenes de una autoridad que ya no existía.”*⁴³⁴

En canvi, Saiz Castellanos, auditor de guerra de l'exèrcit de Catalunya, assenyalava que el poble de Barcelona no acceptà mai la rendició de Mina:

*“El pueblo benemérito de Barcelona dio una muestra, el día d ella entrada de los franceses, de cuanto sentía la caída de la Constitución, el golpe fuerte que sufría la nación en su independencia, teniendo cerradas las puertas, ventanas y balcones de sus casas, y las calles desiertas sin embargo de su gran población”*⁴³⁵.

A mitjan mes d'octubre el general Milans adreçava un manifest als veïns de Tarragona davant les contínues propostes de rendició que rebia Mina del general Moncey:

“Ved y comparad lo que dice el Rey de España en Cádiz entre los Españoles, y lo que poco después dice entre los Franceses; prescindamos de si podrá ser o no ser cierto este último decreto y supongamos que lo sea; tan funesta diferencia ¿no podría consistir en que los Franceses hayan obligado al Rey a que hiciese la entrega a ellos de estas plazas para llevar

⁴³³ Successos..., pàg.43. Vegeu el text dels tractats signats per Mina i Moncey a MINA: Memorias..., II, pàg.101-104. L'actitud de MINA en aquesta guerra ha estat exaltada per uns com el seu ajudant GALLI: Memorias..., pàg.; i criticada per altres com Pedro SAIZ CASTELLANOS: Anotaciones sobre las campañas de Mina en Cataluña, por Don ...; Auditor de Guerra del Ejército de Cataluña mandado por el general Mina en 1822-23, Veracruz, 1824 (exemplar que no hem pogut consultar) i Suplemento...; Antoni PUIGBLANCH: Opúsculos, i Nicolás Santiago ROTALDE: La España vindicada o baraja de fulleros en la época de la revolución española, Londres, 1824: “Tú, que un ejército florido lo distribuiste en siete desprovistas y mal fortificadas plazas, [...], tu que en vez de dejar las guarniciones a la numerosa milicia voluntaria de la provincia encerraste el ejército y marchaste con soldado y medio a sublevar la Francia, [...] tu que dejaste riquezas, campos, mieses y pueblos a merced del enemigo, [...]. Tu que para capitular te encerraste en un castillo por temor a un pueblo que se quiso defender” (citad per IRIBARREN: Espoz y Mina..., pàg.356-357). La vídua de Torrijos criticà posteriorment que Mina justificés la seva rendició per ser el darrer baluard liberal, quan el seu marit encara restava a Cartagena i no signà la capitulació fins el dia 3 de novembre, junt a Alacant (SAENZ DE VINIEGRA: Vida..., pàg.203-204 i 210-211).

⁴³⁴ GALLI: Memorias..., pàg.240-241

⁴³⁵ Sobre la rendició de Barcelona, podem contraposar les versions de MINA: Memorias..., vol.II a les de Pedro SAIZ CASTELLANOS: Suplemento a las Anotaciones sobre las campañas de Mina en Cataluña de 1822 y 23, Madrid, 1836 que critica l'actitud de l'anterior (pàg.11 per la cita). L'esperit patriòtic que es respirava a Barcelona pot resseguir-se amb el manuscrit editat per OLLÉ: Successos..., pàg.39-45. El masover de Sant Boi relatava així a les seves memòries aquests fets: “lo dia 4 del Mes de Noviembre de lo any 1823, que lo Govern Constitucional de la dita Ciutat de Barcelona. Y dèyan, també, Hostalrich y Tarragona, y después totas las demás Fortalesas que hi ha en la Provincia de Cataluña” (CODINA (ed.): Llibre de polítiques..., pàg.246).

*adelante su antiguo y deseado proyecto de apropiarse de esta provincia*⁴³⁶.

Però l'arribada a Tarragona de les notícies d'aquestes negociacions i de l'alliberament del rei, provocaren que l'ajuntament donés per acabat el règim constitucional a partir del 20 d'octubre, redactant un manifest adreçat a Mina:

*“La manifestación que V.E. hizo anteaer y que impresa se publicó ayer, los papeles públicos de Madrid, y las noticias de todas partes no permiten ya dudar de que queda enteramente disuelto el gobierno y abolido el Sistema que regia en España en virtud de la Constitución política del año mil ochocientos doce, y de que S.M. ha mandado restablecer las cosas en la forma y en el estado en que se hallaban antes del siete de marzo de mil ochocientos veinte conforme a los decretos de la Regencia que S.M. ha confirmado. Este Ayuntamiento pues formado y regido por aquella Constitución queda igualmente disuelto, sin poder en manera alguna ejercer ninguna de sus funciones, so pena de ser reo de alto crimen y el atraer a su pueblo malos enormes y trascendentales a toda la Nación, y así lo ha entendido y acordado por unanimidad de votos después de la más seria y detenida meditación. Otras autoridades como la de V.E., tanto en la antigua como en cualquiera otra forma que se adopte subsisten y dependen de los decretos y órdenes del Gobierno; más no así el Ayuntamiento formado por esta Constitución. una mera representación o solicitud suya por más inocente que fuese su objeto en el estado actual se calificaría con razón de un acto de rebeldía o de lesa Majestad.”*⁴³⁷

La tramesa del manifest encara s'endarrerí alguns dies a proposta de Guillem Oliver per tal d'esperar el resultat de les negociacions de Mina amb els francesos:

*“Las noticias que acaban de llegar de Barcelona, de Alicante y de otras partes en que unas aseguran de que se está tratando en Barcelona por los Generales en Gefes el arreglo definitivo de las desavenencias públicas, por tanto ha acordado el Ayuntamiento que quedando como queda en cesar de sus funciones, se suspenda comunicarlo al Excmo. Sr. Comandante General hasta que verifiquen otro arreglo, o se sepa de positivo la resolución de S.M.”*⁴³⁸

El 29 d'octubre es produïa un motí de les tropes liberals aquarterades a Reus que deixava la ciutat a mans dels francesos i dels reialistes⁴³⁹.

La capitulació definitiva de Barcelona que comprenia les de Tarragona⁴⁴⁰ i Hostalric, se signà el 2 de novembre⁴⁴¹. Cartagena fou la darrera plaça que s'entregà als francesos⁴⁴². El dia 4 entraven els francesos a Barcelona, el 5 a Lleida mentre la guarnició abandonà la plaça, essent nomenat governador interí el Mariscal de Camp Blas

⁴³⁶ Amb data de 18 d'octubre de 1823 (un exemplar a l'AHMT, Acuerdos, 1823-III, doc.731).

⁴³⁷ Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessió de 20 d'octubre, fol.383-384, i doc.731 (AHMT).

⁴³⁸ Acuerdos, 1823-III, vol.32, sessió de 21 d'octubre, fol.385 (AHMT).

⁴³⁹ BOFARULL: Reus..., Vegeu ANGUERA: Comportament..., pàg.61-62.

⁴⁴⁰ A Tarragona el 27 d'octubre s'havia produït un aldarull dirigit pels liberals exaltats contra la rendició de la ciutat (GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.741).

⁴⁴¹ Vegeu el “TRATADO concluido para la ocupación de las plazas de Barcelona, Tarragona y Hostalrich, ...”, Sarrià, 2 de novembre de 1823 (original cedit per Josep Fontana). Còpies a l'ACA-RA, Registre 1.421, fol.201-204 (20 d'octubre i 4 de novembre de 1823), expedients 341 i 345, caixa 24; i Registre 1.422, fol.37-40, expedients 62-64, caixa 20). Els caps i oficials de l'exèrcit i la Milícia, que es van negar a transigir amb els francesos segons un decret de 15 d'agost de 1837, “han merecido el bien de la patria y son acreedoras a su gratitud” (ACD, lligall 52, expedient 8).

⁴⁴² Vegeu LÓPEZ PINTO: “Bosquejo...”, pàg.305-337.

de Fourmas⁴⁴³, i el 7 a Tarragona (Eroles s'estava a Valls)⁴⁴⁴. A partir del 2 de novembre es formà a Tarragona una comissió encarregada de recollir les armes dels milicians i d'organitzar la rebuda dels francesos:

“Considerando que si los monumentos o inscripciones alusivos a la Constitución que hay en esta Ciudad y puerto, podrian ocasionar algún insulto a la entrada de las tropas aliadas se ha discutido este asunto y resultando que la de Francoli pertenece a las obras de Fortificaciones, y por consiguiente tanto esta, como la Columna del llano de la Catedral pertenecen al ramo Militar, excepto la bandera y Lápida por pertenecer a la ciudad se ha acordado blanquear esta, y retirar aquella”⁴⁴⁵

Per a preparar l'entrada a Barcelona de la Reial Audiència s'envià interinament a la ciutat comtal, Idelfonso de Figueroa (11 d'octubre de 1823, tot i que no hi pogué entrar fins al 17 de desembre), amb l'objectiu de:

“Que mande a sus casas los Jueces de 1ª Instancia y demás autoridades constitucionales recogiendo sus papeles; que restablezca el Ayuntamiento Real y Alcaldes de Barrio; que se entregue el edificio de la Real Audiencia con sus habitaciones y oficinas sin permitir que se extraigan papeles, [...] que publique bandos de policia [...] dirigidos a la tranquilidad y orden público.”⁴⁴⁶

Els francesos restaren a Catalunya fins l'any 1828 a les places de Figueres, la Seu, Lleida, Barcelona, Hostalric, Girona i Cardona, amb un total d'uns set mil homes⁴⁴⁷.

A primers de novembre, se celebraren arreu misses per festejar el triomf dels reialistes i el retorn al poder absolut de Ferran VII. El Trienni liberal acabava formalment igual que havia començat: amb la celebració de misses de gràcies i l'exigència que se seguissin pagant els delmes i els censos senyorials, amb una única però important diferència, la brutal repressió sobre el bàndol perdedor⁴⁴⁸. El que havia començat sense sang, acabava com una tragèdia⁴⁴⁹, començant per l'assassinat de Riego⁴⁵⁰.

⁴⁴³ AHPL, caixa 1451.

⁴⁴⁴ Vegeu GEOFFROY: *L'expédition...*, pàg.204-206, HUGO: *Histoire...*, II, pàg.322-326 i J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.440-456. Sobre els darrers dies del govern constitucional vegeu BAYO: *Historia...*, III, pàg.112-155.

⁴⁴⁵ *Acuerdos, 1823-III*, vol.32, sessions de 2, 3 i 8 de novembre, fol.399 (AHMT).

⁴⁴⁶ ACA-RA, Registre 1.422 (1823), expedient 62, caixa 20.

⁴⁴⁷ Les dades a SANCHEZ MANTERO: *Los Cien Mil...*, pàg.83-100. A Espanya s'hi van quedar 45.000 soldats els anys 1823-1824 i, entre 1825 i 1828, 22.000. Malgrat la decisió de Mina de signar un armistici amb els francesos, la seva imatge com a cabdill de la llibertat no patí cap pèrdua, així l'any 1826 en analitzar la revolució espanyola LEBRUN: deia d'ell que *“fue el único general español que no temió al fin el odio de los tiranos, ni capituló con la tiranía”* (pàg.299)

⁴⁴⁸ Vegeu sobre aquest tema Josep FONTANA: *“Represión política y violencia civil en 1823-1833: propuestas para una interpretación”*, dins M.GONZÁLEZ PORTILLA i altres (de.) *Industrialización y Nacionalismo*, Barcelona, 1985, pàg.313-327; Marc BALDÓ: *“Els inicis de la ominosa dècada al País Valencià: aspectes de la contrarevolució, 1823-1827”*, dins *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, núm.0 (1978), pàg.121-161, i ARNABAT: *Liberals...*, pàg.201-218;

⁴⁴⁹ Vegeu, també, aquesta qüestió a FONTANA: *La fi...*, pàg.196. El caire festiu i no agressiu del començament del Trienni ha estat reconegut, fins i tot, per historiadors pro-reialistes com COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.19. Ferran VII va fer cas omís, fins i tot al nou Consell d'Estat que li proposava que

Per una part de la població, però, l'arribada dels francesos significava que “*se acabaren las discordias que se comenzaran lo any passat*”⁴⁵¹. Per altres començava un període ple de perills: “*tots los dies se veien grans robos, i per los camins també hi havia robos, i fins assassinos, com també en molts pobles continuaven los grans assassinats dels pobres lliberals. I les tropes llicenciades que no volien servir al tirano baró los mataven per los camins, com anaven a ses cases*”⁴⁵². El menestral Mateu Crespi, assenyala que a finals de desembre de 1823 a Barcelona “*no se ven más que militares licenciados pidiendo limosna para poder pasar a los Pueblos de su naturaleza pero se sabe que muchos de estos infelices son asesinados por los caminos*”⁴⁵³. El procés de restitució de l'absolutisme a nivell local fou molt ràpid, com mostra el cas de Reus que queia a mans franceses a començaments de novembre: el dia 6 s'enderrocava la placa de la Constitució, el 30 hi entrava triomfalment Eroles, el 13 de desembre es llicenciaven les tropes liberals i el 22 se celebraven “*fiestas públicas por la restauración del Rey D. Fernando VII*”⁴⁵⁴.

A partir d'aquest moment diferents col·lectius i ajuntaments enviaren exposicions al rei felicitant-lo pel seu retorn al poder absolut i reivindicant la seva pròpia lluita en favor del rei, com per exemple el clergat del bisbat de Solsona, una de les ciutats catalanes que més es distingí en aquesta actuació:

*“Entre tantas [...] El Obispado de Solsona, [...], es quizá el que más ha trabajado, y hecho mayores sacrificios para el restablecimiento de los derechos verdaderamente imprescriptibles de la Religión de sus Mayores, y de la libertad del más perseguido, y deseado de sus Reyes en el pleno goze de toda su Real Autoridad, que le transmitieron sus Augustos Abuelos. Apenas se oyó en la Peninsula en Marzo de 1820 el ominoso eco de la Constitución gaditana, quando a la una se estremeció todo el Obispado. Muchos pueblos hubo, a quienes ni las órdenes.”*⁴⁵⁵

possibilités la convivència i redreçés l'economia (PRFVII-APR, vol.XXIV, fol.181-202 del dia 20 de novembre de 1823). Alguns aspectes de la repressió dels primers anys de la dècada ominosa a les “Causas consultadas al Consejo de Aragón. 1817-1827” (AHN, Consejos, lligall 6.895).

⁴⁵⁰ Vegeu Alberto GIL NOVALES: “Prisión y muerte de Riego”, dins Trienio, núm.27 (1996), pàg.27-54, i Francisco TUERO BERTRAND: Riego, proceso a un liberal, Oviedo, Nobel, 1995.

⁴⁵¹ Text reproduït per CODINA: “Guerrillers...”, pàg.153.

⁴⁵² Reproduït per Carles MARTÍNEZ: “Accions guerrilleres a Castelldefels i Gavà durant el segle XIX” dins DDAA: Guerrillers..., pàg.-267-314, pàg.290 pel text.

⁴⁵³ CRESPI: Diario..., fol.117 (1823).

⁴⁵⁴ Segons el calendari que ens ofereix BOFARULL: Reus...,

⁴⁵⁵ EXPOSICION que dirigen a S.A.S. La Regencia del Reyno los curas párrocos del Obispado de Solsona que la suscriben, Solsona, 1 d'octubre de 1823. Vegeu també la FELICITACION que dirigen a S.M. el señor Don Fernando VII los curas párrocos del Obispado de Solsona que la Suscriben, Solsona, 20 de desembre de 1823; FELICITACIÓN dirigida a S.M. el Señor Don Fernando VII por el Dean y Cabildo de la Santa Iglesia de Solsona, Solsona, 17 de desembre de 1823, FELICITACIÓN dirigida al rey nuestro Señor por el reverendo Obispo de Solsona, Solsona, 24 de novembre de 1823; i MANIFIESTO que la ciudad de Solsona ha dirigido a S.A.S. la Regencia del Reino, Solsona, Impremta de Josep Casanovas, 25 de setembre de 1823 (Adiocs, carpeta 479, plec 1).. Es produïren carvis de bándol sorprenents, com el que relata Joaquin Maria

Però no fou pas la única. També l'ajuntament de Lleida manifestava que “*se presenta a los pies del solio con la más dulce emoción; y al paso que facilita la libertad de vuestra Real Persona, vuestro regreso glorioso al Trono, y el recobro de los augustos derechos de V.M.*”, i demanava al rei:

“Purgad vuestras provincias, cual Felipe el Prudente, del pestífero vapor de las nuevas doctrinas; Reponen el Santo Tribunal en el uso de sus facultades; Estableced en todas las Ciudades populosas (como lo tenia instado, y concedido esta) los sabios Jesuitas que son verdaderos defensores del Trono, y fuertes atletas de la casa de Israel; Proveed vuestras Universidades de maestros que a la paz de la doctrina, infundan en los jóvenes la virtud. Con estas medidas labraréis el bien estar de vuestros vasallos, conseguireis el reposo, de que tanto tiempo ha estado privada la Rl. Familia, lograréis una vida pacífica, y la felicidad que os desee[a] por inmensos años esta Ciudad que arde en amor por su Rey, y Soberano”⁴⁵⁶.

A finals de 1823 era l'hora de passar comptes i el govern francès exigia compensacions per les despeses fetes al “*Rey, Regencia o Tropas Españolas*”, i que pujava uns trenta-quatre milions de francs⁴⁵⁷. El govern espanyol, però, regatejà fins a l'últim franc, i deia que els francesos ja s'havien emborsat força francs amb la captura de vaixells constitucionals, i d'altres d'abans de la declaració de guerra com el “*Veloz Mariana, cogido en América antes de la declaración de guerra a los Constitucionales, y en el que venian los restos de las fortunas de familias americanas que dexaban el*

SANROMA: Mis memorias, Madrid, 1887, vol.1, pàg.5, referides al seu pare que va dirigir la secretaria del Reial Acord i que havia nascut i vivia a Argentina: “*Del 20 al 23 habia tenido sus veleidades de liberalismo, empuñando el chafarote y endosándose el uniforme de miliciano, como un cumplido patriota. Más después, sea por haber perdido sus ilusiones, o por efecto de crueles desengaños, o por falta de confianza en los ideales de progreso, vino a caer definitivamente en el absolutismo neto y descarnado. Su fórmula política era la virga férrea, o como él decía, un buen Rey con un buen garrote para hacer entrar a todo el mundo en vereda.*” Una posició diferent, es la que expressa l'anònim moderat que va escriure el ENSAYO imparcial..., pàg.238-239: “*un hombre que en 1820 vio con gusto la aceptación de la constitución por el rey Fernando VII, creyendo que este camino podría conducir a curar los males del estado; que cuando empezó a observar las imperfecciones de aquella constitución y los abusos a que daba lugar, opinó publica y constantemente que debía modificarse y reformarse; y que en el día piensa que el gobierno de España debe también modificarse por medio de instituciones bien calculadas, porque habiendo presenciado como frio observador todas las crisis políticas y previsto sus resultados, creyó y cree firmemente que ni el gobierno de 1819, ni el de 1822, ni el actual [1824] podían ni pueden sostenerse.*”

⁴⁵⁶ “Señor”, Lleida, Impremta Corominas, 16 de novembre de 1823.

⁴⁵⁷ El govern espanyol no va pagar i l'any 1828 devia 80 milions de francs, i només n'havia pagat uns 10 milions. Per aquest primer any de permanència de les tropes franceses a Espanya (1823-1824), vegeu SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.83-114. A Catalunya es quedaren 7.463 francesos sota les ordres del tinent general vescomte de Maringoné, tot i que quan sortiren d'Espanya (1827-1828) entre la guarnició de Figueres i la Divisió de Barcelona sumaven uns 8.700 homes (pàg.91-93). BUTRÓN: La ocupación..., pàg.45-64, a la pàg.48 ofereix la xifra de 8.964 homes a Catalunya dels 61.295 francesos que restaren a Espanya (octubre de 1823), que l'any següent es reduïren fins els 40.742 homes (pàg.55), i el 1927 només en restaven 24.552: 6.790 a Barcelona i 1.256 a Figueres (pàg.62). Vegeu també Gonzalo BUTRÓN: La intervención francesa y la crisis del absolutismo en Cádiz (1823-1828), Huelva, 1998.

*Reyno de México por huir de la anarquía que deboraba aquel suelo*⁴⁵⁸. El govern espanyol manifestava que estava d'acord amb compensar les pèrdues que havien sofert els comerciants francesos a Espanya. El govern francès, fins i tot amenaçà a l'espanyol de "*retirarse al Ebro el Ejército Francés*", si el govern reialista no atenia les seves exigències.

Molts liberals emprengueren, de nou, la via de l'exili, sobretot a Anglaterra, però també a França: "*no pocos de los de 1823 emigraban entonces por segunda vez en menos de diez años*"⁴⁵⁹. Cal recordar que Anglaterra fou quasi l'únic país que no intervingué directament en la guerra i això explicaria que prop d'un miler de liberals hi cerquessin refugi. A França en canvi, s'hi trobaren, quasi per força, sobretot militars que s'hi havien refugiat seguint els acords militars (Torrijos i San Miguel, per exemple), tot i que sovint, foren tractats més com a presoners que com a refugiats⁴⁶⁰. Curiosament, com ha assenyalat Vicente Llorens:

*"Una de las causas que aumentó el número de emigrados fue la amnistía otorgada en 1824 por Fernando VII. El rigor y las limitaciones de este perdón político, concedido de mala gana y para satisfacer en apariencia al Duque de Angulema y a la opinión internacional, fueron de tal naturaleza, que muchos liberales que hasta entonces no habían sido molestados hubieron de abandonar España precipitadamente."*⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Carta del duc de San Carlos al Marquès de Casa Irujo, amb data de 30 de desembre de 1823 (AHN, Estado, lligall 5.228). Sobre aquest deute vegeu BUTRÓN: *La ocupación...*, pàg.64-73: "*a los 34 millones de francos inicialmente reconocidos, hubo que ir sumando las mensualidades contempladas por los convenios, que para 1824 suponían ya otros 24 millones de francos más, [...], a finales de marzo de 1827, [...], la deuda ascendería a 82,3 millones de francos, esto es, a algo más de 312 millones de reales*" (pàg.66). La deute no es liquidà definitivament fins el 1862 (FONTANA: *Hacienda...*, pàg.255).

⁴⁵⁹ Vegeu Vicente LLORENS: *Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*, Mèxic, 1954, pàg.15 per la cita. També Rafael SANCHEZ MANTERO: *Liberales en el exilio*, Madrid, 1975; Juan Francisco FUENTES, Antonio ROJAS FRIEND, i Dolores RUBIO: "Aproximación sociológica al exilio liberal español en la Década Ominosa (1823-1833)", dins *Spagna Contemporánea*, núm.13 (1998); J.R. AYMES: "Españoles en Francia (1789-1823): contactos ideológicos a través de la deportación y del exilio", dins *Trienio*, núm.10 (1887), pàg.3-20, que xifre en uns 13.000 els espanyols deportats a França (pàg.17); i Emmanuel MONASSE: "Les réfugiés politiques dans l'Hérault de 1814 à 1848: approche méthodologique", dins *Anales du Midi*, t.108, núm.214 (1996), pàg.201-218, que parla (pàg.204) d'uns 20.000 refugiats espanyols a França l'any 1823 (d'ells 12.459 presoners), aquests refugiats a diferència dels reialistes durant el Trienni no rebran ni cinc del govern francès i els que no podien sostenir-se pel seu compte eren expulsats (pàg.212). Vegeu el relat personal de LÓPEZ PINTO: "Bosquejo...", pàg.338-364, i 51-132, tant pel que va a la fugida d'Espanya com a la seva estada a Marsella primer i a Londres posteriorment. També ABELLÁN: *Historia...*, IV, pàg.222-243.

⁴⁶⁰ Vegeu Antonio ROJAS i Dolores RUBIO: "El exilio liberal en Francia", comunicació al Congrés Internacional *La revolución Liberal...*, que en base a un estudi sobre uns 5.000 refugiats entre 1823 i 1833, dels quals tenen dades d'uns 3.000, uns 53% són militars, seguits a distància de artesans, pagesos i professionals liberals.

⁴⁶¹ LLORENS: *Liberales...*, pàg.15. Vegeu també CONDESA de ESPOZ y MINA: *Memorias...*, pàg.107-172.

Entre els emigrants a Anglaterra hi trobem els diputats catalans Pere Surrà i Rull, que instal·là una fàbrica de cartes espanyoles que exportava a Amèrica on treballaren alguns emigrats, i Esteve Desprat de qui Llorens assenyala que:

“Don Esteban Desprat era hombre de grandes conocimientos pero, lejos de exhibirlos ante los demás, procuraba ocultarlos cuidadosamente. En Londres, donde permaneció el resto de sus días, practicó una especie de ascetismo revolucionario en virtud del cual rechazaba cualquier ayuda excesiva para sus necesidades, que eran bien pocas. Se alimentaba de pan y queso, que llevaba siempre en la faltriquera; su única bebida era el agua que sacaba de las bombas públicas en las calles de Londres, las cuales le servían también para lavarse. Como no tenía cama y si muchos libros, sobre estos dormía.”⁴⁶²

X.3.5 La percepció de la derrota constitucional

La invasió de l'exèrcit francès tenia diverses causes, tant interior com exteriors, cosa que va permetre, malgrat la divisió de l'opinió pública, d'unir interessos diversos: polítics, econòmics i socials al voltant d'aquest projecte. França preparà acuradament el projecte d'invasió intentant de no repetir els errors de l'exèrcit napoleònic i evitar que la intervenció esdevingués una guerra nacional, tal i com intentaven els constitucionals. Ouvrard finançà bona part de les despeses originades pels preparatius i avituallament de les tropes un cop a Espanya, ja que els francesos intentaren en el possible assegurar l'avituallament de les tropes des de França i, en cas de no poder-ho fer, pagar religiosament el que adquirissin a Espanya i evitar que la població s'hi posés en contra. Per altra banda, França aprofità la divisió de la direcció contrarevolucionària per imposar una Junta provisional encapçalada per Eguía i que servís d'aval de cara el poble espanyol, intentant donar la sensació que les tropes franceses entraven a Espanya per ajudar els “bons” espanyols.

Per la seva banda el govern espanyol, que no va fer cas de la possible invasió fins que se la trobà a sobre, va dissenyar una estratègia basada en dues esperances que després no es compliren: la conversió de la guerra en una guerra nacional que unís constitucionals i reialistes contra l'exèrcit invasor, i un neutralisme actiu per part d'Anglaterra, el govern de la qual en realitat va deixar fer als francesos i aprofitar el màxim la debilitat espanyola, tot i que des d'Anglaterra, i per iniciatives particulars, els constitucionals reberen alguna ajuda. El govern dividí l'exèrcit espanyol, que en aquells moments estava format per uns 70.000 homes (uns 22.000 d'ells a Catalunya a les ordres de Mina), en quatre divisions i una de reserva al capdavant de les quals posà prestigiosos

⁴⁶²

LLORENS: Liberales..., pàg.35.

Comandants, però que, a excepció de Mina i Villacampa, traïren la confiança que s'hi havia dipositat. Per altra banda, la decisió de traslladar el govern, les Corts i la Cort a Andalusia es veié més com una actitud covarda que no pas encertada, tot i la seva possible utilitat.

La invasió francesa que, amb uns 94.500 homes i uns 12.000 reialistes, s'inicià a començaments d'abril no trobà resposta adequada en els primers moments i això els va permetre de guanyar terreny ràpidament, deixant aïllades les places fortes i les ciutats més importants, on els constitucionals comptaven amb un important nombre de tropa, fins ocupar Madrid a finals de maig. A Madrid instal·laren la Regència del Regne que continuà la tasca de la Junta provisional, esforçant-se en restaurar l'Antic règim i la monarquia absoluta, encara que sense rei de moment. La Regència del Regne mantingué importants enfrontaments amb les autoritats franceses a Espanya degut al seu absolutisme, front a les posicions més conciliadores d'Angulema.

A Catalunya, l'exèrcit francès comandat per Moncey, amb uns 25.000 homes i uns 6.000 reialistes que comandava Eroles, entrava a Catalunya a mitjan mes d'abril. L'estratègia dissenyada per Mina, consistent en assegurar les places fortes i mantenir algunes divisions que fustiguessin constantment l'exèrcit francès, tot i que dificultà la ocupació del territori no pogué evitar que aquests anessin encerclant els punts forts dels constitucionals. De totes formes cal destacar que un dels llocs on els francesos trobaren una resistència més forta fou a Catalunya: *"en esta provincia fue donde se refugió el honor militar de la nación"*⁴⁶³.

En tot cas cal assenyalar que el reivindicat "passeig" en l'ocupació francesa d'Espanya no va ser tal, ja que els francesos tardaren set mesos per dominar totalment la

⁴⁶³ Frase de Ach. de VAULABELLE: Historia de la Restauración de los Borbones en Francia, Madrid, 1861, vol.2, pàg.130, citada per SANCHEZ MONTERO: Los Cien Mil..., pàg.74-75, que fa seva aquesta opinió: *"las tropas encargadas de la defensa de Cataluña fueron las que demostraron su mayor vigor frente a la acción de las fuerzas invasoras"*. Comparteixen aquesta opinió GEOFFROY: L'expédition..., pàg.173: *"seule encore la Catalogne offrait une résistance et des ressources dont on n'avait pas eu l'idée"*; i HUBBARD: Histoire..., II, pàg.145-148: *"les troupes françaises placées sous la direction du maréchal Moncey recontrèrent dans cette partie de l'Espagne une résistance sérieuse, qui en leur fut opposée nulle part ailleurs"* (pàg.145). ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.232, assenyala també que la campanya de Mina malgrat *"venían a ser considerables las pérdidas y las ganancias cortas"*, *"al cabo lo que allí se conseguía era dejar ileso el honor en otros lugares torpemente mancillado, pero no evitar el triunfo de los enemigos"*. Vegeu també Francisco DUENAS: "El sitio de Barcelona de 1823", dins Joan ROCA (coord.): El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat, Barcelona, 1997, pàg.123-133. Per la campanya de Catalunya vegeu els llibres esmentats més amunt i als quals caldria afegir-hi J.M.R.: Memorias..., vol.II; MINA: Memorias..., vol.II i GALLI: Memorias...

península, i això que comptaven amb un exèrcit superior⁴⁶⁴. Un dels màxims exponents de la tesi del “passeig” és Capefigue:

“La victoire a portout acompagné nos drapeaux; ces vieilles bandes espagnoles qui devoient être la terreur de nos jeunes soldats, ont fui a leur approche, ou ne leur ont opposé qu’une impuissante résisistance; le peuple brave et généreux des Espagnes a salué les phalanges françaises du titre de libératrices; dans les villes, dans les campagnes, partout s’est montrée la haine la plus profonde contre la révolution et les institutions qu’elle avoit enfantées, le même amour pour Ferdinand et cette illustre famille des Bourbons, la plus vielle et la plus noble de toutes les races royales. [...]. Si les peuples de l’Espagne eussent partagé les opinions de l’armée, si cette armée avoit été secondée par una administration dévouée, forte et active, elle auroit pu opposer une résistance longue et formidable; mais toutes ces ressources lui manquoient. Le peuple espagnol n’avoit vu qu’avec indignation la révolution militaire qui avoit renversé les institutions religieuses et les lois de l’ancienne monarchie de Castille; son caractère étoit tout-à-fait en opposition avec les nouvelles doctrines qu’un esprit innovateur avoit voulu introduire dans les Espagnes”⁴⁶⁵.

També des d’ El Realista madrileny s’escrivia que només una reduïda porció de la població s’oposà als francesos:

“Los españoles que no habían perdido la gloria de su antiguo nombre se apresuraron a abrirles las puertas de sus ciudades y de su corazón, recibiendoles como hermanos y libertadores; los nobles guerreros que en las montañas de Cataluña, de Navarra y en los gloriosos campos de Aragón y de Valencia, habían sostenido la causa de su Religión y de su

⁴⁶⁴ El COMPTE Général..., pàg.94, xifra en 142.206 homes i 53.894 cavalls les forces invasores, entre francesos (119.672 homes i 48.491 cavalls) i els realistes (22.534 homes i 5.403 cavalls). OUVRARD: Mémoires..., II, pàg.38, tot i que parla que l’exèrcit constitucional estava format per 130.000 homes sense comptar les milícies, reconeixia que “ce nombre, bien suffisant pour nous faire craindre une vive résistance, était, en outre, exagéré par les rapports des royalistes effrayés, et des constitutionnels intéressés à nous tromper sur leur véritable situation”.

⁴⁶⁵ CAPDEFIGUE: Récit..., pàg.VII. BOSCH DORCA: La contrarrevolución..., pàg.54, seguint la tradició de la historiografia absolutista ha senyalat “que la resistencia no existió, fue un paseo militar desde el cruce del Bidasoa hasta Sevilla”, també CORTADA: Historia de España..., vol.III, pàg.384 assenyala que l’exèrcit francès “llegó al Ebro sin probar resistencia notable”, i BAYO: Historia..., III, pàg.78, assenyala que “los franceses se tendían en todas direcciones sin encontrar resistencia”, opinions que fan seves ORTIZ DE LA VEGA: Las Glorias..., VI, pàg.588: “la campaña del ejército francés no fue tal, sino un paseo militar” i CARNE: Ecsámen..., pàg.194: “la masa de la nación que había combatido a todo trance a los extranjeros en 1808 los recibía con los brazos abiertos en 1823”. SECO SERRANO: “Introducción”, pàg.39 també parla de “paseo militar”. OUVRARD: Mémoires..., II, pàg.11: “cette nation n’était pas disposée à faire pour le régime constitutionnel ce qu’elle avait fait en 1808 a la voix de ses prêtres, pour son indépendance et pour sa religion; l’enthousiasme n’était que dans les inscriptions et dans les harangues publiques, il n’était nulle part dans le peuple.” FERRER, TEJERA i ACEDO: Historia..., II, parla de que “España entera aclamó al Ejército aliado” (pàg.112) i que “la guerra, o mejor dicho, el paseo militar de los llamados <Cien mil hijos de San Luis>” (pàg.125), i en el mateix sentit COMELLAS: Los realistas..., pàg.183-216 i BARDINA: Orígenes..., pàg.424-429. També WALTON: The revolution..., pàg.298, assenyala que els constitucionals perderen la guerra per “les dificultats d’obtenir subministraments en un país on tots els habitants eren hostils”, i afegeix: “La indignació pública els va treure dels seus ascons el 1814, i el 1823 van ser dominats, no per les armes de França, sinó pel descontentament dels seus propis homes disgustats i cansats dels desordres que havien mantingut i també de les atrocitats que havien presenciats. El seu exèrcit de 96.750 homes va ser desperdiciat, i mentre en les ciutats fortificades repetidament anunciaven venjança, a l’interior milers de persones saludaven el Duc d’Angulema i li donaven la benvinguda com l’alliberador del seu rei i país” (pàg.322-323). Vegeu també Enrique MARTÍNEZ RUIZ: “La propaganda oficial francesa y los Cien mil hijos de San Luis”, dins Anuario de historia moderna y contemporánea, I (1974), pàg.163-185.

*Rey, corrieron a unirseles y se dilataron por toda la extensión de la península*⁴⁶⁶.

La propaganda contrarevolucionària hi insistí sovint per tal de justificar la invasió:

*“Cent mil Soldats solament
lo Rey decretà venir
¿quants mils més no'n van eixir
en altre temps diferent!
més, ja ho veus, ara corrent
se fican per regne'n dins,
¿donchs com és? ¿en sos camins
que no troban embarassos?
¿ni'l poble deté sos pasos
perquè no logrin sos fins?”*⁴⁶⁷

Aquesta opinió ha estat refutada, entre altres pel diputat Antonio Ramírez Arcas en la seva crítica al llibre d'Abel Hugo, en el qual assenyalava que la deserció dels caps militars contribuí força a la derrota constitucional:

*“Varias fueron las causas que produjeron en 1823 el triunfo de la Francia que tan decantado es en la obra que se refuta. Indudablemente la principal fue la defección de los gefes superiores de los tres cuerpos de ejército que con más energía debían obrar contra las tropas invasoras, siguiéndole la ninguna libertad que tenía el gobierno para obrar, en razón a que un poder invisible era el que dirigía los asuntos del Estado.”*⁴⁶⁸

En la mateixa línia s'expressava Agustín de Argüelles:

*“Así es que aunque el ejército francés pasó el Bidasoa el 7 de Abril; aunque los generales españoles que tenían mayores y más eficaces medios de defensa, ninguna resistencia le opusieron para detenerle siquiera en su marcha sino capitulaciones desconocidas en las leyes militares, reprobadas por el derecho público de los pueblos cultos, como hechas sin autorización competente ... y en fin que tan funestas deserciones causaron la más espantosa desorganización en todos los ramos del servicio público, todavía el gobierno constitucional no dejó de existir hasta 1º de Octubre del mismo año; y todavía después de disuelto en Cádiz se consiguieron triunfos a su nombre por el desnudo, la lealtad, el patriotismo que le sobrevivieron en muchas partes”*⁴⁶⁹.

De fet, les tropes constitucionals comptaren en determinades zones amb el suport de la població: *“El espíritu público de esta comarca se pone cada día, de mejor sentido en términos que nadie oculta ya la dirección de los facciosos como sucedía anteriormente”*⁴⁷⁰, i algunes viles i ciutats es prepararen per a la defensa com Martorell: *“Aunque no tenemos miedo ni nos asustan por ningún estilo las bayonetas de los invasores, hemos tomado todas las disposiciones convenientes para demoler esta*

⁴⁶⁶ El Realista, núm.20 de 24 de juliol de 1823.

⁴⁶⁷ Tercera conversa entre l'Albert y Pasqual...,

⁴⁶⁸ RAMÍREZ ARCAS, Antonio [ex-diputat a Corts i ex-coronel de cavalleria]: Vindicación del honor español. Refutación documentada al compendio de la historia de España desde el año de 1814 hasta 1823; publicado en Francia por Habel-Hugo, antiguo gefe del estado Mayor francés, ..., Madrid, Imprenta de Corrales y Compañía, 1846, pàg.25 per la cita, crítica ampliada i explicitada a les pàg.297-332.

⁴⁶⁹ ARGÜELLES: De 1820..., pàg.199-200.

⁴⁷⁰ Diario de la ciudad de Barcelona, núm.124, de 4 de maig de 1823, pàg.1.084.

fortificación y retirarnos con la fuerza armada, por no poderla sostener de modo alguno”⁴⁷¹. Això és el que assenyala Antoni Puigblanch, exiliat de nou a Londres, quan escrivia al fill d'un amic seu a Mèxic, que la guerra s'havia acabat i amb ella el sistema constitucional a Espanya:

“Infelizmente pues no solo hemos perdido la libertad, sino también la independencia, siendo quien allí manda los franceses, y gracias, pues a Fernando y su infame clericalia iban a acabar con todo hombre notado de patriota, de no contenerlos los Franceses. [...] Lo que yo deseo con respecto a la suerte de Cataluña es que verifique su agregación en toda la izquierda del Ebro con Francia de la qual hay bastantes aparatos. Jamás he sido adicto a los franceses, pero habiendo llegado las cosas a este extremo, lo tengo todo por menos malo que ser españoles. [...].

La defensa que han hecho nuestras tropas en plazas fuertes y en campo raso les ha hecho honor, sobre todo la que han hecho los milicianos. Hablo en general. Lo dos jefes Morillo y Labisbal, y aún parece que también Ballesteros, deben exceptuarse pues hicieron traición a la causa y la perjudicaron muchísimo, como también nos hizo mucho daño a los españoles, la vuelta que dio Portugal.”⁴⁷²

La percepció de la derrota constitucional, o millor dit, de les seves causes dividí els liberals espanyols. Els liberals exaltats com Romero Alpuente en la seva Historia de la revolución en España, assenyalen com a principals culpables de la caiguda del règim liberal als diferents ministeris liberals, tant moderats com exaltats, per no haver sabut impulsar la revolució ni frenar la contrarevolució (dissolució de l'exèrcit de l'illa i foment del descontentament popular amb contribucions excessives, tot plegat separant el poble i l'exèrcit dels veritables liberals):

“La marcha de los ministerios y la mayoría de las Cortes ha sido tal que no puede presentarnos ni un paso, ni una acción que no haya sido sugerida por los enemigos, luego adoptado como propio por los ministros y las Cortes, y después sostenido a sangre y fuego contra los patriotas llamados exaltados, porque amaban de veras la Constitución, de manera que tanto los ministros como la mayoría de los diputados han sido por su imprevisión, su condescendencia y su orgullo los agentes de los Amarillos [...].

[...] Los mismos principios de condescendencia y ambición soltaron a los que proclamaban al rey absoluto, [...], solo prendieron a los que echaban vivas a la Constitución, desterraron a los patriotas más esclarecidos, y sacaron de sus cuerpos a casi todos los oficiales más sobresalientes sin perdonar al primer español, al que redimió a todos ellos de los presidios, al inmortal Riego.”⁴⁷³

⁴⁷¹ Diario de la ciudad de Barcelona, núm.129, de 9 de maig de 1823, pàg.1.118.

⁴⁷² Carta amb data de 22 de novembre de 1823 (Ms.8.853, fol.316-318, de la BNM). L'anònim autor de les OBSERVACIONES..., pàg.187, assenyala que: “Para que cayese la causa nacional, fue precisa en efecto una combinación de cuantos elementos en aquellas circunstancias podían ser les adversos; que al espíritu de intriga se reuniesen la seducción, el egoísmo más mal calculado, el error más indisciplinable, la inconsecuencia más completa a todo principio y juramento, el abandono más completo del deber, y sobre todo el olvido absoluto de cuando recordaban las tristes páginas de nuestra historia. Fue preciso que las plazas se entregasen, que los ejércitos abandonasen su terreno sin disputarle al enemigo, que se fomentase la deserción, que se calumniase a los que todavía abrigan diversos sentimientos, que se creyese sincero un Gobierno que trabajaba para su país por destruir sus libertades nacionales.”

⁴⁷³ Finalment, Juan ROMERO ALPUENTE: Historia de la revolución de España en los años de 1820 a 1823, o sea, explicación de las causas por las que se perdió la libertad constitucional, manuscrit

En una línia semblant es manifestava el brigadier Pedro Méndez Vigo:

“No es la Constitución la que perdió la España sino los traidores, los pasteleros, los pusilánimes, los que proclamaban que la revolución se había acabado en un día, los que ocultaban las maquinaciones extranjeras y desorganizaban la resistencia, los que sacrificaban el bien general al orgullo de una secta, los que desterraban y calumniaban a los que hablaban verdad, enfin, los que como los legisladores de hoy en todas partes buscaban un ancla de salud menos en el pueblo donde únicamente la había! [...].

No hubo entonces [gener de 1820] general ni corifeo aristócrata que quisiese mezclarse en tan peligroso negocio, pero luego que se hicieron liberales de real orden se apoderaron de la obra de otro para echarla a perder. El programa de la junta consultiva era ‘mediar entre el Rey y la revolución’, es decir comprimir esta última, y desde la junta reynó ya ese espíritu exclusivo que no admitía sino los de la cofradía pseudo-liberal que durante toda la revolución se reprodujo bajo varios nombres. [...].

[Los liberales de verdad eran acusados de] exaltados, de republicanos, de anarquistas; más tarde se añadió hasta la tacha de vendidos a los enemigos y de deseosos de robo y de pillage. [...].

En vano los ministros, a quienes la España tiene que agradecer esta obra, quisieron valerse de los movimientos populares que ellos mismos habían desacreditado, para contrarrestar las maquinaciones de la corte; la corte los destituyó en el mismo momento en que debían dar cuenta del estado de la nación a las Cortes ya reunidas”⁴⁷⁴.

Idees que fa seves Alberto Gil Novales quan assenyala que el Trienni acabà “entre traiciones y terror moderado y anillero, una Revolución como la de 1820, que tantas esperanzas había suscitado en los mejores espíritus europeos y españoles”⁴⁷⁵.

Per la seva banda, Andrés Borrego, representant del liberalisme moderat, manifestava que la culpa de la caiguda del règim liberal havia estat de l’actitud del rei que constantment conspirava contra la Constitució, la divisió dels liberals que havia facilitat la contrarevolució, i el radicalisme dels exaltats que van allunyar la noblesa i el clergat del liberalisme, i de que no es va saber atreure a les files liberals “a la gran masa de los indiferentes, más sensibles por tradición y hábito al mando [per mundo?] de los realistas”. I conclou:

“Si el partido liberal hubiese acertado a poner término a sus divisiones, cediendo a la persuasión de que, aunque componíamos una minoría, dado que el clero, las clases privilegiadas y el imperio de la rutina ponían de parte de los absolutistas a las masas populares, todavía aquella minoría compuesta de los hombres ilustrados del comercio y de la juventud educada, tales elementos puestos en acción y empleados con inteligencia podrían haber contenido la injerencia extranjera y vencido las insurrecciones anteriores.”⁴⁷⁶

editat per Alberto GIL NOVALES (Ed.): Juan Romero Alpuente. Historia de la revolución española y otros escritos, Madrid, 1989, vol.II, pàg.131-381, pàg.371-381 per aquesta qüestió, pàg.372 i 374 per la cita.

⁴⁷⁴ Fou governador de la Corunya l’any 1823. Pedro MENDEZ VIGO: España y América en progresos. La Constitución del año XII, París, 1834 [Reproduït per MIRAFLORES: Documentos....., II, pàg.344-370, pàg.347-349 per les cites].

⁴⁷⁵ GIL NOVALES: Las Sociedades...., pàg.746, i “Del Antiguo al Nuevo régimen en España. Ensayo de interpretación”, dins Del Antiguo...., pàg.13-28, especialment les pàg.26-28.

⁴⁷⁶ Andrés BORREGO: La España del siglo XIX, Madrid, 1886, pàg.8 i 20 per les cites.

La divisió d'opinions sobre les causes de la caiguda del règim constitucional es traslladarà a l'emigració, originant polèmiques com la que esclatà els anys 1825-1826 a l'exili londinenc i que enfrontà els exaltats representats per Álvaro Flórez Estrada amb els moderats representats per José M^a Calatrava, darrer primer ministre del Trienni⁴⁷⁷. Flórez Estrada acusava als moderats, i especialment al ministeri encapçalat per Calatrava, de ser excessivament tous amb els reialistes (amnistia per facciosos de Burgos i Salvatierra) i excessivament durs amb els liberals exaltats (dissolució de l'exèrcit de l'illa), d'haver estat massa contemplatius amb el rei, especialment després dels fets del 7 de juliol, per haver proposat modificar la Constitució, per no haver realitzat a fons una reforma del clergat. Afegirà que la marxa de Madrid facilità el domini francès, ja que des de la capital s'hagués pogut reorganitzar millor l'exèrcit i haver ofert més resistència, però que el govern donà ordres als generals d'evitar els enfrontaments⁴⁷⁸. El mes de setembre de 1834 es continuà discutint sobre aquesta qüestió des de les pàgines de la Gaceta de Madrid⁴⁷⁹.

Evaristo San Miguel assenyalava que el major error dels liberals *“fue el no considerar que las nueve décimas partes de la nación no eran amigas de las nuevas leyes, y que en vez de convencerles, de atraerlas al camino de sus intereses, no hacian más que enagenar sus voluntades, y dar cierta apariencia de razón a los que inspiraban tan hostiles sentimientos”*⁴⁸⁰. Tot i que ho intentaren, no ho aconseguiren:

“¿Con que ventajas en la condición material de estas clases populares se quiso al menos poner un lenitivo a la influencia que ejercian en ellas los hombres poderosos que les seducian? Es preciso confesar que el partido liberal no supo, o no quiso beneficiar a su favor un campo que no debió jamás haberse abandonado. Los numerosos decretos de las Cortes, que tendian a mejorar la condición física del pueblo, no podian producir sus efectos pronto y rápido cual las circunstancias exigian. Ni la abolición del medio diezmo, ni la venta de los bienes monacales mejoraron la

⁴⁷⁷ Charles LANCHÁ: “La chute du Triennat libéral en Espagne (1823): la controverse entre Alvaro Flórez Estrada et José María Calatrava”, dins Revue Historique, núm.578 (1991), pàg.327-346.

⁴⁷⁸ Una idea que compartia Romero Alpuente, i que després han fet seva GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.746, i DEROZIER: La révision des valeurs sociales dans la littérature européenne à la lumière des idées de la Révolution française, Besançon, 1970, pàg.181: “le parti liberal préfère se jeter dans les bras du despotisme que dans ceux de la démocratie”.

⁴⁷⁹ Vegeu FONTANA: La crisis..., pàg.154-163.

⁴⁸⁰ SAN MIGUEL: De la Guerra ..., pàg.84, i afegeix: “Es preciso recorrer las provincias, entrar en las pequeñas poblaciones, familiarizarse con sus hábitos, examinar sus usos y costumbres, provocarlos a conversaciones en que manifiesten su sentir a pecho descubierto, para convencerse de que no es mucho mayor su apego al Estatuto de hoy que el que tenia la Constitución que ya no rige. En cuanto a ventajas materiales, se hallan lo mismo sobre poco más o menos; por lo demás, iguales desconfianzas les inspiran sus sagaces directores; con igual peligro les presentan la religión de sus mayores; con igual negro colorido les pintan el desenfreno y la inmoralidad de los promulgadores de las nuevas leyes”. En la mateixa línia Adrian SHUBERT: Historia social de España, Madrid, pàg.133-141: “El fracaso del régimen liberal a la hora de hacer algo por los campesinos pobres condujo a éstos a participar en los levantamientos antiliberales de 1822 y 1823.” (pàg.137).

condición de la clase baja agricultora. Empeoró notablemente la última medida la de los colonos o arrendadores de los monges. Es bien sabido que estos, como amos, eran sumamente indulgentes y benignos, que las rentas eran bajas, y que se conservaban en el mismo estado desde un tiempo inmemorial, cosa muy fácil de comprender en unos hombres cuyas riquezas eran superiores a sus necesidades. Los nuevos dueños trataron de hacer, como era natural, más productivas estas posesiones; las rentas se alzaron; los antiguos arrendadores no pudieron menos de resentirse de esta diferencia; de modo que la superstición, ya herida con la enagenación de los bienes de la Iglesia, vino a recibir nuevo aliento con las sugestiones del interés material, tan comprometido en estos cambios.

Así quedaron las clases bajas abandonadas a la seducción de los enemigos de las nuevas leyes, sin que se hubiese tratado eficazmente por el partido dominante de contrarrestar en la parte física o moral tan funestas impresiones. Contribuyeron al contrario muchas imprudencias del partido liberal a que estas impresiones fuesen más profundas, a fortificar las prevenciones de los ánimos, y hasta a dar cierto motivo a los temores relativos al peligro que corría el culto religioso.”⁴⁸¹

Karl Marx utilitzà les valoracions d'Evaristo San Miguel a l'hora fer les seves anàlisis sobre la revolució a Espanya. Per Marx la caiguda del règim liberal del Trienni s'explicava pel fet de ser una revolució burgesa que marginà el poble, un poble ideològicament molt endarrerit:

“La derrota de la revolució de 1820-1823 és fàcil d'explicar. Es tractava d' una revolució burgesa, d'una revolució urbana més exactament, mentre que la pagesia -ignorant, inerta, afecionada a les pomposes cerimònies de l'església- era espectadora passiva d'una lluita de partits que amb prou feines entenia. I a les poques províncies on, per excepció, va prendre part activa a la lluita, fou sempre a favor de la contrarevolució -un fet que no ha d'estranyar-nos a Espanya, 'aquest magatzem de costums antics, aquest refugi per a tot el que a d'altres llocs ja ha estat deixat endarrera i oblidat', [...]; per això, la pagesia en conjunt, tot i essent miserable i explotada, mai no tingué aquell sentiment d'humiliació oprobiosa que l'amargava a la resta de l'Europa feudal.”⁴⁸²

Cosores que ha fet una anàlisi demolidora de la nul·la pràctica social del Trienni, ha assenyalat aquest fet, junt a “la ideologia de estas masas -urbanas y rurales- era la tradicional ideologia feudal-absolutista con sus dos pilares -la iglesia y la monarquía”, com a causa principal de la derrota dels liberals per no saber guanyar-se el poble:

“Los campesinos, que no hablan recibido tierra del régimen constitucional, se sublevaron contra este régimen en algunas zonas del país, principalmente en 1822, a causa de una variedad de circunstancias, pero sobre todo por el hecho de que, desde que se estableció el régimen -por razones dependientes e independientes del mismo- las condiciones económicas del pueblo en general y de los campesinos en particular, no solo no habían mejorado, sino que

⁴⁸¹ SAN MIGUEL: *De la Guerra ...*, pàg.81-82, i afegeix: “El gobierno constitucional, y sobretudo las Cortes de aquel tiempo [1820-1823], pensaron seriamente en reformas saludables. Nadie podrá negar que sus trabajos en todo el tiempo de las legislaturas se dirigieron constantemente a promover el bienestar y la prosperidad de los pueblos”. Vegeu també SAN MIGUEL: *Vida...*, III, pàg.130-131: “Para concluir lo que nos resta de esta época de 1820 a 1823 debemos añadir que hubo convicciones, hubo fe, aunque no en las más fuertes bases sustentada. [...] La falta no estuvo en el corazón; la parte que flaqueó fue la cabeza”.

⁴⁸² Escrit del 21 de novembre de 1854, i inèdit fins el 1957, traduït al català per Jaume TORRAS: “La intervenció a Espanya per Karl Marx”, dins *Recerques*, núm.6 (), pàg.7-11 (pàg.9-10 per la cita). Una explicació coincident, per altra banda, amb la d'un absolutista alemany, Johan Baptist von Pfeilschifter: *Der Staatsmann*, III (1825), pàg.332-333, citat per Hans BACH: “Un testigo de la revolución española de 1820/23” dins GIL NOVALES (ed.): *Ciencia ...*, pàg.297-300.

habían empeorado. En esta situación, la ideología tradicional, la paga que el menesteroso arrendatario o jornalero recibía en el bando realista, el odio por los burgueses liberales de las ciudades y también otros factores, desempeñaron su papel.

Si los campesinos hubieran recibido auténticos beneficios materiales del régimen constitucional, estos factores no habrían jugado un papel decisivo.”⁴⁸³

La incompatibilitat entre el règim liberal i la majoria de la població, que ens sembla haver provat que no era certa al llarg d'aquest treball, ha estat assenyalada sovint com una de les causes principals de la caiguda del règim constitucional. Aquesta és l'opinió que expressava Leopoldo Alas a finals del XIX, quan assenyalava com a causes de la caiguda del sistema liberal l'aïllament dels liberals i de les seves idees del poble, l'abstracció de les idees liberals front la realitat, i la divisió i enfrontaments que els impediren de refusar primer els reialistes i després l'exèrcit francès⁴⁸⁴. I el mateix sembla opinar Méndez, un republicà a força de traïcions reials, que manifestava que:

“Nada de lo que sucedió en los cuatro años de 1820 a 1823 puede servir de argumento contra la Constitución, porque, entiéndase bien, era una época de revolución en que las conspiraciones interiores y los ataques del extranjero renacían sin un minuto de intervalo, y reunidos con el choque de intereses, inevitables cuando se sacuden abusos inveterados por siglos, exigían sin cesar medidas enérgicas que a veces pasaban de los límites fijados por la Constitución, pero mucho más frecuente hallaban obstáculo en la mala fe de la corte y de los moderantistas.

[...].

Las revoluciones modernas se hacen en el interés democrático, más o menos pronunciado; pues bien, la construcción de la Constitución del año 1812 está calculada, más que ninguna, para dar acción reglada a este interés; luego tiene que desviarse menos que ninguna de su base para satisfacer el movimiento revolucionario y prevenir revoluciones nuevas.”⁴⁸⁵

Méndez, proposava saltar-se la fase de monarquia parlamentària i passar a la República, ja que, segons ell, això coincidia millor amb l'esperit dels espanyols:

“Los hábitos de los Españoles son más republicanos que los de los otros pueblos, y hasta la topografía de nuestro país, poco favorable a la centralización, nos indica el sistema de una república federal. [...].

El gran principio de la unidad del interés del pueblo, principio que sirve de fundamento a la institución verdaderamente Española de una sola cámara y a otras disposiciones de la Constitución de 1812, todas calculadas, no a imitar la constitución francesa de 1791 como dicen neciamente sus calumniadores, sino a asegurar al pueblo el ejercicio de sus derechos,

⁴⁸³ COSORES: “¿Por qué...”, pàg.243-250. MATEO DEL PERAL: “Los antecedentes...”, pàg.309, també assenyalava que “tal vez si se hubiera llevado a cabo el intento de abolición del diezmo propugnado por la minoría no se hubiera producido ese grave fracaso del régimen constitucional a que le condujo su incomprensión de los problemas de la España campesina”. TAPIA: “Las relaciones...”, pàg.74 afirma: “es probable que el régimen liberal hubiera sobrevivido, o por lo menos no caído tan rápidamente, si se hubiera dedicado a estudiar sus medidas, que beneficiaban a la mayoría de españoles, esto es a los más desposeídos”. ALCALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.261-262, assenyalava que l'èxit de la revolució espanyola al estendrà per Europa fou la causa de la seva perdició, però que en tot cas només s'aconseguí de destruir la llibertat mitjançant “la reunión de los soberanos más poderosos de Europa y la entrada de un respetable ejército extranjero”.

⁴⁸⁴ ALAS: “Alcalá ...”, pàg.487-520: “la libertad en España estaba en mantillas. Lo que era profundamente nacional era la religión y la patria” (pàg.509).

⁴⁸⁵ MÉNDEZ: *España...*, pàg.364-366.

*bajo cuyo aspecto debía tener naturalmente cierta coincidencia con aquella constitución, como con todas que se establezcan sobre bases generalmente reconocidas como indispensables. [...] Adoptemos pues la Constitución Española de 1812: 1o porque se funda en la soberanía del pueblo, y la realiza en la mayor parte de sus disposiciones; 2o porque reconoce la necesidad de modificaciones progresivas, y prescribe las primeras reglas para proceder a ellas*⁴⁸⁶

Opinions referides a la presumpta incompatibilitat entre règim constitucional i poble espanyol les trobem molt sovint, tant en les anàlisis moderades, com exaltades. Per exemple, uns anys més tard Enrique T. Buckle, deia que:

*“Más de una vez, durante el siglo XIX, se manifestó un espíritu del que habrían podido esperarse mejores cosas. En 1812, en 1820, en 1836, algunos reformadores ardorosos y entusiastas quisieron hacer libre al pueblo español, dándole una Constitución. Lograron su anhelo por un instante, pero nada más. Pudieron establecer y establecieron las formas del gobierno constitucional, pero no encontraron ni las tradiciones, ni las costumbres que dan acción a estas formas. [...]. Al primer golpe de la adversidad, sus asambleas fueron disueltas, derogadas sus leyes, instaurada una reacción inevitable. Cada revolución dio más fuerzas al absolutismo, se confirmaron los principios de este, y los liberales españoles aprendieron a maldecir el día que intentaron en vano dar la libertad a su desdichada patria.”*⁴⁸⁷

I un coetani com Carlos Lebrun assenyalava que el principal problema era que el poble no entenia la Constitució: “¿Como querían pues nuestros constituyentes que viesen bien los Españoles a la libertad por entre la tela de la esclavitud, la religión al través del fanatismo, y a la verdad por el medio de la mentira?”. Per això assenyalava com a principal error dels liberals espanyols no haver dedicar més temps a “quitar este velo que estorba ver claro a los Españoles, y después hubiera sido más fácil, que viesen y amasen a la libertad”, i afegia:

*“Una revolución en que el pueblo solo presta una equívoca condescendencia, y los pocos que dan la ocasión tienen otro estímulo que el solo de la libertad, dexa a la nación, como se estaba, y tienen los que la dirigen, que recabar con arte del pueblo una decisión más a prueba, y un entusiasmo difícil de excitar en imaginaciones que la libertad misma no acalora, y que el Rey tiene cogidas por los hábitos, el fanatismo, y la ignorancia”*⁴⁸⁸

Continuava Lebrun assenyalant “Una cosa es el plan de una obra, y otra es la obra misma. La revolución se extendió en un código, para levantar la obra de la libertad después según él; pero las costumbres resistieron en España, y resistirán en todas las revoluciones la organización y realización de la fábrica, mientras no se labren antes y

⁴⁸⁶ MÉNDEZ: *España...*, pàg.364-366.

⁴⁸⁷ Enrique Tomás BUCKLE: *Bosquejo de una Historia del intelecto español desde el siglo V hasta mediados del XIX*, València, s/d. (reedició València, 1997), pàg.190. WALTON: *The Revolutions...*, pàg.239, assenjala que els liberals al tornar al poder l'any 1820 “van descuidar el hàbits i els perjudicis dels seus compatriotes”, i afegeix: “el gran error dels liberals durant els seus primers experiments, [...], ha estat la indiferència vers les antigues institucions i l'haver estat sempre en oposició als interessos generals i substancials del país”, que, naturalment, eren: “el seu rei, les seves lleis i la seva religió” (pàg.324-325).

⁴⁸⁸ LEBRUN: “Ojeada...”, pàg.339-340, i pàg.376 per la següent cita.

acomoden al nuevo edificio.”

Joaquin Costa en la seva anàlisi de la revolució espanyola destaca el paper del clergat en la derrota del sistema constitucional:

“El pueblo pasó de idólatra de la Constitución y de la libertad a idólatra del absolutismo y las cadenas; por sugerencias clericales; el pusilánime rey que se había prestado o resignado a desempeñar el papel de revolucionario para no perder el trono, no cesó de conspirar contra los liberales por rescatar el cetro de la arbitrariedad; los liberales mismos se dividieron en fracciones enemigas y se hicieron imprudentes recia y señuda guerra labrando con sus propias manos su desventura y puede decirse que suicidándose; los soberanos de Europa, en fin, temiendo que se corriese el incendio d ella revolución a sus reinos, como se había comunicado a los del Mediodía, protegieron a los rebeldes levantados en armas contra el régimen constitucional, y aun les prestaron fuerza material de hombres y dinero para rematarlo”⁴⁸⁹.

Costa assenyala el clergat com a principal culpable d'aquest canvi d'actitud del poble, ja que *“puso tenaz empeño, y desgraciadamente con harta eficacia, alentado por la actitud del papa y la conducta del rey, en arrebatrar a la Constitución las simpatías populares y restaurar el régimen absoluto”*. Uns clergues que utilitzaven *“el confesionario, el púlpito, las pastorales, los periódicos y las sociedades secretas”*, i que estaven *“introducidos en todas las esferas de la sociedad, y en todos los dominios de la vida, en el sagrado de las conciencias, en las interinidades del hogar, en los días solemnes de la vida municipal, en los regocijos y en las calamidades públicas, en los Consejos de los gobernantes y en el ánimo del rey”*.

Segons Josep Fontana les causes que provocaren la caiguda del règim liberal foren: la invasió francesa, la divisió dels liberals i la creixent indiferència, quan no l'oposició, vers el sistema liberal per part d'importants sectors del món rural, malgrat que el realisme fos derrotat militarment⁴⁹⁰. Per la seva banda Joaquin del Moral destaca que contribuïren a la indiferència de la població vers la caiguda del règim liberal: la moderació en l'aplicació de les mesures contra els senyorius, l'augment de la pressió fiscal per sobre del de la renda familiar i de la capacitat productiva de l'explotació familiar, i el fet que la desamortització beneficiés la burgesia urbana i els pagesos benestants⁴⁹¹. A aquest seguit de causes, que comparteixo plenament, penso que cal afegir-ne una altra: el cansament de la població per dos anys de guerra que havia portat, a més de mort, la misèria a una bona part d'ella, cosa que feia que es desitgés que la guerra acabés, fos com fos.

⁴⁸⁹ Joaquin Costa: *Historia crítica de la revolución española*, Madrid, 1992 [1874], edició a cura de Alberto Gil Novales, pàg.176-210 pel Trienni i pàg.180 per la cita.

⁴⁹⁰ FONTANA: *La crisis...*, pàg.39-41 i *La fi...*, pàg.205-208.

⁴⁹¹ MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.209-211.

Però, per sobre de les divergències, allò en què tothom està d'acord és en què la revolució espanyola de 1820 va contribuir decisivament a la propagació del liberalisme a Europa, com ha assenyalat Ramírez Arcas:

“La revolución de 1820 produjo un cataclismo para los soberanos absolutos, pues desde aquella época no pueden apagar las ideas liberales: el nuevo mundo, la Francia después, el Egipto, la Grecia, la Servia, y aun en la actualidad el mismo Cáucaso lo comprueban, haciéndoles conocer que les es imposible detener el progreso de las ideas de libertad que un día con su ejemplo les diera la nación española.

Nuestras revoluciones por el triunfo de la libertad, nunca han sido hijas de las pasiones sino de las ideas democráticas incrustadas en la mente de los españoles. Las pasiones mueren como los cuerpos; empero las ideas viven siempre como la inteligencia.”⁴⁹²

I que, en tot cas, com concloïa Marx, la revolució de 1820 i el Trienni havien estat positives per Espanya:

“El resultado positivo de la revolución de 1820-1823 no se limitó a la gran fermentación que ensanchó la visión y renovó el carácter de amplias clases de la nación. La segunda restauración, en la que los antiguos elementos de la sociedad adoptaron unas formas que se hicieron ya incompatibles con la existencia de España como nación, fue, a su vez, producto de la revolución. Su labor principal consistió en agudizar el antagonismo hasta el punto de hacer imposible cualquier compromiso e inevitable una guerra a muerte.”⁴⁹³

La mateixa opinió, tot i que qualificant-la de negativa manifestava el pare Francisco Miralles: *“Ningún hombre sensato podía figurarse jamás que en un reino tan católico y realista como el de España, en el breve espacio de tres años, hubiesen cundido tanto las máximas antireligiosas y antimonárquicas de la filosofía liberal”⁴⁹⁴.*

⁴⁹² RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.335. Una idea que fa seva l'emigrat italià Giuseppe Pecchio: *“Simpatia per la rivoluzione e simpatia per l'anima e per la vita spagnola vanno palesamente sempre insieme nei sentimenti del Pecchio”* (ROSSI: “La Spagna...”, pàg.424). Vegeu també Jaume BALMES: Escritos políticos, Barcelona, 1925, pàg.67-69.

⁴⁹³ Karl MARX: , fragment de la sèrie Espanya revolucionària (borrador), citat per RIBAS: Escritos..., pàg.162-165.

⁴⁹⁴ [Francisco MIRALLES]: Cartas de un liberal arrepentido, Tortosa, 1824.